

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

В

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

No. 8 (461), August, 1986, Vol. XXXIX

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васкович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, д-р Б. Стебельський, проф. П. Цимбалістий
Літературно-мовний консультант — Святослав Караванський

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1986 РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
Австрія	700 шіл.	400 шіл.	250 шіл.	65 шіл.
Аргентина (амер. дол.)	40 дол.	20 дол.	10 дол.	4 дол.
Бельгія	2000 б.фр.	1100 б.фр.	600 б.фр.	200 б.фр.
В. Британія	25 ф.	13 ф.	7 ф.	2,50 ф.
Канада	55 дол.	30 дол.	17 дол.	5 дол.
США	50 дол.	27 дол.	15 дол.	5 дол.
Німеччина	110 н.м.	60 н.м.	35 н.м.	12 н.м.
Франція	250 фр.	130 фр.	70 фр.	25 фр.
Швеція	250 кор.	130 кор.	70 кор.	25 кор.

В усіх інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адресу нашого Заступника у Вашій країні, яку знайдете на сторінці 3-ій обкладинки.

Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛАХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУ-
КОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 8 (461)

СЕРПЕНЬ, 1986

Річник XXXIX

Зміст VIII-ої книжки

— ВІД ПРОВОДУ ОУН	899
— ПРИСВЯТА ГОЛОВІ ПРОВОДУ ОУН	900
Ярослав Стецько: ДОБРО НАЦІЇ — НАЙВИЩА МЕТА ЛЮДИНИ НА ЗЕМЛІ	901

В 45-ліття Акту Відновлення

Української Державності

— ПРИВІТ ГОЛОВИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ З ВЕЛИКИМ ДНЕМ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	903
— У ВЕЛИКУ РІЧНИЦЮ — ЗВЕРНЕННЯ СУВФ	905

Проблеми національного визволення

Ярослав Гайвас: ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ (Закінчення, 11)	908
Роман Ратманний: СПІР НА ВАВИЛОНСЬКІЙ РІШІ УКРАЇНИ (Закінчення, 3)	923
Святослав Караванський: НЕНАВИСНИЦЬКІ МІТИ	932
Анатолій Бедрій: ВИЗНАЧНИЙ БОРЕЦЬ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ (В другу річницю смерті сл. п. д-ра В. Горбового)	936

З дому неволі

— НАСЛІДКИ КАТАСТРОФИ В ЧОРНОБИЛІ	946
І. Дмитрів: КОЛИ ПОВІДОМЛЕНО МОСКВУ ПРО АВАРІЮ В ЧОРНОБИЛІ?	948
Я. Вільшенко: ПРО СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ ТА В ІМПЕРІЇ	949
Володимир Болюбаш: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ЯДЕРНОЇ КАТАСТРОФИ В ЧОРНОБИЛІ	960

Поезії

Ніна Тарасюк: ЧОРНИЙ БІЛЬ ЧОРНОБИЛЯ	968
Юрій Буряківець: БАЛЯДА ПРО ПОЛІЩУКА	971
Петро Кізко: СЕРЦЕ І ГОЛОС	974

Наука, дослід

Олег Романишин: ПОЕЗІЯ ГЕРОЇЧНОГО ЕНТУЗІАЗМУ ЗІНОВІЯ КРАСІВСЬКОГО (Закінчення, 2)	975
Петро Одарченко: НАЗИВАННЯ ПО БАТЬКОВІ	990
Богдан Стебельський: ІСТОРИЧНИЙ АТЛАС УКРАЇНИ (Перше англомовне видання)	995
Василь Литвин: У 130-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ І 70-РІЧЧЯ СМЕРТІ ВЕЛИКОГО КАМЕНЯРА	1001

Повісті, спогади

Софія Наумович: ОСТАННІ РОКИ ЛЬВОВА (Повість-хроніка, продовження, 4)	1005
---	------

Огляди, рецензії

Євген Рек: СПОГАДИ КАТОРЖНИКА	1021
Д-р Б. Кузь: ВШАНУВАЛИ ПОКІЙНОГО ПРОФ. ЮРІЯ ПАНЕЙКА	1022

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

* 19.1.1912 — † 5.7.1986

З глибоким смутком і болем у серці повідомляємо український народ в Україні і на чужині, Кадри Організації Українських Націоналістів, Членство Світового Українського Визвольного Фронту, Формації Антибольшевицького Бльоку Народів, Європейської Ради Свободи і Світової Антикомуністичної Ліги, приятелів української нації, що в суботу, 5-го липня 1986 року, о годині 18.05 у Мюнхені упокоївся в Бозі, прийнявши Найсвятіші Тайни, Великий Син України

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО

Голова Українського Державного Правління, Голова Проводу Організації Українських Націоналістів, Президент Антибольшевицького Бльоку Народів, Член Почесної Президії Європейської Ради Свободи, Член Екзекутиви Світової Антикомуністичної Ліги (ВАКЛ), Член Української Військової Організації, Ідеологічний Референт Крайової Екзекутиви ОУН та Уповноважений полк. Євгеном Коновальцем до підготовки Римського Великого Збору ОУН, Заступник Голови Проводу ОУН революціонерів з 1940 р., Член Бюра Проводу ОУН з 1945 р., Голова Проводу ЗЧ ОУН, редактор підпільних видань ОУН, довголітній в'язень польських і німецьких в'язниць і концтаборів, ідеолог українського націоналізму в дусі християнського світогляду, стратег української визвольної революції, сподвижник ідеї українського Патріярхату, публіцист, який упродовж понад півстоліття формував політичну думку, видатний дипломат і організатор світових сил до боротьби проти комунізму, за розвал московської імперії та державну незалежність поневолених народів.

Заупокійна Служба Божа була відправлена в суботу 12-го липня, 1986 року, о годині 10.00 в Катедральному храмі УКЦ в Мюнхені, Шенштрассе 55.

Похорони відбулися того ж самого дня в Мюнхені о годині 13.00 дня на цвинтарі «Вальдфрідгоф», в новій ділянці (Льоретто Пляц).

Жалоба триватиме до 31-го липня 1986 року.

ВІЧНА І СЛАВНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

ПРОВІД

Організації Українських Націоналістів

В глибокому смутку і з невимовним болем у серцях повідомляємо Співробітників, Передплатників, Кольпортерів і Читачів «Визвольного Шляху» в Україні і в Діаспорі, що в суботу 5 липня, 1986 року, о годині 18.05 у Мюнхені упокоївся в Возі на 74 році життя, прийнявши Найсвятіші Тайни, Великий Син України, невтомний і безкомпромісовий Борець за її права в сім'ї вільних і державних народів світу

св. п. ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО,

Голова Українського Державного Правління, Голова Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН), Президент Антибольшевицького Блюнку Народів (АБН), Член Почесної Президії Європейської Ради Свободи (ЕРС), Член Екзекутиви Світової Антикомуністичної Ліги (ВАКЛ), Член Української Військової Організації (УВО), Ідеологічний Референт Крайової Екзекутиви ОУН та Уповноважений полк. Євгеном Коновальцем до підготовки Римського Великого Збору ОУН, Заступник Голови Проводу ОУН революціонерів з 1940 р., Член Бюра Проводу ОУН з 1945 р., Голова Проводу ЗЧ ОУН, Редактор підпільних видань ОУН, довголітній в'язень польських і німецьких тюрем та концтаборів, ідеолог українського націоналізму в дусі християнського світогляду, стратег української визвольної революції, сподвижник ідеї українського Патріархату, публіцист і довголітній Співробітник «Визвольного Шляху» в ділянці ідеології, визвольної стратегії і політики ОУН, який упродовж півстоліття формував політичну думку, видатний дипломат і організатор українських і світових сил до боротьби проти комунізму і російського імперіялізму.

Сл. п. Провідник Ярослав Стецько народився 19.1.1912 року в Тернополі, в священичій родині.

Похорони Покійного відбулися в суботу, 12 липня з Катедрального храму УКЦ і на цвинтарі «Вальдфрідгоф».

Достойній Пані Славі, Дружині Покійного, Родині в Україні і на чужині, Проводові ОУН і Членам УДП висловлюємо найглибші співчуття.

ВІЧНА І СЛАВНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

*Редакція «Визвольного Шляху»,
Дирекція, Адміністрація і Друкарня УВС,
Дирекція УІС в Лондоні*

Ярослав СТЕЦЬКО

ДОБРО НАЦІЇ — НАЙВИЩА МЕТА ЛЮДИНИ НА ЗЕМЛІ

Основою нашого суспільно-політичного світогляду є *українська нація*, як природна категорія і виключна вартість.

Нація — найвища духово-органічна спільнота, яка кристалізувалася і виросла за означених господарських і соціально-політичних умов, як живе, самобутнє ество. Вона — біологічно-суспільна реальність, культурна єдність. Складовим суттєвим її чинником є елемент відвічного. Живі, мертві й ненароджені — це синтез поняття нації.

Українська людина — нерозривна складова частина української нації. Добро національної спільноти — найвища мета людини на землі. Немає абстрактної, безнаціональної, «новітньої» людини, а є тільки визначена національним змістом конкретна, національна людина.

Людині внутрішньо-притаманні ідея свободи і спільнотний інстинкт, що є вирішальними первнями людської природи. Людина — суспільне ество, природа людини — це природа внутрішньо-свобідної істоти, яка своїм сумлінням відповідає за виконання свого суспільного метового призначення.

Творча свобода людини, добро спільноти і соціальна справедливість — абсолютні цінності на землі. Законне обмеження свободи виправдує себе лише тим, що воно стає необхідним у випадку її надужиття, отже рятує свободу, скріплює її саму як для спільноти, так і для одиниці, свобода якої має свої межі там, де вона розминається з добром спільноти, з правопорядком і справедливістю. Новітня людина сповняє свою роль на землі через свою націю і в рамках національної спільноти.

Родина — органічна клітина національного організму, зберігач і гарант морального й фізичного здоров'я національної спільноти й одиниці. Отже, це орієнтована вартість наших соціальних заходів у рамках загальнонаціонального добра.

Нація, родина (рід, як проєкція майбутнього родини), одиниця — така ієрархія суспільних явищ. Органічне поєднання цих трьох вартостей із внутрішньо-сприйнятим і органічно-погодженим приматом суспільного над егоїстичним, національного над партикулярним — визначають зміст нашого розуміння людини.

Соціальні верстви і професії, кляси, як прошарки суспільства, які продукують однакового роду товари чи витворюють різного типу духово-культурні вартості або матеріальні цінності, вертикально розподілюють суспільство на диференційовані творчі соціальні верстви, — це природні соціальні категорії кожної модерної нації, як вияв різноманітності і багатогранності творчості.

Горизонтальний поділ серед продукційних кляс (при афірмації творчої індивідуальної ініціативи) мусить мати законні межі, якщо він не здійс-

нюються в рамках соціальної справедливості, бо тільки таким способом можна уникнути визиску.

В основі нашої суспільної філософії є концепція людини, якій іманентна ієрархія вартостей — нація, родина, диференціація соціальних творчих прошарків, одиниця.

Метафізично-філософську сферу, як і сферу людської моралі, якої жаден суспільно-політичний рух чи світогляд не може творити сам для себе, виповнює повністю *християнство*. Над нацією і людиною є абсолютна вартість Всесвіту — його Творець-Бог, якому і нація, і людина підлеглі, як твори Його всемогутньої волі.

Український національний світогляд, якому внутрішньо-притаманий героїчний гуманізм, виростає з тисячолітньої християнської духовості і соціальності української нації, між ним і християнською мораллю та філософією життя є повна гармонія. Українська національна ідея інтегрально поєднана з християнською ідеєю. Боротьба за українську національну правду це одночасно боротьба за християнську правду.

В перманентному змаганні світу теїзму, національної ідеї, гідності і свободи зі світом воюючого безбожництва, агресивного загарбництва й імперіялізму, постійного заперечування людини як вартості в собі, внутрішньонаціональної ненависті, піднесеної до ідеологічного принципу класової боротьби, діалектичного й історичного матеріялізму, як актуальних засобів ідеологічної боротьби російської нації проти української та інших націй, — *ідейно-політична позиція української нації має виключне значення*.

Світ ідей християнського, національного, традиційного, вічного святого Міста України — *Києва*, втілений у його актуальній боротьбі за відвічні права людини і народів проти світу ідей Москви, безбожницької, загарбницької, людиноненависницької, джерела зла, руїни і знищення, — *це земітальне зосередження ідейно-політичних полюсів двох світів*, що стали до боротьби на життя і смерть.

Воля народам, воля людям! — центральне бойове гасло ОУН, що знайшло своє історичне і перспективне доповнення в черговому бойовому гаслі: *Київ проти Москви!*

Коли стверджуємо, що найвищою цінністю української людини на землі є українська нація, то вихідною й остаточною метою змагань і дії українця мусить бути сила, добро і розвиток української нації.

Визначивши поняття людини як істоти із суспільним призначенням та християнським спрямуванням її буття, можемо ставити її (людину) в основу нашого світопорядкування, як центральну появу, бо це вже імплікує суттєвий національний її компонент.

Найвищою формою буття, об'єктивізацією волі нації та єдиною гарантією розвитку нації є *національна держава*. Буття і розвиток української нації може забезпечити тільки Суверенна, Соборна, ні від кого незалежна Українська Держава. Звідси випливає і найвищий імператив для кожного українця нашого часу: «Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї!».

(Розділ із слова с.п. Ярослава Стецька, Голови Проводу ОУН, під час IV Великого Збору ОУН, БУП ч. 10, стор. 32-36)

В 45-ліття Акту Відновлення
Української Державности

ПРИВІТ ГОЛОВИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ З ВЕЛИКИМ ДНЕМ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Дорогі Землячки і Земляки,
 Дорога Українська Молоде!

Вітаю Вас дружньо з приводу 45-річчя відновлення Української Державности у городі Льва, як вияв суверенної волі української нації у Другій світовій війні до незалежного державного життя на всіх землях України. Вітаю Вас із великим днем в історії України, коли в розгарі найлютішої війни між двома імперіальними, тоталітарними, завойовницькими потугами здавалося, що кожен самостійний, національний почин буде німецькими і московськими поневолювачами здавлений, згладно, ніхто із нападених народів не підійметься зі своїм власним волевиявленням як підмет подій.

У той страшний час українська нація зрозуміла свою історичну світову роллю, як ініціатора й організатора третьої окремої, незалежної сили уярмлених націй Європи й Азії, яким належить майбутнє в побудові нового світу на національній, протіімперіальній засаді. За благословенням обох наших мученицьких Церков, їх найвищої Ієрархії, нарід з почину Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери взявся до будови держави у боротьбі двох смертельних ворогів України, творячи найновішу епоху державности України. Державність сорокових років виростала з тисячорічних традицій української нації почерез антську державу, княжо-королівську, козацько-гетьманську й Запорізьку Січ, епоху Шевченка, державність вісімнадцятих років, державність Карпатської України й останній період формували — Українське Державне Правління, ОУН, УПА, УГВР. Як довго на Українській Землі в тіні меча ОУН-УПА була виконувана українська влада, так довго проіснувала наша державність останньої епохи.

Я гордий на те, що мав честь ініціювати з волі ОУН, і з волі Національних Зборів, з волі народу, за благословенням наших Церков цей світлий період нашої державницької історії. Я гордий на те, що ОУН виростила таке покоління борців, про яке ворог ска-

зав, що навіть якби не існувала українська нація, то цей гурт віруючих і готових на все революціонерів спроможний не лише воскресити, але навіть створити націю.

30 червня це був світово-політичного значення Акт, який вказував волелюбному світові, що сили волі, справедливості, добра й віри в Бога мусять стати в один спільний фронт проти імперій зла, а не брататися із силами диявола проти чорта. Це мементо стоїть тепер перед усім світом. Правда України перемагає, але ціною величезних жертв. Аж страшно згадати про Чорнобиль, про цю трагедію нації, яку російський диявол геноцидом новітнього типу хоче знищити, бо її духа волі здавити не годен. Але не диявол рішатиме про кінець життя на землі, не в руках горбачових доля світу, а Всемогутній творець світу вирішуватиме його долю. І Чорнобиль стане переломовим у виростанні революційної ситуації в імперії. Чорнобиль буде Фанаром ніколи незабутнім, що всі народи чекає доля жертв Чорнобиля, і всі вони вже пробудилися на життя і смерть викінчувати народовбивчу російську тиранію.

У 45-ту річницю 30 червня, у цей світлий день нашої історії вшануйте особливу всенародньою мобілізацією усіх сил української спільноти на фронт проти російських і комуністичних тиранів. Чим сильніша, чим могутніша, чим агресивніша буде наша акція проти організаторів Чорнобилю, тим краще виповнимо наш обов'язок супроти поляглих мільйонів за волю України.

Уже недалекий той час, коли святкуватимемо перемогу Києва над Москвою, Святої Софії над Загорськом, світу української волі над російським рабством.

Честь і Слава усім героям української історії усіх часів — Симонові Петлюрі, Євгенові Коновальцеві, генералові Романові Шухевичеві-Тарасові Чупринці, Степанові Бандері, усім що закатовані на каторгах і в московських тюрмах, усім відомим і невідомим — а відомим лише Богові — борцям-героям України!

Слава Україні! — Героям Слава!

Ярослав Стецько

Червень, 1986 р.

У ВЕЛИКУ РІЧНИЦЮ

Цього року відмічуємо святочно 45-ту річницю Відновлення самостійности Української Держави.

Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери в дні 30-го червня 1941 року здійснила у Львові революційним способом державний акт віднови Української Держави, використовуючи одинокий пригожий момент, який доля дарувала поневоленому Українському Народові в часі Другої світової війни, коли зі Львова панічно вивтікали більшовики, а наступаюча німецька армія ще не встигла взяти під докладну контролю Львова. Такий стан тривав тільки три дні.

І власне в тому часі прибули до Львова три формації бойовиків ОУН, як було заплановано ще перед вибухом німецько-московської війни. Жоден початок війни не був такий легкий до передбачення, як власне початок німецько-московської війни 22-го червня 1941 року.

Революційний Провід ОУН зі Степаном Бандерою виробив у Кракові плян дії на випадок війни, який був затверджений Другим Великим Збором ОУН у квітні 1941 року. На тому Великому Зборі вибрано провідником ОУН Степана Бандеру.

В дні 30-го червня прибула до Львова група провідних членів ОУН, під проводом Ярослава Стецька. На площу св. Юра вмаршували курінь Дружин Українських Націоналістів під проводом Романа Шухевича, а з півночі прямували до Львова бойові відділи ОУН під проводом Івана Климова-Легенди. Це все були люди, які мали готовий плян і намір його виконати якнайкраще. А ввійшли в громаду, яка була пригноблена вісткою про тисячі помордованих українських політичних в'язнів у всіх в'язницях Львова.

Вони стали великою несподіванкою для німецької влади. Одні з них зайнялися організацією української міліції, інші зайняли радіовисильню й урухомили її в короткому часі, а ще інші поскликали найвизначніших громадян українського Львова, представили їм ситуацію і предложили проект проклямації віднови самостійної Української Держави та створення Тимчасового Державного Правління, яке з розвитком подій мало б пов'язатися з урядом, створеним у столиці України, Києві, і укріпити в Україні українську владу.

Між присутніми на Зборах у «Просвіті», у великій театральній

залі, були наші політичні ветерани, які не лише пам'ятали, але й були творцями державного акту Першого листопада 1918 року. Між ними Кость Левицький, президент ЗУНР.

У німецьких архівах з того часу є багато важних документів, які говорять про ті Установчі збори 30-го червня 1941 р. В одному з цих документів є тайний звіт німецького старшини проф. Коха, що вечером хтось доніс німецькому командуванню у Львові, що українці відбувають у «Просвіті» якісь політичні збори. Він зараз із ще одним старшиною з головної команди пішли на ці збори. При вступі на залю був такий натовп людей, що годі було пробратися до залі, тому вони знайшли бічний вхід, який провадив на сцену. Тим входом вони ввійшли на залю й застали на сцені Президію зборів.

Коли вони ввійшли, Ярослав Стецько, заступник провідника ОУН Степана Бандери, коротко з'ясував українською мовою про що йдеться, а тоді Кох заявив, що тепер є воєнний час і українці не повинні нічого організувати, тільки працювати і помагати німецькій армії, щоб перемогла спільного ворога. Він закликав Збори, щоб розійшлися й обидва вони вийшли, як були ввійшли.

По їхньому відході Ярослав Стецько візвав присутніх, щоб спокійно продовжували збори й тоді було прийнято текст проголошення віднови самостійної Української Держави, який зараз таки був проголошений через радіостанцію у Львові і був повторюваний через три дні в радіопрограмах.

Цим революційним актом представники українського народу візвали німців, щоб вони заявили, чи вони приходять битися чи миритися з українським народом.

Німеччина в той час була на вершці своєї сили, розмаху та слави переможця цілої західної Європи. А все таки той несподіваний чин, та постава представників українського народу їх так заскочила, викликала таку констернацію, що реакція прийшла аж по трьох днях.

В іншому документі тодішнє командування німецької залоги у Львові оправдується, як це могло статися і як це проголошення самостійності могло без їхнього спротиву повторятися з Львівської радіовисильні через три дні.

За той час Похідні Групи ОУН повторили те проголошення віднови самостійності України по всіх містах і селах західних земель України, які вже були звільнені від большевицької окупації, та зорганізували в них українську владу й адміністрацію. Це була дійсно блискавична дія приготованих і рішених на все членів ОУН під проводом Степана Бандери. Німецька реакція прийшла

аж на одинадцятому дні й була, як сподівався Провід ОУН, категорично ворожа.

Ярослава Стецька, що був прем'єром Державного Правління, арештовано і на переслуханнях у Кракові, а опісля в Берліні від нього і від Степана Бандери представники німецького уряду домагалися, щоб вони відкликали акт самостійности України. Але вони обидва категорично відмовилися і в тій настанові видержали, хоч були ув'язнені в концентраційному таборі Саксенгавзен.

Хоч Акт 30 червня був окуплений тисячами жертв, але ми є горді, що він був по геройськи вписаний в історію України для прийдешніх поколінь. Він бо був початком понад десятилітньої боротьби УПА найперше проти німецької, а опісля проти московської окупації України, яка становить одну з найбільш героїчних епох нашої історії.

Ми раді, що між нами маємо того, хто створив той чин і по сьогодні продовжує визвольну боротьбу українського народу, очолюючи такі дві визвольні формації, як революційна ОУН і АБН.

Відзначаючи святочно в цьому році історичний день 30 червня 1941 року, в 45-ту річницю Акту шлемо наш синівський привіт Українському Народові, який так тяжко переживає страшну катастрофу під цю пору, а також шлемо наш щиродружній привіт Творцеві Акту 30 червня Ярославу Стецькові.

Слава Україні!

Героям Слава!

За Президію СУВФ:

Богдан Федорак
Голова

д-р Богдан Крук
Секретар

Проблеми національного визволення

Ярослав ГАЙВАС

ДОБА ВЕЛИКОГО ПЕРЕЛОМУ

(Закінчення, 11)

Як фізичні зусилля і моральна постава українського населення, а в першу чергу УПА і революційного підпілля в протибольшевицькій боротьбі, піднеслися у повоєнній фазі до зенітної напруги, так «Звернення» Команди УПА й тогочасного політичного проводу УГВР і ОУН заблистіли ясністю й інтелектуальним вивершенням політичної рації. Читаючи розглянені на попередніх сторінках їхні офіційні енуціяції, кожен раз стаємо перед тим самим питанням: як могли люди в цих неймовірно важких та вимогливих умовах, загрожені звідусіль переважаючими ворожими силами, без допомоги зі зовні, повністю здані тільки на себе й свої сили, досягнути такі верхи аналітичної думки, політичної далекозорости, а перш за все — такого усвідомлення і пов'язання поточних подій, що їх вони творили, з життям народу та цілої його історії в один нерозривний життєвий потік?

В одному із своїх політичних есеїв, передовий і неперевершений, як ми сказали б тепер, політолог підпілля, Петро Полтава, короткими словами рисує спокійну картину хвилювої безпеки в підземному бункрі, коли людина може затопитись у роях своїх думок, що в'яжуть те, що діється тепер, з візією ближчого і дальшого майбутнього, а водночас бути готовою кинутися на зустріч смертельній небезпеці.

Вершковим продуктом таких індивідуальних застанов та роздумувань у бункрах, а відтак групових обмінів думками, є без найменшого сумніву *«Звернення воюючої України до всієї української еміграції»*. З одного боку, це «Звернення» є плястичним відбиттям духово-інтелектуального стану його авторів, тобто керівних діячів УГВР, командирів УПА і Проводу ОУН, а з другого боку — це «Звернення» є усвідомленим заповітом для тих, що залишаться у живих після закінчення тодішнього етапу визвольної боротьби, а в першу чергу для грядучих поколінь. У цьому історичному акті Воююча Україна передає свій заповіт в руки тієї частини українського народу, яка у вільному світі, на волі і поза загрозою бути знищеною, зможе цей заповіт не тільки зберегти, але

й здійснювати. Автори «Звернення» щодня і щохвилини бачили, як горіла рідна земля, як ворог з півночі нівечив і виривав з корінням усе, що народ створив і чим жив, і передають у світ післанництво, щоб берегти духову суверенність народу і продовжувати його боротьбу тоді, коли в краю не стане людей і умов до того. Вони не говорять про цей момент, який може прийти, себто коли вони впадуть на полі бою, але зі змісту «Звернення», з його глибокого етосу їхнє відчуття того моменту очевидне. І тому вони зі свого боку, як завжди перед тим, запевняють, що з поля бою вони не зійдуть, і продовжатимуть боротьбу до останнього віддиху, а водночас закликають українську спільноту й кожную українську людину у вільному світі включитися в боротьбу та продовжувати її там, де вони живуть і житимуть.

«Звернення» написано на п'ятому році тієї архилюдської саги, якою була тодішня фаза визвольної боротьби. Це був час, коли людина могла зберегти свою духову рівновагу, ясність думки й реальність оцінок, а перш за все здібність боротися не тільки з глибоким заглушенням відчуття страху та бажанням продовжити своє життя, що є так притаманне всьому живучому, але й усвідомленням, що вона саме тут і тепер своєю поставою і своєю боротьбою закріплює й продовжує життєвий процес свого народу, а водночас творить незнищимий фундамент під його майбутнє життя і боротьбу, що знову запалає всенароднім вогнем і раніше чи пізніше завершиться кінцевою перемогою. Тільки з такого усвідомлення може вирости снага продовжувати боротьбу, а разом із цим здібність творити такі документи.

«Звернення» Воюючої України підписало 22 людей — жінок і чоловіків, приналежних до всіх національно-суспільних верств з усіх земель великої України. Цим воно є своїм змістом і своєю формою найширшим, колективним документом тієї великої доби. Саме завдяки цьому, майже сорок років після його написання ми, читаючи його, чуємо індивідуальний життєвий ритм сердець людей, а з цим і їхню спільну віру й прагнення. У «Зверненні» відбили свою печать і український народ, і українська людина на тому сповненому найбільшими зусиллями й успіхами історичному етапі життя народу. В «Книгах битія українського народу» серед усіх найвагоміших і найтриваліших скрижалів саме це «Звернення» є і залишиться назавжди на одному із найперших місць. Перечитуючи його ще раз і ще раз, ми всотуємо в себе усе те, що його автори вложили в його рядки як поодинокі люди і як збірне керівне тіло, відповідальне за нарід і його життя на одному із *найвагоміших* і *найважливіших* історичних етапів.

Роки безпосередньо після Другої світової війни були часом великих ілюзій не тільки серед світових суспільств, але й у колах інтелектуалістів та духових творців, а навіть серед державних му-

жів стосовно дальшої політики й поведінки Советського Союзу. Більшості цих людей здавалося, що після божевілья Другої світової війни, неймовірних жертв в людях, знищення цілих країн і надбань соток мільйонів людей не буде більше загарбників та імперіялістів, які чигатимуть на захоплення нових теренів і поневолення дальших народів. Але це так тільки здавалося. Ще не закінчилася війна, а російсько-большевицькі володарі на чолі з нелюдом Сталіном уже будували пляни дальших розбоїв і завоювань. Всупереч здоровому людському глуздові, російський імперіялізм і комуністична утопія насильної перебудови світу намагалися захопити Персію і протоки з Чорного моря, знасилювали Польщу і Чехо-Словаччину, засиляли диверсантів у всі країни, щоб розкласти народи з нутра і готовити ґрунт для їх поневолення. А в нутрі СРСР, людей до краю стомлених і вичерпаних труднощами й жорстокостями війни, знову приковано до найважчих зусиль і жертв в ім'я, власне, імперіялізму й комунізму. Коли у світі панували ці ілюзії, провідники й командири визвольної боротьби українського народу бачили ясно:

«Російсько-більшовицькі імперіялісти поневолили вже багато народів, а всім іншим народам світу готуються накинати ярмо завтра. Всякі більшовицькі заяви про можливість мирного співіснування двох систем — це тільки облудна пропаганда. А на ділі всі зусилля кремлівських верховодів спрямовані на підготовку нової війни для загарбання цілого світу. Все життя в СРСР підпорядковане цій одній меті.

Цю істину, Ти, українська еміграція, мусиш проповідувати на кожному кроці серед народів Заходу. Вона повинна бути для Тебе вихідною в Твоїй практичній політичній роботі серед цих народів.

І ти мусиш також ясно відповісти, що єдиний для світу рятунок, *це якнайскоріше й повне знищення російсько-більшовицького імперіялізму на його теперішніх вихідних позиціях*. А цього можна добитися *тільки організованим зусиллям єдиного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-більшовицьким імперіялізмом*». («Літопис УПА», том 10, стор. 25).

Як бачимо, в цьому уступі є цілий ряд стверджень і прогноз, які вже дотепер не раз справдилися і справджуються далі. Тільки Москва підбирає інший шлях для свого щораз дальшого проникання в світ. Це не так уже збройна атака, але маневр і підступ, використання чужої вигідної сили для проникання, себто для розкладу суспільств з середини, для провокацій і диверсій. Це на-решті міжнародний терор, доконуваний не московськими руками, але Москвою підсичуваний, зорганізований і керований. Всі та всякі договори, альянси тощо вільного світу з червоною Москвою — це «марні надії будовані на піску». В сучасній Москві зсинтезовані дві найбільші розкладові сили нашої доби: російський месіянiзм, фантазмагорія «третього Риму» — з одного боку, а з другого

— злочинні намагання накинути вільному світові комуністичну доктрину з вічною внутрішньою боротьбою усіх проти всіх в кожному національному суспільстві в ім'я класових «інтересів і суперечностей». Не ладнати суперечності і не розв'язувати їх, не шукати мирного і корисного для суспільних сил і співчинників виходу зі складних ситуацій, але жорстоку внутрішню боротьбу на знищення однієї частини суспільства другою пробує накинути Москва як домінуючий принцип вільним народам світу!

Рятунок проти того не в «мирному співіснуванні», бо для Москви це тільки камуфляж для дальшого проникання, але, як каже «Звернення», в «єдиному фронті всіх народів поневолених і загрожених російсько-більшовицьким імперіялізмом». Ці твердження 40 років після їхнього сформулювання і публікації здобувають щораз ширше розуміння у вільному світі. Вони пройшли довгу дорогу з бункрів на українській землі до мозгів політиків у найдальших закутках світу.

Правда, автори «Звернення» не могли передбачити повного розвитку подій і людського поступу за 20, 30, чи більше років, а в тому технологічну і наукову революції, які можуть перешкодити Третій світовій війні. Вони не могли передбачити, що ніхто інший, а саме вони є предтечею альтернативи до неймовірної загальної катастрофи, якою була б третя світова війна. Вони, революційна визвольна боротьба українського народу, стали альтернативою до смертельних ударів мільйонових армій, мільйонів людей і безмежного моря вогню і заліза. Вони не передбачували тієї альтернативи, яку вони творили в бункрах, лісах і степах України, в селах і містах, а яка унявнилася не в традиційній боротьбі армій проти себе, але в щоденній важкій боротьбі за людину, за її душу, за людський ум, за совість і думку суспільства; альтернативи, яка воює не так кращою і смертоноснішою зброєю, як кращою і справедливішою ідеєю, візією досконалішого майбутнього не так для поодиноких клас чи рас, не так для сильніших народів, але для всіх людей і народів, для світа, в якому не буде ні «старшого брата», ні «великого російського народу», а всі великі й малі будуть вільні і рівні. «Звернення» закликає українську еміграцію у вільному світі:

«Для того Ти мусиш озброїтися не тільки вірою у справедливість тієї справи, але також мусиш виявити якнайбільше організаційних здібностей, толеранції та витривалості, бо об'єднувати треба всіх людей, які прагнуть волі, без різниці расової, національної й релігійної приналежності, без різниці їх політичних переконань». («Літопис УПА», том 10, стор. 25).

А починати треба від цих народів, які вже пізнали й терплять на своїй шкірі бездонне лихо російського імперіялізму й советизму:

«Насамперед Тобі треба докласти всіх зусиль для того, щоб згуртувати в єдиний антибільшовицький фронт еміграцію всіх народів підбільшовицької Європи й Азії та новопоневолених народів центральної й південної Європи». («Літопис УПА», том 10, стор. 26).

В цьому місці аж напрошується зауваження: Здавалося б, що таке очевидне й таке легке для людей і національних груп поневолених Москвою народів у вільному світі це завдання, а як воно занедбане і які ми далекі до його виконання!

Чим більше ми заглиблюємося у зміст «Звернення», тим більше бачимо, який в ньому суворий прагматизм, вирослий з важкого життєвого досвіду і многократного передумування визвольних проблем і завдань, і як глибоко усе це пов'язане з ідеалізмом! І власне тому вони разом творять базу, на якій можна будувати здорову, вдовольнячу для всіх концепцію, і програму праці та боротьби. Керівництво в краю, яке несло тягар відповідальності в той час, не лише усвідомлювало собі конечність побудови, всеобіймаючого фронту боротьби насамперед усіх поневолених Москвою народів, але й передбачували, що не поодинокими здвигами й поривами, але тільки тривалими наполегливими зусиллями можна добитися успіху, можна прихилити людей до щоденної відданої праці та до подвигів. І тому воно висуває під адресою еміграції дуже виразні й категоричні вимоги:

«Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була палким носієм ідей, за здійснення яких бореться український народ.

Усвідомляйте чужинців в конечності розподілу СРСР на вільні національні держави всіх його народів. Докажуйте їм, що незалежних держав прагнуть і за їхнє здобуття завзято й мужньо боролися й борються всі поневолені народи СРСР. Роз'яснюйте їм, що розподілу СРСР вимагають інтереси всіх народів світу, бо тільки цим шляхом можна раз назавжди знищити небезпеку відродження російського імперіялізму, який тепер у формі більшовизму загрожує цілому світові.

Поширюйте скрізь концепцію побудови міжнародного ладу, спертого на системі вільних, незалежних держав усіх народів. Тільки така система створить найкращі передумови для успішної політичної, економічної та культурної співпраці й єдності між народами, бо дасть змогу будувати її на основі справжньої рівноправності, добровільності, взаємної пошани й довір'я. Тільки така система здатна усунути кровопролитні війни та забезпечити тривалий мир у світі.

Роз'яснюйте чужинцям, що український народ бореться за здійснення передових ідеалів людства, за волю для народів і людини, за справжню демократію, за справедливий соціальний лад, в якому не буде ні визискувачів, ні визискуваних». (Літопис УПА», том 10, стор. 23-24).

Відповідальні люди в Краю, яких ціхували реалізм і цивільна відвага дивитися правді в очі і не заспокоювати себе рожевими надіями, у своєму «Зверненні» підкреслюють, що це завдання не легке:

«Світ ще цілком недостатньо знає правду про СССР. Він ще не здає собі повністю справи у тому, що російсько-більшовицький імперіялізм загрожує йому самому. Відкрити перед усіма народами правдиве обличчя більшовизму, здерти з нього маску демократії та соціалізму й показати його в усій огидній наготі, — це Твій великий обов'язок, українська еміграціє.

Покажи перед цілим світом цю «найдемократичнішу» країну, де терором гонять до виборчих урн, де примушують народ голосувати на його катів і гнобителів, де суди є органами насильства й безправства, де людині не тільки зав'язаний рот, але і скута думка, де людина замінена в безправного раба, де мільйони заслані в тюрми й концтабори.

Відкрий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, обезчещена церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, але й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямують райські свободи та зберігають церкву, яка по суті є тільки придатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення Української Автокефальної і Греко-католицької Церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною церквою й є емведівською агентурою». («Літопис УПА», том 10, стор. 24).

Як бачимо, неабиякі завдання висуває воюючий Край перед діаспорою. В цих вимогах пробивається уже зовсім нове розуміння ролі діаспори у визвольній боротьбі народу. Український народ бореться в тій новій добі своєї історії не тільки за своє добро і за свої свободи, але й за добро людського роду взагалі. Українська діаспора у вільному світі має не тільки можливості працювати серед народів світу, але вона має і обов'язок, живучи разом з ними, передавати їм свій життєвий досвід, перестерігати перед небезками і в потребі разом з ними боронитися. А у відношенні до України і її народу вона має не обмежуватися до співчуття і допомоги, але морально зобов'язана повністю включитися в боротьбу за визволення, що її провадить український народ. «Звернення» зовсім виразно говорить про це:

«На Вас, брати наші, розкидані по чужині, Воююча Україна дивиться, як на відтинок єдиного фронту нашої великої визвольної боротьби, яка далеко виходить поза межі всенародної боротьби, яка має загальнолюдське значення. Воююча Україна дивиться на Вас, як на бойовиків великої визвольної справи, які відкрили фронт у західній Європі, в країнах Америки, в Австра-

лії, скрізь, де живе хоч би один українець». («Літопис УПА», том 10, стор. 22, підкр. наші — Я. Г.).

Вже майже сорок років тому, коли ще в світі ледь-ледь світала думка і тільки нечисленні одиниці розуміли величину небезпеки, борці визвольного фронту в Україні бачили, що фронт боротьби перекроє увесь світ і що у цій боротьбі йдеться не тільки про програми й суспільно-економічні системи, не тільки про форми влади, але про *саму суть життя*: як народи і люди мають жити, які самі мають творити свої життєві будні і своє загальне призначення, і чим мають виповняти це життя, а також — хто має бути творцем того їхнього життя — вони самі, а чи хтось другий; вони самі, а чи якась партія, кліка, чи інші «старші брати», що проголосили себе покликаними звершувати людські і народні долі. *А тому, що йдеться про такі найвищі вартості в житті, власне про саме життя, тому й боротьба важка й вимоглива, безкомпромісова. І тому люди з першої лінії тієї боротьби мають права вимагати:*

«В цій жорстокій боротьбі, рівної якій не знає історія, не сміє стояти осторонь жоден українець, жодна українка. В ній мусять брати участь усі українці, не зважаючи на те, де вони тепер живуть». («Літопис УПА», том 10, стор. 22).

Добігає сорок років від дати написання «Звернення» і правда та переконливість його стверджень і постулатів стає дуже очевидною. Фронт боротьби з російським імперіялізмом і більшевизмом ділить світ на дві великі частини. Фронтowa лінія, що колись пробігала країнами Європи й Азії, сьогодні йде не лише над Одрою і Дунаєм, але над Амуром, на водах Караїбського моря, мало що не Перською затокою і пралісами Африки. Власне це виключає можливість задовольнитися людям у вільному світі тільки функцією «допомагати». Вимоги боротьби й оборони давно вийшли з обсягу поняття «допомагати», а поширилися на вимогу *включатися душою і тілом, щоденними зусиллями й жертвами, ставати активним учасником на передовій лінії боротьби*, яка зблизилася до наших порогів, а не раз перекидається далеко поза наші плечі. Ця боротьба, як ніщо інше, повинна зумовляти єдність акцій української людини у світі й української людини в Україні. В Україні на цю єдність орієнтуються. Це для них не щось далеке й неосягаєме, але щось відчутне, щось безпосереднє, чим живеться й з чим пов'язується надії й вигляди. Людям в умовах нелюдської підсоветської дійсности, людям, які добровільно вибрали ризико й тягар боротьби в першій лінії, все те, що діється серед їхніх братів у вільному світі, додає або послаблює сили й віру. І тому вони пригадують нам:

«Батьківщина уважно прислухається до всього, що діється се-

ред української, як давньої, так і нової еміграції. Український народ пильно слідкує за тим, чи фронт на еміграції йде крок у крок з фронтом на Землях, чи від нього не відстає, не заломлюється. Народ бо вправі вимагати, щоб українська еміграція ні в чому не відставала від боротьби на українських землях, щоб вона цілком стояла на висоті завдань, що їх історія поставила перед нею.

Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська еміграція гідно й відповідально репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом. («Літопис УПА», том 10, стор. 22).

В Україні вже в часі писання «Звернення» були свідомі того, що український народ має багато сильних ворогів у світі та що визвольній справі українського народу ще далеко до того, щоб її знали в повному обсязі й відповідно оцінювали. Крім чимало ворогів явних і прихованих, є ще маси людей, для яких український народ, його життєві потреби і вимоги його визвольної боротьби — велика невідома. Хоч якусь частину цих людей треба освідомити в характері і цілях української справи, щоб придбати їхню приязнь, бо без відповідної прихильної постави і розуміння для українського народу і його справедливих цілей важко буде боротися, а ще важче перемагати. Ми бо живемо в «одному світі», який пов'язаний безліччю видимих і невидимих ниток і вузлів, інформацій, поглядів і переконань. На ці зв'язкові лінії і вузли нам треба втиснутися, бо тільки тоді знайдемо розуміння й прихильність. І тому одним із перших завдань української діаспори є усунути дотеперішні нестачі й недоліки. «Звернення» категорично вимагає виконання цього завдання:

«Україна щойно виходить на міжнародну арену. Світ ще мало знає про неї, а багато з того, що знає, — неясне й викривлене. Змінити такий стан, занести до всіх народів і людей поза межами СССР правду про Україну та її боротьбу — це найперше Твоє завдання, українська еміграціє. Край у цьому напрямі зробив і далі робить усе, що тільки в його силах. Своєю боротьбою край створив великий капітал, і Ти, українська еміграціє, мусиш використати його в інтересах визвольної справи на міжнародньому відтинку.

Доля розкидає Вас по всіх країнах світу, по найвіддаленіших його закутках. Але не час нарікати тепер на цю жорстоку долю! Її треба повернути на добро цілого українського народу». («Літопис УПА», том 10, стор. 22).

Ті, що довгі роки стояли в смертельній боротьбі з Москвою і її системою, бачили на кожному кроці, що самого українського чинника, який могутнім він не був би, замало для успішного протиставлення Москві. Для цього треба з'єднаних зусиль усіх поневолених і загрожених Москвою народів. В краю в часі, коли формувався текст «Звернення», вже були відомі факти про орга-

нізаційне оформлення й завершення фронту АБН, для якого по-ложено підстави на Конференції поневолених Москвою народів в осені 1943 року в лісах Житомирщини. Комплекс завдань на цьому вирішньому відтинку бачить край у широкому аспекті:

«Дотеперішні успіхи на цьому відтинку Край вітає з найбільшим признанням. Розбудовуй і поглиблюй ці успіхи, українська еміграція. Невтомно і вперто переборюй усі труднощі, які стоять на перешкоді повному об'єднанню еміграції народів СРСР. Зміцнюючи це об'єднання в його організованих виступах як серед еміграційних мас, так і перед зовнішнім світом.

Рівночасно з акцією об'єднання еміграції, треба вести якнайактивнішу роботу серед народів Заходу для згуртування антибільшовицького фронту всіх волелюбних людей світу. Входить у зв'язки й зміцнюй їх з національними та міжнародними організаціями, які борються за людські права і свободу. *Змагай до створення міжнародної організації, яка ставила б своєю метою боротьбу проти імперіялізму та тоталітаризму, на захист прав народів і людини.*

Пам'ятайте, Брати на еміграції, що справа організування єдиного антибільшовицького фронту всіх народів — це не тільки завдання керівників політичних партій. Це обов'язок кожного з Вас. Пам'ятайте, що справу антибільшовицького фронту, так само, як репрезентувати український народ, можна ставити не тільки серед політичних і державних кіл інших народів та на дипломатичних шляхах. Цю справу можна і треба ставити серед найширших мас усіх народів Заходу, на фабриках, шахтах, фармах, школах і установах. Тільки тоді, коли в антибільшовицький рух увімкнуться найширші народні маси, коли цей рух матиме таку широку базу, він буде здатний знищити свого ворога.

Пам'ятайте, що поширювання правди про СРСР, мобілізування й організування народів на боротьбу проти більшовизму — це місія всесвітнього загальнолюдського значення». («Літопис УПА», том 10, стор. 26).

Універсальність боротьби з російським імперіялізмом і комуністичним тоталітаризмом, що її органічною і найважливішою ланкою є визвольна боротьба українського народу з'ясована тут у глобальній ширині і глибині: *охопити свідомістю і принципами тієї боротьби всі континенти і всі людські елементи, які від найвищих керівних вершків аж до шахт, фарм і установ.* В однаковій мірі знайти доступ до громадян і до молоді, яка завтра-післязавтра стане активним, впливовим, а може й вирішним громадянством Заходу.

Перші роки після поновної окупації українських земель советською Росією і включенням під російські впливи майже усіх етнічних земель України, чого ніколи перед тим не добилася царська Росія, позначилися виїнятковими, як на умови підсо-

ветської дійсності, тісними зв'язками Краю з еміграцією, і навпаки. Система кур'єрів, ширококорозгалужені зв'язки при допомозі чужих, співчуваючих українській справі елементів тощо, здали всебічний іспит випробування протизаходів ворога, видайності праці й справності. Завдяки тому крайові чинники знали своєчасно й докладно про життя-буття, успіхи й невдачі української еміграції. Знов же визвольні чинники, які вийшли з доручення Крайового керівництва за кордон, були до деталей поінформовані про умови й поточні події боротьби в Краю, про зростаючий наступ й анти-українські акції московського центру та про загальне положення. Край найбільше уболівав та дорікав еміграції за внутрішнє розладдя, міжусобиці, а найбільше за те, що деякі партійні елементи на еміграції знецінювали, а то й заперечували визвольну боротьбу УПА й революційного підпілля. Той негативізм, що не раз дегенерувався в крайній моральний і політичний нігілізм, дошкульно відчували чинники в Краю. Вістки про це доходили не тільки зв'язковими лініями, але й іншими, не раз навіть приватними каналами. А найгіршим було те, що советські агентурні чинники використовували у своїй пропаганді і боротьбі з Воюючою Україною всі ті негативні вияви на еміграції, а в першу чергу виступи проти визвольної боротьби, яка в той час розгорталася в широких масштабах і мала глибоку підтримку та повне довіря народніх мас. Отже, зовсім оправдані засуди крайових чинників такого поступування, чого ілюстрацією є гіркі слова «Звернення»:

«Стан, який існує тепер, не сміє далі тривати. Не сміє бути жодного розподілу на греко-католиків і православних, автокефальників і соборників, а зокрема «східняків» і «західняків». На такий розподіл не можна байдуже дивитися. Еміграція мусить докласти всіх зусиль, щоб цілком знищити шкідливі наслідки довгої неволі і штучних кордонів, якими ділили й ділять окупанти живе тіло українського народу. В спільній праці та боротьбі мусять щезнути всі різниці між українцями. Свідома частина еміграції мусить зробити все, щоб якнайскоріше піднести рівень національної свідомости та політичної вироблености національно несвідомої частини еміграції. Це дуже важливе, прямо центральне завдання теперішнього життя української еміграції. Розв'язка цього питання цілком лежить у руках свідомої частини еміграції. На неї теж паде вся відповідальність за успіх цієї справи.

В такий відповідальний момент, в такій важкій ситуації, в якій є сьогодні український народ, українська еміграція не може дозволити собі також *на жодні роздори й партійну гризню. Нині всі партійні розходження мусять цілком уступити, мусять бути підпорядковані одній меті — справі визволення українського народу.* Розподіл нині може йти не по лінії тих чи інших партій, а по лінії патріотів і зрадників українського народу.

Край вбачає лихо не в існуванні різних партій на еміграції, а в тому, що ці партії не вміють співжити і співпрацювати ні між со-

бою, ні в середині самих себе. Край обурений занепадом політичної і громадської моралі серед української еміграції, що завдає шкоду цілій визвольній справі, що в очах чужинців ганьбить цілий народ і формує фальшивий погляд на боротьбу на землях. Воююча Україна обурена тим, що в партійній боротьбі на еміграції розмінюється загальнонаціональні цінності і святощі. Воююча Україна найрішучіше засуджує всіх тих, які не хочуть підвестися вище своїх вузьких партійних інтересів, які спекулюють визвольною ідеєю.

Край з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довший час взагалі сумнівалися в існуванні на Україні Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради та підпільної Організації Українських Націоналістів, а деякі й виступали проти них. Треба було аж рейду відділів УПА, треба було живих свідків, треба було повстанцям пройти серед боїв понад тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних Томів, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються на українських землях. Але навіть після цього є ще на еміграції люди, які всіляко намагаються применшувати значення боротьби на наших землях, звужувати її розміри, обезцінювати політично. Край закликає всіх цих людей припинити будь-яке обезцінювання визвольного руху на рідних землях і віддати всі свої сили інтересам Воюючої України. Тим, які засліплені своїми власними інтересами не знайдуть відваги й охоти покинути свої виступи проти Визвольного Руху на рідних землях і свідомо далі обезцінюватимуть його, — Край виразно заявляє, що їхню роботу він розглядатиме як злочин супроти українського народу та його визвольної боротьби в Україні». («Літопис УПА», том 10, стор. 27-28).

Висуваючи цілий ряд важливих завдань перед еміграцією, Революційний Провід у Краю мусів розглядатися за силами української спільноти у світі, які могли б до цих завдань піднятися. Для сучасного читача, а ще більше для читачів завтрішнього і позавтрішнього дня цікавим є і буде, де саме, в яких елементах українського суспільства у світі бачив Крайовий Провід той силовий потенціал. У «Зверненні» вказано на нього дуже виразно, так, як це бачили провідні люди в Краю, коли називали поодинокі елементи того потенціалу, а в додатку специфікували додаткові завдання для нього. Тоді, а це було майже сорок років тому, ще перед науково-технічною революцією і тими величезними зрушеннями духово-морального і соціального характеру, через яке пройшли й проходять сучасні покоління, Провід в Краю бачив їх п'ять.

Автори «Звернення» зовсім правильно розцінювали, що подавляюча більшість нової української хвилі вихідців стане в першій фазі свого позакрайового існування фізичними робітниками. До них «Звернення» підходить з подвійним завданням: з одного боку

бути заборолом проти комунізму і його розкладової пропаганди, що добачає в робітниках головне поле своєї підривної й вербункової роботи, а з другого боку «Звернення» накликає їх до якнайширшої активності в профспілках і всяких інших робітничих організаціях з метою включати їх у визвольний антикомуністичний фронт. Власне робітникам «Звернення» присвячує найбільше місце й уваги, бо ніхто не передбачував у той час того явища, яке вже є сьогодні, коли на одного фізичного робітника у виробництві є два технічно-наукові професіонали, а це відношення дальше розвивається в напрямі числової некористи фізичних робітників. Тому «Звернення» каже:

«Брати емігранти, що працюєте на фізичних роботах! не маючи змоги повернутися на Батьківщину, Ви опинилися на фабриках, шахтах, і фармах майже усіх країн поза межами ССРСР. Ви тепер працюєте поруч з робітниками всіх національностей. Ви тепер працюєте в тому середовищі, де є найбільше тих людей, які впали жертвою більшовицької забріханої пропаганди. Допоможіть мільйонам цих робітників визволитися з тенет більшовицького обману. Переконайте їх силою свого довгого досвіду, що в ССРСР немає жодного соціалізму, що ССРСР — це країна найреакційнішого тоталітаризму й тиранії. Запаліть їх вогнем своєї ненависти до російсько-більшовицького імперіалізму, бо в душі вони так само ненавидять всяке рабство, насильство й безправство, як і Ви. Зав'яжуйте біля верстатів дружбу з ними, закладайте основи тісної дружби, між їхніми й українськими народами.

Беріть участь у працях робітничих організацій західних народів і будьте прикладом дружності й солідарності. Творіть українські робітничі організації й організовано обстоюйте свої права. Широко розбудовуйте своє культурно-освітнє життя.

Беріть участь у праці міжнародних антибільшовицьких профспілкових об'єднань і репрезентуйте там мільйони українських робітників, які не мають тепер змоги вільно говорити від свого імені. Боріться разом з усіма робітниками проти імперіалізму й тоталітаризму за справжню демократію та соціальну справедливість». («Літопис УПА», том 10, стор. 29).

Другим складовим елементом силового потенціалу українського суспільства у вільному світі «Звернення» уважає науковців, письменників і культурних робітників. Всупереч старій римській максимі, що «Коли говорить зброя, то замовкають Музи», «в людей «Звернення», які в рядах УПА і революційного підпілля ні на мент не розставалися зі зброєю й уживали її кожної хвилини дня і ночі, була глибока свідомість домінуючої і найбільш тривалої ролі науки й культури, як захисту в життю і зброї у визвольній боротьбі. Хоч коротко, але зате виинятково виразно говорить «Звернення» про це:

«Українські поети, письменники, мистці, люди науки, працівники преси на еміграції! На українських землях цілком задушена українська вільна наука й культура. У глибоке підпілля загнане вільне слово. В цих умовах на Вас спадає велике завдання розбудувати українську культуру й науку, збагачувати її скарбницею новими цінностями та надбаннями. Край з радістю відмічує теперішні творчі здобутки української еміграції на полі науки й культури та закликає до ще більших зусиль у цьому напрямі.

Розбудовуйте і зміцнюйте нові осередки української науки й культури, концентруйте в них всі творчі сили, що знайшлися на еміграції. Докладіть усіх зусиль до якнайкращого розвитку українознавства, бо саме воно піддається на землях жажливим перекручуванням і фальшуванням з боку російсько-більшовицьких окупантів. Вирощуйте молоде наукове поповнення.

Використовуйте кожную нагоду для того, щоб гідно репрезентувати українську науку й культуру перед зовнішнім світом. Невтомно популяризуйте її надбання. Скрізь несіть українську музику, пісню, сцену. Наладняйте і зміцнюйте зв'язки з культурними й науковими організаціями та окремими представниками науки інших народів. Не пропускайте ні однієї можливості внести свій вклад у працю міжнародних культурно-наукових організацій. Хай світ побачить у всій повноті українську культуру і творчі здібності українського народу». («Літопис УПА», том 10, стор. 29-30).

Цікаве, що вже в перших роках нової еміграційної фази життя на поселеннях у світі, українське жіноцтво зовсім очевидно висувалося на перше місце в наших організаційних процесах; автори «Звернення» оцінюють і підкреслюють це, а вслід за цим закликають до зміцнення зусиль у цьому напрямі, усвідомлюючи собі зростаючу роль жіноцтва у житті народу. Цьому не диво, бо в довгих роках революційної і збройної боротьби в новій большевицькій дійсності, як впрочім і перед тим, українська жінка не лише нічим не відставала від українських чоловіків, але дорівнювала їм, а в деяких ділянках навіть перевищала. «Звернення» каже:

«Українські жінки на еміграції! Край радіє Вашою активністю й організованістю та досягнутими в результаті цього успіхами. Ще більше зміцнюйте свою організованість, ще ширше розгортайте свою активність як на внутрішньоєміграційному й родинноособистому житті світлі традиції українського жіноцтва. Використовуйте кожную нагоду для праці серед жінок Заходу. Освідомлюйте їх у страшній небезпеці від большевизму. Воруште сумління всіх жінок і матерей на світі рабським становищем жінки в СРСР, знищенням родини, долею мільйонів дітей, заморених голодом, запропорених по тюрмах і на засланнях, від своїх матерів насильно відірваних і долею безпритульних. Хай жінки всіх народів займуть своє місце у загальнолюдській боротьбі проти большевизму». («Літопис УПА», том 10, стор. 30).

Сьогодні це вже майже стереотип і шабльон звертатися до молоді зі закликами. Але в місяцях і роках по закінченні найбільшої дотепер в історії людства Другої світової війни та в розгарі далі триваючої, і ще більш завзятої і вичерпної визвольної збройної боротьби, «Звернення» до молоді мало особливий зміст. Йшлося бо про те, щоб молодь ставала свідомим спадкоємцем і продовжувачем тієї боротьби, якої не вдалося батькам закінчити остаточною перемогою, а тому доля судила їхнім дітям і дітям їхніх дітей продовжати її аж до остаточної перемоги. В розгарі тієї боротьби Провід в Україні закликає молодь не тільки до зброї, але, і то в першу чергу, до науки. І неначе в яснозорому передбачуванні майбутнього, автори «Звернення» закликають не тільки до ідейності, але й до моральної чистоти:

«Українська молоде! Ти на еміграції мусиш іти в авангарді визвольної боротьби так, як у ньому йде молодь на рідних землях. Ти мусиш цілком віддати себе інтересам Воюючої України та бути готовою на кожний її поклик, щоб стати поруч своїх друзів, що зі зброєю в руках борються за визволення народу, за щастя, радість і творчу працю української молоді в українській державі. Ти мусиш бути високоорганізованою й активною, мусиш постійно сталити свою ідейність і невпинно підносити свій рівень загального та фахового знання й політичної виробленості. Свое перебування серед інших народів широко використати для того, щоб навчитися всього, що в них добре та корисне, щоб засвоїти собі їхній досвід праці в усіх галузях життя й державного будівництва. Але пильно зберігай себе від усяких розкладницьких впливів, які розхищували б твою ідейність і підривали б моральну стійкість». («Літопис УПА», том 10, стор. 30-31).

І накінець, командири УПА і члени національно-політичного Проводу в Краю звертаються до тих, що їм найближчі та найбільш знані, з ким вони ділили радості й смутки, досягнення і невдачі, кого вони пізнали в боях і небезпеках, в голоді й холоді, і кого вони вислали з кривавого горнила боротьби на життя і смерть у вільний світ, у нове життя, щоб бути там свідками правди і проповідниками найшляхетнішої боротьби народу:

«Бійці і командири рейдуючих відділів УПА! Ви мужньо виконали своє завдання, покладене на Вас Українською Головною Визвольною Радою. Край із запертим віддихом слідкував за Вашим рейдом, а його успішне закінчення викликало в Краю величезну радість. Увесь народ радіє, що Ви добилися аж за другу стіну більшовицької тюрми народів, щоб там перед цілим світом скласти протест проти гноблення українського народу російсько-більшовицькими загарбниками і сказати правду про визвольну боротьбу на рідних землях.

Ваш прихід у західню Європу, як безпосередніх учасників і живих свідків визвольної боротьби на наших землях, докорінно впли-

нув на зміну поглядів і чужинців і своїх, на нашу визольну боротьбу. І в цьому Ваша велика заслуга для всієї визвольної справи. Історія гідно оцінить Вас.

Хоч ви опинилися тепер далеко від рідних земель, боротьба для Вас не закінчена». («Літопис УПА», том 10, стор. 31, підкр. наші — Я. Г.).

Очевидно, не можна поминути мовчанкою цього драматичного заповіту тих, які в Краю вибрали смерть, до тих, які залишилися жити у вільному світі:

«*Брати на еміграції!* Край сьогодні досягнув повної єдності. Еміграція мусить піти вслід за Краєм. Всі, хто насправду боліє долею свого народу, хто справді прагне його визволення, хто сповнений щирим бажанням віддати себе народові, кому дорога ідея української держави, — об'єднуйтеся у спільному зусиллі, щоб досягнути нашу велику Мету. Створіть міцний єдиний фронт і виступайте перед зовнішнім світом здецидовано й однозгідно. Хай політична зрізничкованість української еміграції буде спрямована на формування та зростання української політичної думки, а не на партійну гризню». («Літопис УПА», том 10, стор. 28).

«Звернення» Воюючої України до всієї української діаспори таке виразне й цілеспрямоване, таке просте, людське, а водночас маєстатичне, хоч відносно коротке, це цілий життєвий комплекс народу в Краю й на еміграції порушений у ньому. Воно не залишає найменшого сумніву що УПА-ОУН-УТВР в Краю до останнього віддиху стоятимуть непохитно й безкомпромісово на позиціях державної суверенності українського народу й усебічної, а в тому наголошено також збройної й революційної боротьби для досягнення волі; вони на базі дотогочасних здобутків українського революційного націоналізму й націоналізму взагалі визначили його дальший шлях на вищий рівень розвитку — від національної замкнутості до універсального вселюдського принципу духово-політичної перебудови світу і, передбачуючи нову добу, нові вимоги та потреби, вони шукали нових шляхів і засобів для здобуття і тривалого забезпечення українському і всім іншим народам волі й рівності «в народів вільних колі», та ніким необмежених прав розвинути максимально збірні й індивідуальні енергії та таланти для побудови кращого, повнішого життя!

Роман РАХМАННИЙ

СПІР НА ВАВИЛОНСЬКІЙ РІЦІ УКРАЇНИ

(Закінчення, 3)

Ця підступна політика великодержав Західньої Європи, що через 20 років опісля спричинила розгром Чехо-Словаччини і Польщі Великонімечиною ніяк таки не зневірила і не перетворила молодше покоління українців у заголюканих зайців, а навпаки. В тяжкі, майже безвиглядні міжвоєнні роки молоді активісти під моральним і, згодом, організаційним керівництвом полк. Є. Коновальця врешті зрушили народні маси України з отупіння, спричиненого програною визвольною війною і масовим винищуванням населення України окупантами — ув'язнюванням, різстрілами, засланнями і штучно організованим голодом. Нав'язуючи до традицій повстанської самооборони в Україні під московською окупацією на початку 1920-их років та у співзвучності зі самостійницькими підпільними організаціями (як Братство Української Державности, Спілка Визволення України та Спілка Української Молоді), західньоукраїнська молодь створила врешті всеукраїнський визвольний рух: Організацію Українських Націоналістів. Вона, покладаючись тільки на власні сили й ресурси свого народу, ставила героїчний опір усім окупантам української території.

ОУН, під керівництвом Коновальцевого наслідника — сл. п. Степана Бандери, разом з його найближчими співробітниками-революціонерами Ярославом Стецьком, Миколою Лебедем і Романом Шухевичем (пізніше: ген. Т. Чупринка), розпочала нову епоху в цій визвольній боротьбі. Ініціювавши проголошення віднови суверенної української держави і створення самостійницького уряду Актом 30 червня 1941 року, у Львові, ОУН не тільки протиставилася советській Росії, але й також кинула виклик гітлерівській Великонімеччині, з якою ще недавно пактували керівники Англії, Франції та Советського Союзу про «мир» за ціну Чехо-Словаччини, Литви, Латвії, Естонії. Вперше, ОУН протиставилася гітлерівській «східній політиці» (як згадано тут раніше) в березні 1939 року, підтримавши прагнення закарпатських українців до державности. Майбутній гол. командир УПА, ген. Т. Чупринка-Шухевич, був фактичним організатором і керівником Карпатської Січі, єдиної самооборонної збройної сили молоді Карпатської Украї-

ни, яку Гітлер — при мовчазній згоді великодержав Заходу — віддав Угорщині, немов свою власну посілість.

Ув'язнені, на особистий наказ Гітлера, керівники революційної ОУН — Степан Бандера і Ярослав Стецько — не підкорилися тискові Берліну і не відмовилися від свого державницького чину. Вони мали в цьому щирю підтримку тисячів ув'язнених німцями, за той чин, членів і прихильників ОУН. Поряд із цим, підпільний провід революційної ОУН під керівництвом Миколи Лебеда відбудував свою підпільну мережу і в дусі Акту 30 червня розвинув нові форми опору німецькій окупаційній владі та советоросійським бандам. На ґрунті цих зусиль виросла УПА, яку врешті очолив Роман Шухевич і повів її в бій проти німців та советоросіян, коли вони заново окупували Україну. Завершенням того збройно-політичного опору, базованого на засобах свого народу, стала нова верховна установа — Українська Головна Визвольна Рада (від 15 липня 1944 року), як підпільний парлямент, президія якого становила підпільний уряд України, в концепції та в дії протиставлячись урядові колонії п. н. УССР.

Новим сміливим кроком уперед, від теоретичних засновків до практичної дії, була Перша конференція поневолених народів Східної Європи й Азії, проведена в Україні (ще за німецької окупації!) під охороною відділів УПА 21-22 листопада 1943 року. Учасниками тієї конференції були представники Росією поневолених і Німеччиною окупованих народів (39 делегатів від 13-ти народів), а в складі збройної охорони конференції були відділи азербайджанців і інших націоналів. Це вже був концепційно-дійовий прорив у саме нутро советоросійської імперії, на який могли зважитися тільки сміливі люди, свідомі своєї мети, а не казкові зайці. На фундаменті постанов тієї конференції постав у квітні 1946 року Антибольшевицький Блок Народів (АБН), що, під головуванням Я. Стецька, найбільше спричинився до витворення антибольшевицького руху в багатьох державах Західної Європи, Америки, Азії та Латинської Америки. Вінстон Черчіл 1948 і президент США Рональд Реган 1984 року, поінформовані про цей рух, усвідомили конструктивну революційність концепції АБН, як розсудливої альтернативи до атомної війни.

Навіть припинення збройної боротьби рев. ОУН і УПА на території України, окупованої советською Росією та комуністичною Польщею (внаслідок вичерпання матеріяльних і людських ресурсів і без ніякої закордонної допомоги) не перетворила українських народніх мас в отару зайців, готових безтямно втікати перед хижаками на берег себезаперечення. Молодше покоління українських інтелектуалів, інтелігентів, селян і робітників почало дедалі

виразніше виступати в обороні прав своєї нації, а далі — навіть організувати підпільні гуртки. Найважливіші з-поміж них — це Українська Робітничо-Селянська Спілка юристів з Левком Лукіяненком на чолі та Український Національний Фронт, створений за ініціативою Дмитра Квезька. Це щиро національно-політичні організації з головною метою ширення ідеї самостійності України, як окремої від Росії державної одиниці в кожному аспекті.

Ув'язнені за цю ідею українські активісти різних відтінків самостійницької наснаженості всі відзначалися однією благородною властивістю: своїм особистим і національним героїзмом самопожертви вони ні в чому не поступилися героїзмові бойовиків ОУН і вояків УПА. Загнані в тюрми й концтабори Росії, ці борці за суверенність України — люди двох різних поколінь і відмінних умов виховання — стали світлими зразками патріотизму й гуманізму не тільки для своїх земляків, а й також для в'язнів інших національностей, загнаних у ті самі тюрми й концтабори Росії.

Немає сумніву, що наймолодші покоління українців та українок 1960-их і 1970-их років вирости на ґрунті попередньої збройно-політичної боротьби, але той ґрунт був протягом десятиліть щедро засіяний тривалою церковно-релігійною ідейністю й активністю. В роки 1921-1922, митрополит Василь Липківський і понад тридцять єпископів з тисячами священників і вірних Української Автокефальної Православної Церкви героїчно ставили чоло і світській советоросійській окупаційній владі, і Московській патріархії, що на спілку з Кремлем знищує всі спроби українців йти власним шляхом до Бога у своїй традиційно-історичній структурі українського православ'я. Своєю мученицькою смертю з рук безбожних росіян, вони всі ще раз засвідчили право України зватися християнською в її православному віровизнанні.

Подібний зразок вірності Богові та українським церковно-релігійним традиціям дали ієрархи і священники з тисячами вірних Української Католицької Церкви в Західній Україні. Митрополит Андрей Шептицький відважно обороняв права українців-католиків і православних українців, що їх протягом двох десятиків років (1919-1939) люто переслідувала польська світська влада при підтримці польської римо-католицької ієрархії. В час советоросійської окупації 1939-1941 років митрополит Андрей ні на мить не припинив своєї праці і навіть спромігся провести Собор Львівської Архиепархії, таємно і протягом цілого одного року. У 1941 році, подаючи до відома вірних і громадськості своє визнання уряду Ярослава Стецька і правосильності Акту 30 червня, Митрополит достойно нагадав принцип рівноправності всіх жителів України в структурі відновленої суверенної української держави. Своїми посланнями до народу Митрополит на ділі протиставився

нищівній «східній політиці» уряду Великонімеччини. . . Поінформувавши Апостольську Столицю про те, що жертвами тієї політики є тисячі мешканців України, «а першими серед них — жиди», митрополит Андрей у той час (серпень 1942 року) був єдиним авторитетним діячем, який документально віднотував злочинність гітлерівського режиму на окупованих теренах Європи. Жоден інший державний ані церковний діяч Європи й Америки в той час не зробив цього, а ті, що були поінформовані про чин митрополита Андрея, не підтримали його людяного протесту ані своїм авторитетом, ані своїми засобами інформації по обох боках Атлантийського океану.

Переїнявши керівництво УКЦерквою після смерти митрополита Андрея, митрополит Йосиф Сліпий не тільки не підкорився ультимативним вимогам Кремля і московського патріярха, але — за свою віру та за право українського народу на свій шлях до Бога — він 18 років провів у тюрмах Росії. Всі його єпископи загинули як в'язні-мученики або незабаром після свого звільнення в наслідок виснаження тюрмою і тортурами. Їхнім шляхом пішли тисячі вірних і священників, а інші таємно створили катакомбну Українську Католицьку Церкву, яка в свій час дала знати про себе всьому світові. Таким чином, українська християнська Церква в обох своїх галузях відроджується і розвивається, як носій українських самостійних духовних традицій і свідок незламності українського народу. Українська Православна Церква у державах вільного світу має широку й розгалужену структуру і втримує живий духовний зв'язок з православними українцями — душпастирями і вірними — в Україні. Поряд із цим, УКЦерква у вільному світі об'єдналася в суцільну структуру єпископств і митрополій під керівництвом свого Синоду, головою якого є верховний архієпископ — він же Львівський митрополит і голова катакомбної УКЦ в Україні, Блаженніший Мирослав Іван Любачівський.

В цих міркуваннях взято на увагу тільки головні керівні особи й установи, подвиги яких достойно репрезентують кожного українця окремо і збірно всю українську національність. Одначе було б помилкою обмежуватися тільки визначними діячами — світськими й духовними в доказуванні тези, що українці не є ані хижаками, ані заляканими зайцями. З народніх мас можна назвати тисячі й тисячі героїчних, жертвенних і, водночас, дуже скромних борців і трудівників за справу визволення й усамостійнення своєї батьківщини України. І кожен з нас повинен, вивчаючи історію свого народу і досліджуючи її сенс, вибрати собі декілька постатей т. зв. пересічних українців, які засвідчують гідність і бойового духа всіх синів і дочок України. З новочасної історії України на гадку негайно приходять імена й прізвища таких українців.

Речник державницького покоління українців — проф. Сергій Сфремов, і представник активістського молодшого покоління, 18-літній Микола Павлушков, у темну ніч советорусифікування України знайшли в собі досить сміливості, щоб організованими заходами оживити українську культурну й політичну думку та зберігти *континітет* державницьких зусиль свого народу — принаймні для історії. На суді, Павлушков заявив: «СВУ боролася за звільнення з-під *советської* України. Сучасну Україну ми розглядали як колонію Росії. . .»

Бойовик ОУН, Дмитро Данилишин, засуджений польським судом на покарання смертю за його революційну діяльність, в останньому слові заявив: «Я знаю, що мене жде і я на це був готовий. Тільки жалую, що не зможу даліше працювати для Неньки-України. . .»

Вісімнадцятирічний Микола Лемик, виконавши смертний присуд проводу ОУН на дипломатичного представника Советського Союзу у Львові, 22 жовтня 1933 року, сміливо заявив перед польським трибуналом, що він здійснив цей чин і пляново пішов на форум суду, щоб перед світом запротестувати проти знущання голодом українських селян заходами Кремля.

Учитель В. Голота разом з усією клясою своїх учнів пішов на фронт оборони Карпатської України, на яку наступали в березні 1939 року угорські війська. Він учнів цих навчав, що треба «душу й тіло» покласти в боротьбі за свободу своєї країни і те своє навчання здійснив разом з ними: в бою біля Хусту, столиці Карпатської України, він загинув.

Іван Климів-Легенда, крайовий провідник рев. ОУН 1942 року, попавшись у лабеті німецької політичної поліції, сказав: «Я називаюся Іван Климів-Легенда, член ОУН, і більше з вами бандитами-наїзниками, не говоритиму!». . . Так і загинув від тортур, не промовивши ні словечка.

Дарія Гнатківська-Лебедь і Катерина Зарицька-Сорока на польських судилищах, звинувачені за активну революційну участь в рухові ОУН, своєю витримкою під час слідства, допитів і суду викликали подив до себе не тільки українських, але й чужинецьких спостерігачів. Гнатківська-Лебедь провела, після п'ятирічного ув'язнення в польській тюрмі, ще майже три роки в німецькому концтаборі, а Катерина Зарицька 25 років у советоросійських тюрмах і концлагерах, де своєю достойною поведінкою вона вславилася як зразок революціонерки й політв'язня серед в'язнів усіх національностей.

Лев Лук'яненко, засуджений на кару смерти (замінену на 15 ро-

ків тюрми) за створення таємної організації з наміром усаможити Україну, заявив сектантові, що заохочував його забути Україну і присвятитися лише духовним питанням, відповів: «Навіть якщо б я був єдиним українцем на Землі, то я боровся б за Україну!»

Олександр Олійник, патріот і політв'язень, двічі втік зі советоросійського концтабору, чого не довершив ніхто інший за всю історію ГУЛАГ-у. На волі він взявся за зброю: одинцем нападав на транспорти КГБ на Волині та визволяв українських в'язнів. Коли врешті його оточив відділ катєбістів, він не заламався і за свою волю, як українець, прийняв смерть.

Василь Тереля, брат церковного діяча Йосипа Терелі, на Закарпатті оргазізував збройний опір советоросіянам, вважаючи, що самі словесні протести й домагання людських прав не вистачають для збереження права народу на свою самостійну державу. В боях він загинув, але цей його чин переконливо підтримав словесно-юридичні вимоги українських патріотів перед обличчям громадської думки всього світу.

Юрій Шухевич, син ген. Т. Чупринки-Шухевича, замучений та осліплений тюремними умовами життя, не вирікся свого батька і зберіг самостійницькі засновки української визвольної боротьби протягом 35-річного перебування в системі московського ГУЛАГ-у.

* * *

З усіх цих міркувань і прикладів, кількості яких «немає кінця», можна і треба зробити логічний висновок: міт про українця, як «полохливого зайця», не має ніяких реальних підстав у живій дійсності ані в Україні, ані на еміграції. Впродовж майже двох тисячоліть своєї історії, українці завжди були миролюбним, гостинним і навіть надто довірливим народом, але вони не загубили цих шляхетних властивостей у найтяжчі епохи свого буття. Водночас вони зберегли й розвинули свої традиційні самооборонні бойові якості та вміння, хоч і без прагнення поневолити будь-яку національну групу на своїй території чи якийсь сусідній народ поза межами України. Вони не стали «хижаками» на зразок своїх окупантів і далі визнають принцип, згідно з яким Україна повинна бути батьківщиною для всіх її громадян, що свою долю щиро пов'язали з долею і долею українського народу.

Сьогодні українці на всій земній кулі становлять одну органічну українську націю, що не підкорилася ані гітлерівській Німеччині, ані советській Росії. Сьогодні українці — реальна сила і важливий чинник у советоросійській імперії, з яким то чинником мусять ра-

хуватися і росіяни, і військово-політичні стратеги великодержав Заходу в їхніх власних самооборонних калькуляціях перед обличчям агресорської Москви. Звичайно, українську сучасну силу та присутність української нації в світі розуміють, і потайки визнають, також ті, що ненавидять українців і всіляко знецінюють українське ім'я. Вони, як сподвижники советської Росії та пропагатори її експансіоністської політики, побоюються за інтереси Москви-Росії. Тому останнім їхнім дезінформаційним трюком є спроба переформування традиційного образу українця — із зайця в хижака. І до цієї акції вони притягають усіх людей імперіялістичного складу мислення і всіх тих, кого тільки манить антиукраїнський шовінізм: щоб послабити єдину реальну силу, спроможну розвалити тюрму народів — СССР.

Усвідомивши реалістично свою ситуацію, можна вже більш практично натякнути на заходи з метою протидіяти цій і кожній наступній антиукраїнській кампанії. Самі умови життя показують, що коротшої дороги — т. зв. «навпростець» — до успіху в цій справі немає. Потрібне постійне творення позитивної присутності українців у навколишньому середовищі. Збаламучених московською пропагандою світогромадян сміливо просвічувати правдивою інформацією про Україну та її народ, його дійову й потенційну роль в житті людства атомної епохи.

Але, насамперед, кожному з нас конечно передумати самі засновки своєї «українськості» і з пасивного глядача перетворитися в активну, дійову українську людину. Вже Іван Франко, ще 1898 року, остерігав своє рідне тогочасне суспільство перед пасивністю, ілюзіями та заячими примарами. Устами замучених Росією жертв, він закликав своїх земляків до активної поведінки в особистому й національному житті:

М'які серця в вас, бо трусливі вчаси!
А звір зневаги до людей і власти,
І тьми росте й висить над нами!

Ми, його жертви, вас зведемо з могили:
Не м'якніть без часу! Гартуйте сили!
Гоніте звір'я, бийте, рвіть зубами!

Франкові слова перегукуються з Шевченковим ляпідарним stwierdженням:

На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись.

Сповнене тією самою активною живучістю світовідчуження знаходимо у сильному вірші вже сучасного нам репресованого поета,

Миколи Холодного, який то вірш має вражаючий заголовок «Заповіт Франка»:

В багно звірми затоптана калина.
Російська мова в душу нам клює.
Та ще не вмерла мертва Україна,
Народ в народі постає!

Так, свідомий свого органічного національного «я» народ має цю внутрішню спроможність відроджуватися, оновлятися і «поставати» в широких масах свого етнокультурного масиву населення, усупереч усім переслідуванням і навіть усупереч геноцидній популяційній політиці окупантів. Але тієї сили не можна придбати ані зміцнити плачами й наріканнями на своїх «вавилонських річках». На українських рідних та еміграційних чужих землях багато цих уявних річок, над берегами яких юрбляться збентежені нащадки колишньої Шевченкової та Мазепиної «козацько-української нації».

А втім, правду сказавши, хто з нас у певні дні та ночі не побував у тяжкій задумі над каламутними водами свого «Вавилону»? Хто не проклинав тоді незавидну долю українського народу, обмірковуючи питання, як йому визбутися тавра неволі? . . . Знали ці турботи такі велетні духа, як В. Гете і наш Іван Франко, що відверто написав: «На ріці вавилонській — і я там сидів. . .»

Але ми, збагачені досвідом інших людей і народів, та переглянувши — немов на мультиплікаційному фільмі — реальні властивості й моральні надбання українців і, врешті, оцінивши їхній потенціал у застосовуванні своїх умінь, людських і матеріяльних ресурсів, можемо і свою розмову на нашій уявній вавилонській річці закінчити розсудливим підсумком:

— Українці! Покиньмо гнатися в світ за очі, бо на берегах вавилонської ріки або й чужоземного асиміляційного моря немає для нас ніякого порятунку. І покиньмо свої шукання за такими людьми й народами, які «нас люблять». Бо таких людей шукати не доводиться: вони вже з нами і серед нас живуть, вони цінують визвольну боротьбу нашого народу і, часто, підтримують її власними зусиллями і стражданнями. Визнавши їх за своїх братів і сестер, сміливо поверни своє чоло до своїх ворогів, українче й українко, прийми їхній виклик у переконанні, що ви не такі слабосилі, як ви думаєте, а вони не такі могутні, як це їм здається. Їхні збільшені й прискорені атаки на всі прояви української активності і присутності у світі — це тільки додатковий доказ їхнього почуття страху. Вони лякаються тієї хвилини, коли збуджений український народ, немов той Шевченків «старий дуб» — «козак безверхий упаде» — увірветься в палати советоросійської

імперії, «розторощить трон, порве порфиру» і спричинить нову визвольну революцію на всіх її колоніальних територіях.

Протягом століть український народ нагадує «козака безверхо-го», бо йому, народові, окупанти постійно стинають «верх» — керівний прошарок нації, щоб саме запобігти такому кінцеві останньої російської імперії. Значить, наш народ так чи інакше — навіть без ставлення опору окупантам — зазнає регулярно страшних втрат, не наближуючися ні на крок до своєї мети. Тому вже доцільніше діяти і конкретними втратами платити за кожний реальний крок уперед до визволення. Це зрозуміли наймолодші українські самостійники в Україні. Дмитро Квецько, на дебатах між політ'в'язнями, рішуче відкинув будь-яку думку «всенароднім опитом» — референдумом — колись вирішувати питання незалежності України:

Ми ніколи не переставали боротися за свою незалежність. . . Ми положили сотки тисяч людей у боротьбі за незалежну Україну, а тепер почнемо голосувати, чи треба нам волі; виходить, що люди, які загинули за свободу раніше, наче б полягли надаремне, а ми розпочинаємо все спочатку. . .

Великий поет Василь Стус, замучений до смерти в тюремній системі Росії 1985 року, в листі до друзів 29 жовтня 1977 року, пояснював їм, чому українські патріоти не сміють звужувати своєї визвольної діяльності під враженням зростаючих репресій і втрат:

Я знаю своє і надто катастрофічне духовне існування мого народу, щоб можна було сидіти, склавши руки. І не можна звужувати проблеми — питанням репресій чи мук в'язнів. Є питання народу — і є масштаб цього питання, звужувати який — гріх.

Це водночас відповідь усім тим, що їх Іван Франко намагався пробудити тюремним сонетом: «М'які серця в вас, бо трусливі в часті. . . Не м'якніть без часу. . . Гоніте звіря! . . Стусове слово — своєчасна пригадка, що окупанти «пропадуть, як обри» з української землі тільки тоді, коли слово патріотів перетвориться в політичний чин.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

НЕНАВИСНИЦЬКІ МІТИ

Коли людину (А) опановує ненависть до когось, вона тратить здоровий глузд, а її психіка підпадає під владу комплексів, які малюють об'єкт її ненависти (Б) тільки у чорному світлі. Що б не робив і не говорив об'єкт Б, його ненависник А пояснить і витлумачить це у негативному сенсі, звинувачуючи свій об'єкт у всіх смертних гріхах.

Сорок з гаком років тому у світі сталися події, які хвилюють громадськість до сьогодні. Це події II світової війни та страхітливі геноциди, що за своїм «розмахом» дорівнюють хіба що большевицьким пляновим душоубствам.

Той факт, що ці події хвилюють людей, викликаючи у них постійну негативну реакцію, сам по собі дуже позитивний, бо зло, жорстокість, ненависть та їхню вищу стадію — геноцид — люди мусять засуджувати й засуджувати, де б і в яких умовах вони не виникали б. Засуд цього ланцюга зла і боротьба з ним в усіх його проявах є шляхетним і гуманним.

Однак, коли тих, що засуджують одну ненависть, побирає інша ненависть, то все, що робиться в ім'я цієї другої ненависти варте такого ж засуду, як і перша ненависть.

Важко збагнути, як серед гебреїв, що жили в Україні, виник світогляд, що зветься українофобією. Таж українці ні в Австрії, ні в Польщі, ні в Росії не були нацією державною, не мали свого уряду і свого бюрократичного апарату гноблення, не встановляли вони «чорт осідлости» ані «процентної норми» у вищих школах. Не були українці у своїй масі і власниками заводів, банків чи великих маєтків. 95% українців були селянами, трударями, які в поті чола заробляли на своє життя. Отже ненависть до українців — це ненависть до трудівників, які своєю працею творили базу для розвитку всіх інших народів, що жили на Україні.

Але факт є факт, що деякі гебреї, які походять з України, поділяють ненависницький світогляд — українофобію. Я не буду полемізувати тут з твердженнями українофобів, а спинюсь лише на кількох мітах, які створилися під впливом необ'єктивної та упередженої інформації. Ці міти базовані не на історичних фактах, а виключно на ненависницьких емоціях.

Міт № 1. Без допомоги місцевого населення гітлерівці не могли б здійснити гебрейський голокост у таких розмірах.

На перший погляд може здатися, що речення абсолютно логічне, але, на жаль, воно зформульоване так, щоб звинуватити місцеве населення окупованих територій (і то все без винятку!) у співучасті в злочинах. Цій меті служить вжите у реченні слово «допомога». Слово «допомога» дуже широке слово для передачі всіх тих обставин і подій, які цим словом хоче узагальнити згадана формула. Навіть глибоко не аналізуючи усіх обставин минулого, досить сказати, що «допомогою» можна назвати «добровільну допомогу» (чого, очевидно й хочуть досягти ті, хто користується цією формулою), а так само всі дії, виконувані під загрозою смерті або репресій. Вищенаведена формула, вживаючи слово «допомога» не диференцією, як саме треба розуміти це слово, і слухачеві треба додумуватися, що під цим словом розуміти. Засліплені ненавистю будуть розуміти під словом «допомога» «добровільну допомогу», а той, хто знає обставини окупації, розумітиме його як «виконання наказу під загрозою смерті чи репресій».

Отже для того, щоб не творити мітів (а саме творенню мітів і служить дана формула), треба чітко формулювати думку, називаючи речі так, як вони виглядали в дійсності, і не вдаватися до двозначності, продиктованої кінець-кінців бажанням звинуватити об'єкт своєї ненависти.

На окупованій Гітлером території усі накази й розпорядження супроводжувалися приміткою, що за порушення і невиконання їх, порушників чекає розстріл. Отже, під загрозою смерті перебували не лише гебреї, але й усі, хто жив на цих територіях.

І не зважаючи на такі умови, саме український митрополит Шептицький сам переховував гебреїв і звернувся з посланням «Не убий!», яке недвозначно було спрямоване проти геноциду. Не зважаючи на терор, українці переховували гебреїв, за що багато хто був розстріляний або повішений.

Таким чином, маніпулювання словом «допомога», створює підґрунтя, вигідне для ненависницького міту, а саме, що німці переслідували в Україні лише гебреїв, а решта населення користувалась чи не всіма правами, «допомагаючи» окупантам. Така концепція суперечить фактові, що на окупованих землях панував лютий і беззастережний терор. Досить було найменшої підозри і Гестапо розстрілювало людину, а то й родину, не вдаючись до будь-якого розгляду. Гестапівський (та й не тільки гестапівський) офіцер міг убити будь-кого з окупованої людности, абсолютно безкарно.

Сприяє створенню міту про «допомогу» і той факт, що протягом десятиліть преса, телевізія й література наголошує в основному

голокост гебреїв, забуваючи про не менш страшний голокост українців: у таборах військово-полонених, на роботі в Німеччині, у таборах смерті і по всій окупованій території, де слово «Гештапо» змушувало тремтіти навіть тих, хто бував у бувальцях. Така однобокість сприяє уявленню, що терор окупанта стосувався лише до гебреїв, і зовсім не стосувався до місцевого населення.

Міт про «допомогу» місцевого населення — один з основоположних мітів у розпалюванні національної ворожнечі до всіх негебреїв, котрі нібито «допомагали» німцям.

Тут варто нагадати, що ніхто, чомусь, не винує людности СССР у звірствах, що мали й мають місце в СССР. Не винують у них навіть колишніх членів комуністичної партії, що підтримували політику уряду. Чому ж зовсім інший підхід до окупованого німцями населення України?

Міт № 2. Співпраця гебреїв з окупантом була примусова (під загрозою смерті), тоді як українці співпрацювали добровільно.

До співпраці з окупантом гебреї та негебреї зголошувалися одразу після приходу німців. Тоді ще ніхто не знав, що Гітлер готував для гебреїв. Не знали того й самі німці, все ставало відомо лише після одержання наказу згори. До співпраці з німцями окремі гебреї так само зголошувались добровільно. У створені німецькою владою Юденрати люди йшли працювати доровільно. Безперечно, що цьому сприяла загальна обстановка терору й ворожисть до гебреїв, котра змушувала їх шукати «мостів» з окупантом, щоб полегшити свою долю. Тільки виправдовуючи гебрейську співпрацю, не треба забувати, що не лише гебреї а й негебреї стояли перед лицем смерті.

У таборах советських військово-полонених масово гинули колишні советські солдати, бо Сталін відмовився допомагати своїм полоненим через Міжнародній Червоний Хрест. Звичайно, Гітлер міг би забезпечити їх бодай півголодним пайком, беручи продукти з населення. Але він цього не робив, і військово-полонені масово гинули у таборах з голоду. З цих приречених на смерть людей вербувалися різні «визвольні» армії, починаючи від РОА (Русская Освободительная Армия). Люди йшли до цих «армій», щоб врятуватися від голодної смерті. З цих смертників набирали подекуди і поліцію, де не вдавалося організувати її з місцевого населення. Порівнюючи долю гебреїв у гетах з долею солдат у таборах військово-полонених, важко визначити, хто з них більше перебував під загрозою смерті.

Правда, не вся поліція на окупованій Україні складалася з колишніх полонених. У багатьох місцях поліція організовувалась стихійно, наприклад, у Галичині. За Польщі там існувала лише польська поліція, і поліцаями були лише поляки. Населення дуже

терпіло від утисків цієї «чужої» для нього поліції. З приходом большевиків 1939 року до советської міліції зголошувався всякого роду люмпен. І то переважно неукраїнський, який так само був ворожий до місцевої людности. Коли ж, після початку війни Німеччини з ССРСР, большевики панічно втекли, на звільненій від них території для охорони громадського порядку стали творитись поліційні станиці. Ніхто з тих, що йшли тоді до поліції, не мали найменшого поняття, що Гітлер почне незабаром акції винищення гебреїв, так само, як не знали цього гебрейські поліцаї.

Отже, зголошуючись до поліції, людина не думала про гебреїв, а про підтримання порядку на місцях. У такому вступі до поліції нема жодного гріха ані антисемітизму, а звичайний громадський обов'язок людини.

Коли ж почалось знищення гебреїв, і в деяких місцях (не скрізь!) окупант використовував місцеву поліцію для етапування й охорони таборів, то місцевий поліцай стояв перед дилемою виконання чи невиконання наказу на території, де всякий непослух чи саботаж карано смертю, тобто так само стояв перед загрозою смерті.

Дивно, що люди, котрі дуже легко знаходять виправдання для поведінки гебрейських поліцаїв, ніяк не хочуть бачити примусовості поведінки поліцаїв-негебреїв, підходячи до них, як до добровільних спомогачів окупантів. Це можна зрозуміти так, що людина, дезінформована ненависницькими мітами, не годна позбутись упереджень, і вони ведуть її до нібито справедливих, а насправді безпідставних звинувачень, за якими стоїть не справедливість і безсторонність, а упередженість і ненависництво. Розглядувані безсторонньо усі «злочинні» дії у цих звинуваченнях підпадають під класифікацію дій, виконаних під загрозою смерті. Поліцай-негебрей ішов до поліції, може й добровільно, для охорони громадського порядку, брати ж участь у акціях, спрямованих проти гебреїв, коли це мало місце, його примушувало усім жахом окупаційного режиму.

Увесь окупаційний лад, уся система адміністрування, увесь «Новий порядок» в Європі — усе це було підпорядковане одному неблаганному закону: За невиконання — розстріл! І цей закон стосувався як до гебрейського, так і до українського населення. Це був жах, що за нього відповідальні Нюренберзькі військові злочинці, а не місцеве населення, як хочуть нас переконати хитро спрепаровані й хитро висловлювані ненависницькі міти.

Анатолій БЕДРІЙ

ВИЗНАЧНИЙ БОРЕЦЬ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

(В другу річницю смерти д-ра В. Горбового)

Однією із знаменних подій в історії України першої половини ХХ сторіччя є Акт відновлення Української Держави з 30-го червня, 1941 року. Так, як акти 22-го січня 1918 р., 1-го листопада 1918 р. і 15-го березня 1939 р., актом з 30-го червня 1941 року відновлено українську державу лише на короткий час, бо кожна ця держава була знищена ворогами-завойовниками. Але всі ці акти дали мільйонам українців ідейно-моральну насагу до поновлення змагань за свою державність і суверенність. Саме тепер доцільно наголошувати найновіший період української державности, що вплинув на піднесення національної свідомості й гордості та скріпив бажання у мільйонів українців її знову відзискати. Цим наголошуванням ніяк не применшується давніших періодів української дер-

жавности, а, навпаки, унаочнюється живучість ідеї УССД в українським народі на протязі багатьох поколінь.

Одним із визначних діячів ХХ сторіччя, який попав у вир змагання за свою державу в 1918-20 рр., а згодом був чільним членом підпілля УВО-ОУН двадцятих і тридцятих років був *пор. д-р Володимир Горбовий* (1899-1984). Його зусилля причинилися до здійснення дорогої ідеї Української Самостійної Соборної Держави в 1941 році. Коли ж ця держава впала під ударами нацистсько-німецької імперії, то він непохитно відстоював благородність, справедливість і правовість ідеї УССД проти гітлерівських расис-

тів, а потім проти комуно-російських завойовників впродовж трьох довгих десятиліть.

Лише віруючі і практикуючі *ідеалісти*, які жертвують цілим своїм життям задля визнаваної ідеї, ведуть націю до кращого майбутнього. Ідейність цих людей не знаменується голословними заявами, самовивершуванням, амбіцією особистої влади чи накидуванням своїх поглядів другим. Вони посвячують себе для реалізації ідеалу не по через діяльність у законних і дозволених межах чужих імперських режимів, і не по через ілюзорні етапи автономізму та мирної еволюції. Ці люди не відрікаються ідеї УССД і змагання за неї навіть тоді, коли за це їх переслідують, ув'язнюють, катують, а навіть убивають. До цієї породи людей належали Микола Міхновський, Симон Петлюра, Євген Коновалець, Степан Бандера, Роман Шухевич, Дмитро Грицай, згадуючи тільки найважливіших, які загинули. Таких були і є сотні серед провідного активу і тисячі серед бойовиків і воїнів ОУН-УПА. До такої передової групи належав і д-р Володимир Горбовий.

По втраті державности Карпатської України в 1939 р., у провідних колах українських націоналістів почав наростати глибокий сумнів у те, чи у плянах східної експансії гітлерівської Німеччини фігурує визнання концепції УССД. Після ліквідації польської держави німцями на спілку з російськими загарбниками, цей сумнів перемінився у переконання, що було рішальним чинником у заквестіонуванні тодішньої політики Проводу Українських Націоналістів, очоленого полк. А. Мельником. А вже явним негодуванням був сприйнятий меморіал за підписом полк. Р. Сушка (головного представника ПУН в Генеральній Губернії) і проф. В. Кубійовича до генерального губернатора Ганса Франка з листопада 1939 р. Роман Сушко спільно з Я. Барановським і О. Сеником (в чиїх руках був фактично ПУН) творили представництво ПУН у Берліні, усунувши з цього поста призначеного ще на початку тридцятих років полковником Євгеном Коновальцем сот. Ріко Ярого. Вони увійшли у співпрацю з Берліном на непередрішенських позиціях, тобто відступили від принципу безкомпромісного відстоювання вимоги УССД, як передумови спілкування ОУН з німецькими і взагалі з посторонніми чинниками. Опортуністична політика тодішнього ПУН була одною із важливих причин створення нового головного Проводу ОУН під назвою «Революційний Провід ОУН».

Д-р Володимир Горбовий схвалив рішення покликати РП. Він увійшов до Комісії правників, покликаної Революційним Проводом, для доведення на основі здобутих від польської поліції документів агентурної співпраці Я. Барановського з ворогом. Після по-

лагодження цієї справи, він очолив при РП ОУН Комісію державного планування, маючи між членами ОУН найвищі правничі студії, здобуті на Карловому університеті у Празі. Цій Комісії він присвятився всеціло, бо змагання за відновлення української держави було його життєвою метою. В грудні 1940 року РП ОУН проголосив Маніфест, в якому національну концепцію і права людини протиставилися німецькій загарбницькій концепції, а зокрема комуністсько-російській. Уже тоді в колах революційної ОУН формувалася думка про еventуальну необхідність ведення двофронтової боротьби, тобто боротьби, веденої рівночасно проти російських і проти німецьких імперіялістів, опертої об власні сили українського народу.

Весною 1941 року збільшувалися позначки назріваючої німецько-російської війни. В квітні відбувся II Великий Збір ОУН, якого видатним учасником був В. Горбовий. Комісія державного планування інтенсивно вишколювала тисячні кадри ОУН до власнопідметного відновлення УССД, незалежно від того, якою буде постава німців. Були опрацьовані «Політичні вказівки» про те, як організувати в народі власне державне життя. У вступі визначено: «ОУН використає війну з ССРСР для розгорнення боротьби за суверенну українську державу для прискорення її здобуття. ОУН бореться за суверенну, неподільну, повну владу українського народу на Українських Землях. Влада спирається на організований силі активу народу». Даліше читаємо: «... власною боротьбою, будуванням власної держави власними силами та за власною ініціативою здобути собі роль підмету і партнера, учасника війни та співтворця нового ладу на руїнах московської імперії. *Виключаємо роль обсерватора та пасивно-вичікуючу поставу супроти подій...*» В черговому розділі визначається: «На звільнених від московсько-більшевицької окупації частинах Української Землі, не ждучи на ніщо, ОУН проголошує відбудову Української Держави, встановляє владу, яка має організувати державне життя в усіх ділянках та кермувати ним».

Другим завданням д-ра В. Горбового було створення всеукраїнської політичної репрезентації, якої ідею заініціював Степан Бандера і схвалив Провід ОУН. Цей проект предложено діячам різних політичних напрямків. Намічена установа мала репрезентувати державницькі стремління усіх українців, створивши одинотайний фронт. Ініціатива була успішна, бо устійнено політичну базу з людьми різних середовищ, за виинятком групи під проводом ПУН. Перша нарада запрошених діячів відбулася у Ряшеві¹, в якій взяли участь 116 осіб. Присутні підписали відозву, яку д-р

1. Гляди М. Климишин, «В походи до волі».

Горбовий назвав «Деклярацією прав українського громадянина»². Наведемо цей документ в цілості, що є важливим причинком у підготовці до відновлення держави:

«Українці! Для Українського Народу й Української Землі надходить знову велика історична хвилина.

Серед небувалої світової бурі валиться на наших очах дотеперішня політична система світу, в якій ми були на самому дні в путах політичної неволі.

Перед нами відкриваються широкі можливості.

Свідомі ваги цієї грядучої, великої хвилини, що її можна б порівняти хіба до тієї з рр. 1917-18 і свідомі нашої відповідальності перед історією, уважаємо нашим національним обов'язком стати разом для спільної важкої праці над остаточним національно-політичним визволенням Українського Народу.

Великий, історичний час, в якому живемо, вимагає від нас залишити тепер на боці усякі непорозуміння і стати разом до служби тільки одній найбільшій справі — Визволення Українського Народу і відновлення Української, Суверенної, ні від кого Незалежної Соборної Держави. Зосередження всіх сил для здійснення того найсвітлішого нашого ідеалу це наказ і пекуча конечність, що її диктує зовнішньо-політична дійсність. Нікому з Українців не можна тепер стояти збоку і ломати закон національної солідарності.

Тому, визнаючи боротьбу за Суверенну, Соборну Українську Державу завжди і всюди нашим законом, кличемо всіх чесних українців ставати в ряди консолідованих лав до великої праці на такій платформі і під такими гаслами:

1. Усунути з українського національного життя явища всякого розкладу і внутрішніх міжусобиць.

2. Створити одноцілу репрезентацію Українців в Європі поза займанщинами, яка видвигне наші політичні постулати перед зовнішнім світом.

3. Притягнути до співпраці всіх Українців патріотів поза партіями та їх програмами, не елімінуючи нікого.

4. Видвинути на чоло національного життя чинники, що візьмуть свій мандат з волі української суспільности та будуть відповідальні перед нею, з тим виразним застереженням, що покликаного таким чином провідного тіла не може очолювати ніхто з тих діячів, що досі очолювали, чи очолюють політичні групи чи організації.

5. Усі, що стають до співпраці, зобов'язані віддати справі всі свої сили та включити себе як карні громадяни в процес українського державного будівництва на рідних землях, підчи-

2. Гляди його ж «В альбом грядущим поколінням», 1981.

няючись суверенній українській національній владі, створеній волею Українського Народу на Українській Землі.

Хай же це тіло, започатковане в цей переломовий час, подиктоване поривом серця, політичним розумом та історичною konieczністю вийде на добро і користь України.

14.VI.1941.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Ідейний і політичний успіх рясівської наради переконав її організаторів у реальності сформування на державницьких позиціях всеукраїнської репрезентації. Тому на 22-го червня намічено у Кракові Основуючі збори Українського Національного Комітету (УНК). 21-го червня відбулися у приміщенні мецената Павла Лисяка підготовчі сходи для зредагування спільної декларації, на які прийшли 40 осіб. Збір 22-го червня названо *З'їздом Української Політичної Еміграції*. Прибули 86 осіб, а в загальному — 113 осіб дали свою згоду приступити до запланованого Комітету.

Коли в 11-ій годині ранку люди зійшлись в приміщенні краківської «Просвіти», то рознеслася вістка про початок німецько-російської війни. Збори пройшли з надзвичайним піднесенням. До президії вибрано: д-ра Володимира Горбового на голову, проф. Віктора Андрієвського на заступника голови, і Ярослава Старуха на секретаря. Остаточено стверджено плятформу, на якій ґрунтувався з'їзд — твердо і безкомпромісово на становищі УССД, а програма УНК проголошувала боротьбу проти всяких замахів на неї, з якого боку вони не походили б³.

На з'їзді виголошено три доповіді: мгр Мирон Богун, мгр Володимир Янів і головної — д-р Володимир Горбовий, який з'ясував завдання УНК. В дискусії суттєвим виступом було слово Ярослава Стецька, який звернув увагу на серйозну можливість негативної постави Німеччини до українського державного будівництва, а тому необхідністю є задокументування волі нації до свого суверенного життя (гляди стаття В. Андрієвського).

В середині зборів, в будинку з'явилися урядовці Гестапо (німецької політичної поліції) і викликали д-ра Горбового, який вже більше на збори не повернувся. Його викликав начальник «СД» (служби безпеки), намовляючи Горбового до коляборації з нацистами та розпитуючи про характер зборів. Горбовий рішуче відмовився від агентурної співпраці, після чого нацист погрозив йому переслідуванням. У міжчасі, на з'їзді схвалено встановити УНК і вибрано управу в складі: ген. Всеволод Петрів — голова,

3. Віктор Андрієвський, «Великий історичний чин», *«Визвольний Шлях»*, червень, 1953.

д-р В. Горбовий і проф. В. Андрієвський — заступники, д-р С. Шухевич і Посол Василь Мудрий — секретарі. З'їзд прийняв текст відозви УНК, яку назвали «*Маніфестом напередодні війни*». Подаємо його вповні:

«В велику і відповідальну годину пора нам чинами і розумом засвідчити святість наших почувань. Як в труді і в крові найкращих синів відроджених народів гартується нове життя, нова мораль і нові закони, наближається день, в якому Україна стане за порукою ладу і спокою на Сході Європи. Від століть Провидінням було нам дано мечем і власною груддю боронити культури, свободи і віри перед ордами кочовиків, перед нальотами поган і заливу новітнього варварства. В безупинній боротьбі записували ми сторінки історії непроминаємою славою, але доводилось нам теж платити дань із власної свободи. Але проте не перемогли нас ні разу вороги лицарством і хоробрістю і навіть не чисельною перевагою. Покорити нас вдалося їм тільки тоді, як не ставало в нас єдності і згоди. І тому з радістю проголошуємо, що в час, який вимагає від нас напруження всіх сил замовкли в нас спори і дійшло до об'єднання української еміграції.

Українська еміграція — політичний провід народу, воєцтво наших визвольних змагань, націоналістична армія підпілля, повстанці і партизани та чесні українські патріоти опинились поза межами Батьківщини, викинені хвилею безприкладного терору. Проте ні на мить не перестало в них битися серце ритмом збірного змагання. І як одноцільно мусимо посилити ту боротьбу й ми, що опинилися на чужині. Бо єдино у висліді нашої боротьби стане Україна Єдина, Самостійна і Соборна, проголошена історичними універсалами 22 січня і досі окупована ворогами. І так відновиться українська державна традиція, що найшла своє втілення в 1917-20 рр., коли Україна існувала і була визнана світом. Наша повсякчасна готовість на труд і жертву має свідчити про нашу волю творити нарівні з другими народами нове життя грядучої Епохи. І щоби посилити ту боротьбу, щоби дати запевнення нашим борцям і повстанцям на рідних землях, що не розбазаримо нашими внутрішніми спорами і торгами ані нашими партійними чи особистими амбіціями кривавих надбань окуплених життям найкращих, стаємо від сьогодні під спільним проводом до спільної праці без різниць нашого походження, — з усіх частин України, без різниці наших поглядів і колишніх групових приналежностей чи симпатій, без різниць віку і віри, звання і верств чи станів. Єдино особиста вартість, тобто характер і працездатність рішають про можливість приступити до нашого гурта. Єдино вклад в розбудову нашого державного життя вкаже завдання, що їх кожному з нас доведеться сповнити. Наш досвід і фахове знання дамо до розпорядимости Українського Уряду, що в Києві відродить Українську Державність.

Для угоднозгіднення наших змагань покликуємо на з'їзді Української Політичної Еміграції, що відбувся в Кракові 22 червня 1941, Український Національний Комітет.

Поза межами України являється він самотнім виявом організованої волі української еміграції, до часу відновлення діяльності Української Держави в Києві.

Всіх чесних українських громадян, що досі не мали змоги прилучитися до нашої акції, звиваємо вступити в наші ряди для доказу єдиної постави і солідарності нашого загалу. Не гарними словами і не наклеюванням тільки до єдності, а чинною постановою дамо свідоцтво, що в великий час гинуть дрібні амбіції і урази. Добро Нації для нас є і буде найвищим наказом і висказом найглибших мрій, що вели і ведуть нас на бій і сил дають на жертву».

Краків, 22 червня 1941.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Маніфест підписали 113 осіб. Його оцінюємо як мандат абсолютної більшості української еміграції на території центральної Європи для негайного відновлення суверенної і соборної української держави.

У чергових 10-ти днях в осідку УНК кипіла гарячкова праця. Зразу по з'їзді відбулося засідання Ширшої ради УНК в присутності 20 осіб. Представники революційної ОУН заявили, що їхні люди у великій кількості численними колонами Похідних Груп уже пішли зі Західних окраїн українських земель допомагати підпіллю в Краю будувати підвалини української держави. Вістку прийнято з захопленням. Відразу почалися розмови про те, як поставити німців перед доконаним фактом організування вже тепер і тут свого уряду й адміністрації⁴.

Цього самого дня д-р Горбовий в імені УНК вислав прийнятий маніфест разом із відповідним меморіалом до Адольфа Гітлера, до міністра зовнішніх справ Німеччини фон Ріббентропа і до міністра А. Розенберга. В меморіалі д-р Горбовий з'ясував суть і ціль УНК, «підкреслено волю української нації до державної незалежності, її готовість боротися проти Москви і сподівання, що німецький уряд буде респектувати політичні прагнення української нації до суверенного життя»⁵.

Продовж чергових кількох днів появилися в Генеральній Губернії різні листівки проти УНК. На цю кампанію відповів УНК своїм виясненням наступного змісту:

4. Гляди стаття В. Андрієвського, «Краківські образки», *Шлях Перемоги*, 23 жовтня 1955.

5. Ярослав Стецько, 30 червня 1941.

«Українському громадянству під розвагу. Вагу сучасної хвилини з'ясовувати зайве. Вона вимагає напруженої праці кожного чесного українця. Під вимогою подій родиться стихійний гін до об'єднання, що дало б змогу використати кожну творчу одиницю для відбудови нашого життя. Гін цей м.і. виявився у приступленні чільних громадян до т. зв. консолідаційної акції. Відповідну проклямацію підписало 115 осіб — членів українських урядів, професорів і учених, визначних політиків, керманічів господарського життя, і ще підписують даліше. Про цілі й мотиви консолідаційної акції обширно говорить відповідний маніфест. Ще не пора говорити про поодинокі досягнення тієї акції. Хто уважно слідкує за ходом подій, знає, що ці хвилини не марнуються й не витрачуються сил на сварню, гризню, чи навіть на безплідну полеміку.

Рівночасно однак найшлася в нашій житті група людей очолювана інж. Андрієм Мельником, що всіми засобами змагає до розбиття консолідаційної акції. Полемізувати з цією групою не маємо часу. Безсторонньому читачеві даємо тільки до рук проклямацію й маніфест консолідаційної акції й три летючки розбивачів цього здорового почину. В летючках тих *зрадниками називається чільних українських громадян і грозиться братовбивчою різнею* тим, які сьогодні стоять в передових рядах нашої боротьби. — Дивно тільки, що в такий гарячий мент знаходяться люди, що тратають час на того рода розкладову роботу.

Краків, 26 червня 1941.

СЛАВА УКРАЇНІ!

Український Національний Комітет»

(Архів Українського Культурно-Освітнього
Осередку, Вінніпег, Ман.)

Крім появи згаданих трьох ворожих листівок, проти УНК виступив з гострою статтею полк. А. Мельник у берлінських *Українських вістях* з 30-го червня 1941 р.

Коли ж на хвилях етеру рознеслася вістка про відновлення Української Держави Актом 30 червня 1941 року у Львові, то УНК негайно, 1-го липня, видав *Інформативний Листок*, в якому повідомив українську еміграцію про цю величну подію і закликав усіх українців і людей доброї волі включитися у благородну роботу державного будівництва. У вступній статті від УНК було, м.і., написано: «Українці! Сповняється наша відвічна мрія! Українські Західні Землі звільнені від кривавого ворога — большевицьких банд — розбуджуються до нового самостійного життя. В столиці Західної України — городі Льва — повівають українські національні прапори. . . На хвилях етеру гомонить вперше вільне, не сковане українське слово. Це передача першої Української Націоналістичної радіовисильні ім. полк. Євгена Коновальця у Львові.

Дня 30 червня 1941 р. у вечірніх годинах двічі надала радіовисильня від Організації Українських Націоналістів заклик до Українського Народу та вістки і напрямні про творення Української влади у Львові і на місцях, про формування Української народної Міліції та про творення власної армії».

У ширшім репортажі подано наступне:

«В дні першого липня 1941 р. о год. 11-й, Українська Націоналістична Радіовисильня ім. полк. Євгена Коновальця повідомила, що в переломовому дні історичного змагу Української Нації, 30 червня 1941 р. у Львові відбулися в год. 20-й *Законодавчі Збори* Західньо-Українських Земель. Збори поставили своїм завданням створити перші основи нового Українського ладу.

Заступник Провідника Організації Українських Націоналістів, Ярослав Стецько, відчитав акт відновлення Української Соборної Держави, в імені Українського Народу, Організації Українських Націоналістів і її провідника Степана Бандери. Установчі Збори і Краєве Управління Західньо-Українських Земель є тимчасовою українською владою до часу створення Уряду Соборної Держави в її прадавній столиці Києві. Збори відбулися в залі Матірнього Товариства 'Просвіта'. Там крізь довгі десятиліття кувалися українські національні ідеали. Сьогодні в цих самих мурах проголошено найбільший акт — вияв української всенародної волі.

Опісля з промовою виступив о. д-р Іван Гриньох, колишній студентський капелян, тепер капелян Українського Націоналістичного Легіону Степана Бандери під командою сот. Романа Шухевича. Він, у сірій шинелі, передав радість всього українства у величній для нього хвилині на порозі нового життя.

Відчитано декрет ч. I Провідника Організації Українських Націоналістів Степана Бандери про іменування Головою Краєвого Управління Ярослава Стецька. Провідник ОУН Степан Бандера письмово висказав побажання українському Народові на шляху дальшої боротьби. На основі декрету ч. I, Голова Краєвого Управління Ярослав Стецько покличе членів Краєвого Управління. Серед великого одушевлення западали перші рішення в справах Української Держави».

В поданім репортажі є неточність, що нібито був сформований регіональний уряд для західньо-українських земель. Львівський акт заскочив декого з членів УНК у Кракові, бо передбачувалося творення тимчасового правління й офіційне проголошення відновлення української держави в Києві. Насправді, у Львові було сформовано тимчасове Українське Державне Правління для всієї соборної України.

Нацистська Німеччина ставилась на початку вибуху війни негативно до ідеї української держави. Але своїх плянів Берлін офі-

ційно не розкривав, намагаючись обдурити українців абстрактною пропагандою т. зв. антикомунізму, тобто найперше знищення російської імперії, а щойно після цього мала бути мова про відновлення української держави. Це був, очевидно, дезінформуючий трюк колоніальної пропаганди гітлерівських расистів. Акт 30-го червня заставив нацистів розкрити свої ворожі плани щодо України скорше, ніж цього вони собі бажали. Найперше, гітлерівські расисти порішили ліквідувати УНК, поскільки вся їхня увага була звернена продовж кількох тижнів на Краків, де перебував Степан Бандера і де дійшло до державно-творчої консолідації українських національних сил.

3-го липня Гестапо викликало на розмову президію УНК і Степана Бандеру. Німецькі урядовці заявили, що не визнають УНК, а визнають лише УЦК, але ще не мали рішення Адольфа Гітлера щодо відновленої у Львові української держави. Таке рішення наступило кілька днів пізніше у формі ультимату відкликати акт і негайно ліквідувати українську державу. 5-го липня нацисти арештували у Кракові деяких членів УНК і ОУН, а найперше Степана Бандеру і д-ра Володимира Горбового. Для Доктора розпочався черговий період терпінь і знущань свіжого окупанта, після двадцятирічних змагань проти польських окупантів. А після упадку німецької імперії, прийшов для нього 30-річний героїчний шлях в неволі російських окупантів, в боротьбі з якими він був зі зброєю в руках ще під час перших Визвольних Змагань, коли-то він втратив одне око. Труд і життєва жертва д-ра Володимира Горбового не пішли на марно, а залишили нестертий його вплив на визвольній боротьбі наступних поколінь за здійснення ідеї УССД.

З дому неволі

НАСЛІДКИ КАТАСТРОФИ В ЧОРНОБИЛІ

(УЦІС) Про вибух атомного реактора в Чорнобилі і його наслідки широко писала і коментувала західня преса й інші масові медіа, спираючись головню на офіційних інформаціях з Москви. А ці інформації були і є скеровані на применшення трагічних наслідків, особливо щодо кількості людських жертв. Не маючи можливости справдити цього на місці чи поблизу катастрофи, бо вся Україна була зразу ізольована від решти світу, зовнішній світ почав сприймати ці інформації за правдиві, хоч часто з певною дозою підозріння.

Та помалу починають просякати з України вістки про цю чергову катастрофу на українській землі, спричинену окупаційною московською владою. На підставі одержаних нами вісток з трьох різних джерел, виходить такий загальний образ:

В перших днях після катастрофи люди в Україні не знали про неї і щойно зі закордонних радіопересилань дізналися про вибух атомного реактора і небезпеку від радіації. В міжчасі спеціальні військові і поліційні частини, складені переважно з не-українців, замкнули доступ до загрожених радіацією місцевостей і тим самим унеможливили неврательним людям ствердити на місці засягу і наслідків катастрофи. Офіційні комунікати з Москви, що почали появлятися щойно кілька днів після вибуху і після того, як про це заговорив весь світ, не багато допомагали загроженому населенню. Тому постала велика паніка серед населення, яке не знало як себе охороняти перед радіацією, а тому почали масово виїздити зі загрожених околиць, особливо з Києва, у віддалені околиці. До Москви звичайно виїздили москалі, які мали там родини, а українці, переважно матері з дітьми, втікали до інших міст на півдні, сході і заході України. Наприклад, до Львова і околиць прибуло понад сто тисяч втікачів.

На місці катастрофи, тобто в містах Чорнобилі і Прип'яті та околицях, загинуло від радіації, а частинно теж від самого вибуху на атомній станції, понад 1000 осіб (одне джерело подає понад 2000). Тіла мертвих були або спалені на місці або засипані бульдозерами в спільних могилах. Люди розповідають, що на спеціальних роботах працювали там в'язні і багато їх загинуло. Та-

кож в очищувальних роботах після катастрофи працюють там в'язні поруч з іншими робітниками, переважно українцями.

До Москви на лікування вивезли тільки партійних, військових і міліціонерів — тобто саму знать, що зазнали пошкоджень від радіації. Їх примістили в одному із шпиталів і там допустили закордонних лікарів. Всіх інших хворих розмістили по шпиталях Києва і околиць, туди нікого із закордонних лікарів не допускають і не проголошують тих, що вмирають.

Вода в Дніпрі і в цілому Дніпровському водоймищі є заражена радіацією, а воду до пиття довозять до Києва бочками чи цистернами. (Згідно з повідомленнями совєтської преси, в Києві і околиці копають і споруджують криниці з питною водою, чим признаються до повищого ствердження про затроєння вод Дніпра, що раніше заперечували). На великих просторах України, включно з Підкарпаттям, є заражена радіацією ярина. Однак через брак потрібних вказівок і остороги, населення цю ярину споживає, що є великою загрозою для їхнього здоров'я. У Львові радіація досягла 10-15 міліремів.

Із західніх областей України висилають лікарів у «командіровку» (тобто службову подорож) на три дні. Кожний лікар мусить їхати. Прибувши на місце призначення, лікарі працюють там тільки 36 годин і повертаються додому. Їм заборонено говорити, де вони були і що там робили.

Серед переселених в західні області дітей є багато хворих, які перебувають у шпиталях. Багато з них вмирає. Вже трапляються випадки, що затроєні радіацією вагітні жінки народжують мертвих дітей.

Арештують тих, хто відкрито говорить про всі ці справи. Арештують також партійних бонзів, головно українців, які покинули або старалися залишити без дозволу свої місця праці у загроженій зоні.

Число заражених радіацією людей не відоме, але числять їх не на тисячі, а на мільйони. Люди вже говорять, що в Україні запанує черговий голод. З усіх цих причин великий страх запанував серед населення. Люди масово учащають на Богослуження, моляться. Одночасно збільшується ненависть до окупаційної влади, яка спричинила це чергове велике нещастя для українського народу.

25. 6. 1986.

І. ДМИТРІВ

КОЛИ ПОВІДОМЛЕНО МОСКВУ ПРО АВАРІЮ
В ЧОРНОБИЛЮ?

У статті «Трагедія нуклеарного вибуху в Україні» в нашому журналі за липень 1986 року на сторінці 773 було висловлене припущення, що на протязі перших півтора-двох днів вибух атомового реактора в Чорнобилі був потрактований як звичайна пожежа. Сьогодні, однак, майже зі стовідсотковою певністю можна сказати, що в Чорнобилі і в Москві знали від перших годин, що це не пожежа, але таки вибух самого реактора, який розпочав стоплюватися. Цей четвертий реактор розположений близько до третього, що також зазнав пошкоджень. Здаючи собі справу із того, що може наступити, коли горючий реактор спричинить вибух сусіднього, Москва, не говорячи нікому нічого про радіоактивність горючого реактора, кидала на його здушення сотні людей, головно пожежників, без навіть наймінімальніших середників охорони перед радіоактивним отроєнням.

В обличчі цього, що ще далі дуже загально знається сьогодні, цих перших 36 чи більше годин були тими годинами, під час яких доля чорнобильського гнізда атомових реакторів висіла, що так скажемо, в повітря. А щоб цю надзвичайно грізну хвилину затаїти, у світ пущено «качку» про те, що в Москві не знали так довго про серйозність аварії.

Під сам кінець червня у Великій Британії зауважено високий відсоток радіоактивності у вівцях у певних околицях Валії і Шотландії, і автоматично заборонено їх різати та продавати м'ясо споживачам. А як тоді з висотою радіоактивності не тільки в евакуованій зоні довкола Чорнобиля, але в Україні, головно в її північно-західних і західних просторах. Нещодавно з Москви інформували про евакуацію населення з всієї південно-західної Білорусі, включно з Гомелем і Мінськом, звідки вивезли дітей у десятках тисяч, як і з Києва, але нічого досі не відомо про Чернігів тощо. Київ, як повідомляли британські газети, головно столичний щоденник «Таймс», обездітнений також.

Я. ВІЛЬШЕНКО

ПРО СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ ТА В ІМПЕРІЇ

Як нам відомо, сучасна московська колоніальна імперія під владою СРСР не тільки претендує на передову країну світу, але і на оборонця усіх покривджених на нашій планеті, хоч сама поневолює численні народи. Москва також серйозно, хоч в очах культурного світу безглуздо, носиться з далекоглядними злочинними планами, щоб при допомозі різнорідних середників, включно з мілітарними, накинати всім народам світу російського типу комуністичну систему та спосіб життя і таким чином опанувати його.

Головну силу і дотепер найсильніше забороло на тому шляху Москва бачить не так в американському мілітарному потенціалі, НАТО чи в їм подібних союзах, але в непоборному потенціалі поневолених нею народів, піддержаних вільними країнами світу, а зокрема в потенціалі України, без якої існування московської імперії неможливе.

Ці висновки можна підтвердити численними фактами. Ось деякі з них: як тільки президент Рєган, частинно Адміністрація і Конгрес голосно заговорили про свою солідарність з поневоленим українським народом та його визвольним авангардом ОУН, УДП, з Актом 30 червня 1941 року, з УПА, АБН та УГВР, то Москва зразу пустила в рух усі свої дипломатичні-пропагандивні сили, включно зі своїми вислужниками та задурманеними елементами у світі, і спрямувала їх проти т. зв. «американського імперіялізму». Від тоді Москва безперервно, під будь-яким приводом, намагається підірвати добре ім'я, силу та впливи США в цілому світі, але одночасно вміло приховує дійсні причини своєї злоби та ненависти до США. Це старі випробувані методи Москви. Аджеж подібні акції Москва вела свого часу проти прем'єр міністра Канади Діфенбейкера, коли цей виступав в обороні історичних прав України.

Друге: сьогодні Україна начисляє неповних 20% всього населення московської імперії-СРСР, але на її території розміщено майже третину всіх кадрів КГБ, які не тільки контролюють усі міста і містечка, але дуже часто їх можна стрінати навіть у найменших селах, де їх згрідливо називають «панками». Експерти подають, що в 1985 році в цілому СРСР було 700.000 агентів КГБ. Ці кадри ще підсилюють обильні сили МВД та мільйон насланих в Україну

російських партійців. Коли підрахуємо ці маси вишколених московських терористів на нашій землі, то щойно тоді можемо собі повніше уявити, під яким пильним наглядом і затиском перебуває Україна.

Також коли старанно проаналізуємо всі московські карні кодекси та інші приписи державного і суспільно-політичного характеру, тоді запримітимо, що всі вони перш усього спрямовані проти поневоленої України як допоміжні документи для репресивних органів в поборюванні українських національних патріотів та віруючих християн.

З кожним роком Москва підсилює курс своєї русифікаційної політики, що вже охоплює всі ділянки народньо-державного життя в Україні. Перш усього, українську мову спихають на другорядні позиції і витискають майже з усіх публічних на науково-освітніх сфер життя, а на її місце вводять російську мову. Масове виміщування населення плянується на довшу мету і переводиться в цей спосіб, щоб під тиском пропаганди і «заохочуванні» різними підступними пільгами українці масово виїздили в інші терени імперії, а на їх місце насилають людей з інших республік, головню з корінної Росії. В цих плянах головний удар спрямований проти української молоді. Наприклад, молодих хлопців переважно висилають відбувати військову службу поза межі України. Також відомо, що багатьом ученим з українськими дипломами з певних ділянок знання важко одержати роботу в Україні, але їх радо приймають на такі самі роботи в інших місцях імперії. Останньо також стає важче для багатьох українців дістатися на університет в Україні, а головню до духовної семінарії в Одесі, яку заповнюється семінаристами з Болгарії, Югославії та інших країн. Тому багато молодих українців змушені їхати на студії до Ленінграду, Москви та до інших міст імперії. Таким чином, молода українська людина відривається від рідного ґрунту, а там, на чужині її завжди загрожує потенціяльна русифікація. Таких і подібних прикладів можна навести багато більше.

Ще більше посилився наступ на всі остої самобутности української нації після XXVII з'їзду КПСС. На цьому з'їзді 25.2.1986 року головну програмову доповідь виголосив М. Горбачов. У розділі «Основні напрями економічного розвитку ССРСР» та в підрозділі «Прискорення соціально-економічного розвитку ССРСР», а частинно також в інших розділах, Горбачов так само, як його попередники, намагався бодай теоретично довести, що московський імперіяльний комунізм в існуючій формі та змісті таки може вижити і себе оправдати. Аджеж, мовляв, імперія не стоїть над пропастью загибелі, як її недруги передбачають, але не відважився

твердити, що СРСР скоро «пережене» Америку, а навіть опрокинув такі твердження Хрущова в минулому, які, мовляв, були передчасними, бо ми є щойно тепер у стадії «зрілого соціалізму», а до комунізму ще далеко. Це сказано по 25-ох роках хрущовської програми, яка передбачувала, що в теперішньому часі в СРСР запанує комунізм з усіма його благами.

Згідно з постановами XXVII Конгресу КПСС, ніяких фундаментальних змін у партійній, соціально-економічній, а тим більше в національній політиці не передбачається. Деяка реконструкція в цих галузях не означає ніяких полегш для громадян імперії, а тільки ще *сильніший затиск* населення, ще *більша експлуатація* і випомповування багатств з національних республік, що прикривається «соціально-економічним прогресом», «трудовою продуктивною дисципліною» і т.п. Намагання Горбачова полягають у тому, щоб за всяку ціну завести в імперії залізну дисципліну і послух, а з поневолених народів зробити гвинтиків московського механізму в такий спосіб, щоб не вживати наявних методів сталінського типу, які сьогодні можуть мати протилежні наслідки, і щоб в очах цілого світу не компромітувати до решти московської колоніальної імперії.

Зокрема Москві ходить про те, щоб під покришкою «соціально-економічного прогресу» і «продуктивно-трудової дисципліни» притупити, а навіть зупинити масове національне та релігійне відродження в поневолених народів та прискішеним темпом русифікувати і денаціоналізувати їх, а відтак влити в російський національний організм.

Про ці заміри Горбачов зовсім ясно говорить у розділі «Удосконалення соціально-класових і національних відносин» в імперії та одночасно закликав керівну клясу, щоб наполегливіше поширювала і прищеплювала громадянам нові штучно продумані комуністичні звичаї, московський історичний колективізм і його спосіб життя; щоб зміцнювала «нову соціальну на інтернаціональну спільність людей» тощо. Одночасно, він був змушений ствердити, *«... що тут не викоренені і болісно заявляють про себе сильні прагнення до національної замкнутості, місництва та утриманські настрої»*. Це означає, що національні ідеї далі є надто живучими і сильно себе проявляють серед поневолених народів як сильні відосередні сили, які найбільше загрожують дальшому існуванню московської імперії. Тому Горбачов патетично звертається до партійних і державних чинників російського походження і їх вислужників, щоб *«... наполегливо переборювали будь-які прояви місництва»*, а водночас підсилювали захитане «зближення національних культур» і народів в одну «советську сім'ю».

«Чуйність і обачність», — каже Горбачов, — «і водночас — принципова боротьба проти всяких проявів національної чванливості, проти націоналізму і релігійних пережитків, бо того вимагає братерська дружба всіх народів ССРСР». Одначе бракувало йому відваги, щоб уточнити, що цього вимагає тільки національно-імперіальний інтерес шовіністичної Москви.

Водночас Горбачов перестерігав культурних, наукових та інших суспільних діячів поневолених народів такими словами: «Під виглядом національної самобутності в деяких творах літератури, мистецтва і наукових працях робляться спроби зобразити в ідилічних тонах реакційно-націоналістичні і релігійні пережитки, що суперечать нашій ідеології і соціалістичному способу життя...». Це пересторога, щоб українські та інших поневолених народів діячі пера не гльорифікували своїх національних культур та історичної відрубності від російської нації, бо цього Москва далі толерувати не буде. Тут йому зокрема ходить про українську націю. З того всього стає ясно, що Горбачов вповні усвідомляє собі, яку вітальну силу таять у собі поневолені народи з Україною на чолі, а водночас і те, що дотеперішня московська широко-масштабна терористична і пропагандивна акція, спрямована на ідеологічну обробку населення і вторгнення в український національний духовний світ, не похитнула до бажаної глибини національного й релігійного світогляду української людини. Це підтверджує навіть такий останній епізод, а саме: 5-7. 6. 1986 р. в Києві проходив IX з'їзд Спілки Письменників України (СПУ), на якому, крім офіційної тарабанщини, ряд письменників ствердили таке: *рідна «мова, це найперший елемент національної самобутності...» і тому існує конечна «... необхідність dbати про чистоту рідної мови, зберігати пам'ятки культури, примножувати багаті духовні традиції народу»...*

У висліді тих вказівок Горбачова, під ще більшу контролю взяли профспілки, як допоміжну силу підганяйлів для експлуатації працюючих, з яких випомповують останні фізичні сили. У висліді того вже запримічуються незадоволення серед робітників, колгоспників і трудової інтелігенції, які кожночасно можуть довести до протестів, а навіть зрушень.

Сильна московська пропаганда сповидного миру і припинення нуклеарного та конвенціонального дозброєння, це продумана найновіша пропагандивна заслона московського колоніального імперіалізму, як внутрішнього так і зовнішнього характеру. Цим Москва хоче заслонити і відвернути увагу вільного світу від повного внутрішнього краху на економічно-господарському відтинкові і від провалу на відтинку національної політики та приховати дію-

чу силу відосередніх тенденцій, які нуртують в масах поневолених народів. На зовнішньому відтинку Москва хоче мати більш вільну руку, щоб незаметно опановувати своїми вислужниками нові країни і таким чином примножувати нових сателітів, а водночас далі вносити нові ферменти на всіх континентах світу, а зокрема підточувати економічно-господарський потенціал розвинутих вільних країн.

Після XXVII Конгресу КПСС дуже пожвавили свою діяльність різномірні суди та репресивні органи. Приготований новий закон про «боротьбу з нетрудовими доходами», який спрямований не тільки проти спекулянтів і хабарників, що переважно виводяться з довірених партійних кадрів і яких карають не так то за хабарництво, як за те, що воно вилізло на поверхню і компромітує цілу компартію, але проти селян, які зі своїх присадибних наділів на базарах продають свої харчеві продукти по вищих від державних цінах. Згідно з новим законом, прерогативи в цій торгівлі будуть мати тільки державні кооперативи, радгоспи і колгоспи, і тільки через них селяни можуть продавати свої продукти, очевидно, лише по державних цінах. Зокрема цей закон спрямований проти українських репресованих патріотів, яким після звільнення з концтаборів дуже важко влаштуватися на роботу, бо під впливом КГБ їх ніде не хочуть прийняти, а жити якось треба. Закон також спрямований проти тих, які одержують скромні посилки з-за кордону. Після нового закону їх можна обвинувачувати «за нетрудові доходи».

Незабаром після партійного з'їзду відбувся пленум Верховної прокуратури, на якому бичували прокурорів з національних республік за недотягнення на цьому полі.

16-18.4. ц. р. в Москві відбувся пленум Верховного суду ССРСР, на якому доповідав голова Верховного суду імперії В. І. Теренбилов. Тут судам було ясно вказано, щоб загострити покарання для різномірних «рецидивістів і тих, що ведуть паразитичний спосіб життя», а тим більше стояла вимога, щоб жорстокіше карати тих, які займаються «наклепами» на советську державу, тобто за «пропаганду та агітацію», за що переважно судять українських патріотів.

27-28.5.1986 року в Москві також відбулася т.зв. Всесоюзна нарада керівного складу КГБ про дальше вдосконалення тактики, методів і стратегії роботи репресивних органів, які нині начисляють в ССРСР 700.000 агентів. Тут слід відмітити, що це не була в повному значенні цього слова «нарада», а тільки усно були реферовані напрямні, щоб не писати інструкцій, які можуть попасти в небажані руки. З головною доповіддю виступав голова все-

союзного КГБ Чебриков. В тій «наradі» також брав участь сам М. Горбачов, який теж реферував свої вказівки для органів КГБ. Як з усього виходить, то органам КГБ доручено, щоб кожний, навіть найменший національний чи релігійний розвиток, а тим більше спротив зддушувати в самому зародку, а його носіїв ізолювати в концтаборах і поступенно знищувати. Мова теж була про іншу діяльність на відтинках туризму, шпигунства, диверсій тощо. Очевидно, уваги чимало було посвячено політичним еміграціям поневолених народів, а зокрема дуже активній українській еміграції, яка весь час зганняє Москві сон з очей.

З вищесказаного також можна собі загально уявити сучасний розмах і силу національно-визвольних процесів в Україні.

В новій добі винаходів і техніки також формується нова суспільно-політична ситуація та умовини не тільки в цілому світі, але також і в московській колоніальній імперії. Ця ситуація теж вимагає нового підходу, методів, тактики і стратегії для руху опору на Батьківщині, і взагалі для цілого націоналістичного визвольного фронту. Як з усіх зібраних відомостей виходить, провідні сили в Україні добре під цим оглядом собі усвідомляють теперішнє положення і не зупиняються на минулому, хоч з нього черпають глибокий та широкий потрібний досвід, але водночас на тій самій ідейно-політичній базі крокують з новим часом.

Ці вістки й документи, які продістаються у вільний світ, недвозначно показують, що хоч Москва своїм безоглядним терором і підступом придушувє і ліквідує будь-які відкриті вияви українських патріотів, а зокрема викритих підпільників з ОУН і членів з Українського Національного Фронту (аджеж УНФ прийняв програмово-ідеологічні заложення ОУН і діє безперерійно вже 26 років), цей фронт поповнюється новими молодими кадрами і веде боротьбу далі. Його нездоланна сила криється в гуцах народу так само, як і його надхненника, революційної ОУН. Водночас ворог наступає і тотально нищить усі національні остої українського народу, одначе живучости нації та її всенароднього руху опору Москва вже не є в силі покорити. Націоналістичне підпілля, тобто ОУН, у різних формах і видах безперерійно діє донині. На основі ідейно політичних заложень ОУН нині формуються нові визвольні процеси в Україні, в які поступенно включаються чимраз ширші прошарки нашого народу майже на всіх просторах соборної України, а навіть поза межами т. зв. УССР.

Сучасні визвольні процеси в Україні набирають нових, зовсім інших форм і виявів. В них, як ніколи дотепер, національні і релігійні елементи зіллялися в таку міцну, нерозривну цілість і творять такий один міцний всенародній рух опору, якого вже ніяка

ворожа сила не зможе покорити. Правда, в багатьох царинах цей масовий рух, за винятком провідних сил, покищо є тільки в стихійному стані, бо не всі ці прошарки вповні усвідомили собі свою могутню непоборну силу, яка в переході до активного стану буде здібна розірвати всі ворожі пута поневолення і стати вільною суверенною силою на своїй прадідівській землі. Проте, хоч дуже помало, але постійно ці масові процеси в Україні в тому напрямі крокують.

Ця гіпотеза зроблена на основі численних розповідей наочних свідків, вісток і документів, які різними шляхами продістаються з України у вільний світ. Тут слід відмітити такі яскраві, ще свіжі документи, як «Грані культури» С. Говерлі, «Хроніка Католицької Церкви на Україні», «Український католицький Вісник», «Визволення поневолених народів є в інтересі вільного світу» від 1984 року. Відтак «Самостійник», «Лист українських патріотів до радіо 'Свобода'» від 1985 р. та ряд інших подібних матеріалів.

Цю гіпотезу також підтверджують ворожі україномовні підсоветські видання, в яких на окреслення поняття цього руху вживають нове означення — «український клерикальний буржуазний націоналізм в поєднанні з оунівцями», проти якого безперерійно пишуть численні наклепницькі статті в усіх своїх виданнях, почавши від журналу «Філософська думка» до «Вістей з України», а в травні ц. р. нову серію подібних статей помістив «науковець» К. Гальський-Дмитрук в газеті «Радянська Україна».

Колоніальна політика Москви відносно поневолених народів, а зокрема відносно багатої України, є помітна на кожному кроці. Щоб успішніше її здійснювати і максимально вичерпувати підземні і надземні природні багатства та ефективніше експлуатувати поневолене населення, Москва для тих цілей продумала п'ятилітні пляни. Одночасно продумано норми виконання і перевиконання цих плянів, до яких Горбачов ще додав т. зв. «прискорення соціально-економічного розвитку СРСР, «інтенсифікацію виробництва на основі науково-технічного прогресу», «трудова продуктивна дисципліну» для працюючих тощо. На основі того все реалізується в прискішеному темпі, а кількість далі має перевагу над якістю. У висліді того не так давно був нещасний випадок радіоактивного випромінювання на Волинській атомній електростанції і на хемічній фабриці Придністров'я, з резервуарів якої хемічні й отруйні відпадки були залляли прилягаючі колгоспні поля, селянські садиби, забруднили воду в Дністрі та завдали іншої шкоди. Подібні менші випадки трапляються дуже часто в поневоленій Україні, які потягають за собою жертви в людях та матеріальні втрати, від яких терпить українське населення.

Останньо, тобто 26.4.1986 р. постала найбільша катастрофа четвертого атомного реактора на Чорнобильській атомній електростанції, з якої сильні радіоактивні випромінювання спричинили дуже серйозні шкоди для здоров'я і життя сотень тисяч, а може й мільйонів громадян України та для її природи. Як з усього виходить, багато дотепер пасивних українців починають собі глибше усвідомляти, що корінними причинами багатьох нещасть для України, які потягають за собою також численні людські жертви, є колоніальна політика Москви і що краще життя нашого народу може забезпечити тільки українська самостійна держава.

В газеті «Ді Санді Телеграф», у статті «Хто є тепер досконалим шпигуном?» Андре Сінклер дуже влучно пише таке: «... Між союзниками з минулої війни відбувалася відкрита і таємна виміна між їхніми розвідками в справі нуклеарних дослідів, у висліді яких Америка, Велика Британія і Росія почали будувати атомні реактори з графітовим обладнанням, які одночасно продукували плутоній для нуклеарного зброєння. Згодом Америка та Великобританія закрили такі свої реактори, як небезпечні. Однак Росія продовжувала далі вживати ці реактори, спеціально на просторах, на яких діяли дисиденти, як на території України». З того виходить, що Москва була свідомо того, яку загрозу творять атомні реактори такої конструкції для місцевого населення і природи даної країни, але пляново їх далі будувала в Україні. Тому зовсім природньо, що у зв'язку із тим починає поширюватися незадоволення серед населення, яке усвідомляє собі, що причиною того лиха є тільки колоніальна політика Москви та її мачушене ставлення до українського народу. Такі настрої підсилюють і прискіплюють серед населення розвиток національно-визвольних процесів на батьківщині. У тому Москва дуже скоро зорієнтувалася і під різними претекстами негайно вислала численні допоміжні частини КГБ, щоб вразі більшого зрушення були на місці достатні сили для його придушення.

На плянове, але скрите намагання Москви, щоб різними способами та методами підточувати та обзекровлювати непокірливий український народ також недвозначно показує російська колоніальна політика відносно чорнобильської катастрофи. Властиво тільки з цих причин Москва дуже спізнено, і то під тиском сильної світової opinio, почала робити деякі превентивні заходи перед сильними опадами радіоактивного пилу, який до того часу вже був наніс ще дотепер необчислених масових пошкоджень для здоров'я і життя громадян та природи України. Дуже спізнено почала евакуацію людей зі смертельно загрожених радіацією районів. Україномовні советські газети подають, що сильніші радіоактивні проміння покривали 5-ть районів. Коли врахуємо, що в районі

живе від 60.000 до 180.000 населення (пересічно), то для нас буде ясно скільки сотень тисяч людей були пошкодженні радіоактивними опадами, а багато їх будуть терпіти і вмирати, як подають експерти, на протязі цілої декади. Останньо з різних звідомлень виходить, що сильна радіація покрила області Київську, Житомирську, Чернігівську та Гомельську, а дещо слабша ряд інших областей України та Білорусі. З різних вісток виходить, що багато росіян вчасно втекли до Росії, а коли вітер завернув і з Чорнобиля ніс смертоносний пил в напрямі Києва, то також звідси почали втікати до Москви. Між тими втікачами були вчені з ділянки атомових реакторів, які добре знали заіснувавшу загрозу для людини, мабуть, що це вони поіформували своїх близьких і знайомих, щоб також опустити загрожені терени. Відкритим стоїть питання: чи вони мали таку вказівку згори? Тут не згадується де-зертирів, які в тому часі були в службовому стані і також втекли. Їх Москва не може прикрити. Але місцеве населення було залишене на погталу. Сказане підтверджується ще і тим, що під час гашення вогню, а відтак при очищенні атомної станції, при будові тунелів тощо були затруднені переважно українські молоді хлопці, на що вказують їхні прізвища, подавані в советській пресі. Наприклад, Валерій Ходемчук, Євген Ігнатенко, Михайло Дяченко, Микола Павленко, Іван Худолія, Олександр Немировський, Я. Піцюра, М. Корнійчук, В. Івченко, Нагаєвський, В. Правик, Калиниченко і десятки інших подібних прізвищ, які у звичайній одежі під сильним радіоактивним пилом працювали. Безумовно, що ні вони, ані їхні родини з того не є задоволені.

Евакуоване населення розселене по сусідних районах, а частинно по цілій Україні. Люди ці дуже незадоволені, бо їх розміщено, головно, по колгоспах і радгоспах в хатах місцевого населення, поділено на бригади і післано на наділи для обрібки колгоспних ланів. На Київщині почали будувати для них нові житла, а це означає, що їхній поворот до рідних сіл і містечок закритий на довший період часу. Місцеве населення теж незадоволене, бо всім, що дотепер вони мали, мусять ділитися з прибулими. Крім того, місцеві люди почуваються загроженими радіоактивним промінням від евакуованих і бояться з ними стрічатися. У зв'язку з цим множаться і поширюються протести, які большевики називають «хуліганством», «жертвами ворожого підбурювання»...

Подібні незадоволення будуть також ширитися і в цих областях, де є розміщені атомні електростанції, яких дотепер в Україні було 7, а є в пляні ще кілька нових будувати.

Чорнобильська катастрофа також завдала великих втрат у сільському господарстві. Аджеж сотні тисяч гектарів стали не-

придатними для сільського господарства. Знищена вся рослинність, заражена тварина, виведена з дії місцева промисловість. Правда, почалися певні роботи, щоб дезактивізувати радіоактивні простори. Вирубують всю садовину і ліси, збирають верхні шари землі разом з городовиною і посівами, які заражені довготривалими ізотопами атома, як цезій, стронцій, ітрій та альфа. В Москві у французькій амбасаді знайшли радіоактивні елементи в купленому м'ясі, що 10 разів сильніші від передбачених норм радіоактивності, що їх може без ушкодження видержувати людський організм. Це дуже насторожило інші амбасадки. Тут слід відмітити, що згадане м'ясо напевно не походило з Чорнобильського району, а з багато дальших околиць України.

Як подає сама «Радянська Україна» від 7.6.1986 р., в районі Чорнобиля є ще далі високий ступень радіації. Стало відомим, що питна вода також заражена радіоактивністю навіть у самому Києві. Саме чомусь тепер почали бити на сполох, що в Україні бракує прісної води. Це пояснюється забрудненням індустріальними відпадами, що потрапляють до річок, але це будуть також наслідки чорнобильської аварії.

Про відомі справжні наслідки чорнобильської катастрофи і точний ступень радіації в Україні Москва донині не подала. Всі інформації про цю катастрофу є дуже применшені і подавані в заспокоюваному тоні. Якщо подається офіційно, що 120 кілометрів в радіусі Чорнобиля існує радіація 15 мілірентгенів, то треба впевнитися, що вона є багато вища, а її засяг в радіусі вдвоє більший. Фактично, в Україні зовсім перестали вірити всім офіційним повідомленням про наслідки чорнобильської катастрофи. З цих причин населення дуже пильно слідкує за радіопередачами закордону, а кияни протягом дуже короткого часу закупили всю літературу про атом, щоб самим точніше довідатися про його радіоактивні ізотопи та їхні загрози для людини, як також, яких запобіжних охоронних заходів треба вживати.

Шпиталі в Києві та цілій області постійно заповнені хворими від радіоактивного проміння, а частину хворих відсилають до Москви та її околиць. Такий стан Москва офіційно пояснює тим, що, мовляв, до шпиталів брали на перевірку всіх евакуованих з чорнобильської радіоактивної зони, яких після обслідування звільняли зі шпиталів. Також подавали, що з самого Києва понад 5 тисяч громадян були обслідувані в шпиталях.

Скільки людей загинуло під час розриву чорнобильського реактора і в наслідок того розриву — цього дотепер ще точно нам невідомо, бо офіційно подають тільки про тих, що померли в шпиталях у Москві, в яких zatrudнені чужинецькі лікарі-спеціалісти,

а таких донині нараховують 26. Деяке світло кидають на це повідомлення советської преси. Донині ще не всі рідні повідшукували себе з чорнобильської радіоактивної зони. Де вони поділися? Отжеж, все це не тільки викликає звичайне незадоволення, але водночас усвідомляє населення, що Україні не подорозі з Москвою, яка трактує її як свою колонію. Чужинецькі журналісти подають, що всі дитячі спортивні площі, відпочинкові табори і т.п. світять пусткою, бо під цю пору Київ існує без дітей.

Вже від кількох тижнів працюючих в Україні змушують дарувати свої премії, а в додатку відробити по одному дневі у фонд покриття втрат, понесених у висліді чорнобильської катастрофи.

Ще більші вимоги стоять перед вуглекопами України, від яких вимагають, щоб на добу добували 80.000 тонн вугілля більше, потрібного для додаткової продукції електроенергії, яку втрачають через зупинку чотирьох реакторів на Чорнобильській атомній електростанції. Бо як подає журнал «Вітчизна» за березень 1986 р., «робота одного реактора на Чорнобильській АЕС потужністю мільйон кіловат годин економить за добу 20 тисяч тонн вугілля», а 4 реактори економлять 80 тисяч тонн вугілля за добу. А це веде до наступного незадоволення робітників, колгоспників і трудової інтелігенції.

Як бачимо з вищесказаного, що Україна вирує незадоволенням, яке кожночасно може довести до масових протестів, а навіть зрушень.

В обличчі того перед українською еміграцією, як запіллям воюючої України, стоять завдання, щоб всіма можливими засобами і способами подати всю можливу допомогу змагаючим українським патріотам за волю і незалежність нашої батьківщини. Ці завдання є нам під силу, якщо тільки в тому напрямі буде скерований наш потенціал розуму і засобів.

Володимир БОЛЮБАШ

ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ЯДЕРНОЇ КАТАСТРОФИ В ЧОРНОБИЛІ

Вибух ядерного реактора в Чорнобилі слід вважати за найсерйознішу катастрофу, наслідки якої мають і довго матимуть спустошуючі діяння на здоров'я людини і тваринного світу, отруєння рік і морів, землі і підземельних шарів води та деформація генів і хромозомів живучих там прийдешніх поколінь. В наслідок цієї аварії і затруєння атмосфери уламками ланцюгового ядерного поділу досі унаявлено на європейському континенті понад двісті радіоактивних ізотопів. В Західній Німеччині і Швеції знайдено сліди плутонію, піврозпад якого триває 24.000 років. Піврозпад — це час, протягом якого розпадається половина атомів даного радіоактивного елементу. Крім плутонію, виявлено велику кількість ізотипів йоду, цезію, криптону, стронцію, барію тощо. Ізотопи — це атоми одного й того самого хемічного елементу, які мають різну атомну вагу та радіоактивність. Піврозпад деяких вищезгаданих елементів триває десятки років. Це означає, що органічне життя на даному просторі зазнаватиме діяння радіоактивності на десятки років, а у випадку плутонію — двадцять чотири тисячі років.

Епіцентром катастрофи стала атомово електростанція в Чорнобилі, отже найбільше викидання радіації в атмосферу і найбільшу концентрацію радіоактивності слід було занотувати в околиці Чорнобилю. Кажемо «слід», бо Москва, тримаючись засади затаювання всього, що має характер державної таємниці, досі не подала числових даних про інтенсивність радіації поблизу аварії. Пошкодження людського організму залежить від висоти дії ядерної радіації. Доза радіації понад тисяча ремів — стандартна одиниця вимірювання — є невідхильно фатальною, і в Чорнобилі вона наближалась до того ступеня. Якщо людина поблизу аварії зазнала діяння радіації протягом п'яти годин, то це закінчилось для неї смертельним кінцем. Зновуж, якщо висота радіації становила чотириста ремів протягом кількох днів, половина осіб помре від браку апетиту, блювання і безконтрольної бігунки. Водночас людину охоплює висока гарячка, затрачання ваги, а система травлення не може вдержати й абсорбувати поживу. Дальше знищення організму відбувається в системі кровотворення через зниження білих тілець крові і руйнування оборонних механізмів,

які запобігають утворюванню різновидних інфекцій. Ті особи, які зазнали радіації протягом тижня у висоті 150 ремів, тимчасово її переживуть, але виявлятимуть симптоми радіаційних хворіб протягом усього життя.

Радіація характеристична своєю підступністю. Вона діє різними дорогами, залишаючи одних людей без тривалих наслідків, а других підкошує. Ефекти радіації на організм людини залежать від наявності в ньому виду ізоотопів. Ізотопи барію і стронцію зосереджуються в кістковому мозку; криптон діє на весь організм, збільшуючи випадки пістряка крові протягом наступних двох років; цезій атакує весь організм, особливо печінку, селезінку і м'язи; йодина зосереджується у щитовидній залозі і може спричинити пістряка в ній десятки років після радіації. Слід додати, що раз нуклони осядуть в організмі людини, вони руйнують його в той сам спосіб: вони випромінюють радіацію, яка розколює гени й асиметрично ділить хромозоми, що у свою чергу зумовлює появу різновидних форм пістряків.

Хоч епіцентром атомної катастрофи є Чорнобиль, а найбільша доза смертоносної радіації охопила понад тридцятикілометровий простір у всі сторони від осередку ядерного вибуху, вся Україна, суміжні і позасуміжні країни зазнали і зазнаватимуть шкідливих наслідків цієї катастрофи.

Москва намагалась затаїти ядерну аварію

На підставі електронічного підслухування записуваних на стрічку комунікаційних рухів у Київщині, атомна аварія в Чорнобилі почалася у пізніх годинах у п'ятницю 25-го квітня 1986 р. За загальним поглядом західних спеціалістів, чорнобильську атомову станцію збудовано застарілим моделю продібних електро-станцій на терені імперії. Насамперед, низка інженерів-конструкторів ядерних реакторів висловили свої критичні зауваги на сторінках советської преси щодо проблем в атомовій індустрії, її безпеки і певності функціонування. Вони вказують на дефективні будівельні матеріали, призначені на будову тих електростанцій, незорганізованість і брак координації постачання, незадовільне вишколення працівників, погане викінчення робіт, незадовільна якість контрольних систем у функціонуванні реакторів, корупція і крадіж — ось низка технологічних досягнень «наукового» більшевизму.

У березневному числі «Літературної України» Люба Ковалевська виявила, що будова чорнобильської електростанції відбувалась за умов низької моралі, поганого виконання праці і постійних браків

будівельних матеріалів. Свою критичну аналізу проблем, пов'язаних з безпекою і небезпекою праці реактора, вона віщувально закінчила такими словами: «За провали прийдеться заплатити — платити протягом наступних десятиліть». У телевізійному виступі М. Горбачов заявив, що «Незаперечною лекцією з події в Чорнобилі» є, що «питання певності і безпеки устаткування, питання дисципліни, інструкцій й організації набувають нагальності першости».

Протестні демонстрації українців біля московської амбасаді в Лондоні, понеділок, 5-го травня, 1986 р.

Сукупність вищезгаданих і незгаданих недотягнень у будові і функціонуванні чорнобильської електростанції були невідхильною причиною найбільшої ядерної катастрофи в самому осередку України. Конструкція реактора була така, що на випадок крайньої потреби в структурі реактора не було відповідних охоронних систем, щоб удержати тривалий балянс між діючими в реакторі силами і реакціями, і системою охолодження тепла, що виділяється в реакторі від ланцюгового поділу уранового палива. Че-

рез раптове припинення допливу води, що діє як охолодник для 1661 уранових стрижнів, уміщених у трубки реактора, температура в активній зоні реактора почала швидко підноситись. Без допливу води стрижні нагрілись до точки топлення уранового пального (5000 степенів), в наслідок чого водопровідні трубки zdeформувалися, і почав творитися запально-вибуховий газ водню. В суботу 26-го квітня о год 1.23 ранку постав хемічний вибух, в наслідок якого запалився будинок реактора, а в самому реакторі постав розрив, і розжарене ядерне паливо з ланцюгового поділу ядра запалило 1700 тон графіту, який большевики вживають для сповільнювання в реакторі швидколетних нейтронів. Отже, ядерне паливо разом з палаючим графітом створили величезну пожежу, а водночас хмари смертоносної радіації піднеслися високо в атмосферу (майже два кілометри), розсіваючи під тиском вітрів радіацію почерез Україну в напрямі Білорусі, Прибалтики, Фінляндії і Швеції.

Коли у Швеції занотовано вищу ніж нормальну кількість радіації і коли виявилось, що вона тягнеться широким язиком з України, шведські дипломати в Москві вимагали висяснення щодо джерела і місця її випромінювання. Шведам було сказано, що радіація виділяється з їхніх власних реакторів, а не з советських. Це було в неділю 27-го квітня. Але радіації не поставиш за ґрати залізної заслони; вона не знає існування кордонів. Щораз більша наявність радіоактивності і тривога серед багатьох народів змусили Москву зробити на телемережі заяву про те, що в Чорнобилі стався випадок. Це вона заявила три дні після аварії.

Наступного дня американський військовий розвідувальний сателіт КГ-II заглянув до Чорнобиля і сфотографував комплекс будинків електростанції. На знімках зауважено, що з будинку, в якому знаходиться четвертий реактор, відкрито димить радіація і що в ньому відбувається велика пожежа графіту й уранового палива. Знімку зруйнованого будинку і реактора показано на екранах вільного світу. Крім цього, американці почали аналізувати стрічки з розвідувальних сателітів, на яких був записаний комунікаційний рух на Київщині, та інфрачервоні зображення подій, що мали місце в цій частині України напередодні вибуху. На одній із стрічок виявлено раптове світло неподалік Києва. Дальша аналіза комунікаційного руху, що його перехоплено попереднього дня, виявила, що про випадок у Чорнобилі негайно повідомлено Москву і що ще того самого дня, тобто в суботу, з Москви приїхали на місце випадку окремі висланники, щоб на місці провести інспекцію та оцінку катастрофи. З цього випливає, що Кремль знав повних три дні про ядерну аварію, але рішив її затаїти перед світом і перед жителями ССРСР, а головню України й Білоросії.

Маштабність московського злочину

Тримаючи Україну в колоніальній залежності та плюндруючи її багатство і працю народу, Москва здійснює народовбивчу політику в Україні у повному сенсі цього окреслення. Як вона намагалася затаїти створений нею штучний голод в 1932-1933 рр., так через два покоління продовжуватиме вбивати народ радіоактивною отруєю. За твердженням американського спеціаліста пересадки кісткового мозку д-ра Р. Гейла, понад сто тисяч осіб, які жили поблизу місця катастрофи, зазнали радіоактивного ураження, і вони протягом усього життя будуть мусіти проходити спеціальний медичний огляд. Як Москва пілкується хворими підданими, то це нам з досвіду відоме.

За офіційним ствердженням, сотні жертв катастрофи опинились у шпиталях, а кільканадцять з них уже загинули. В найближчих тижнях кількість смертності значно збільшиться.

Замість шукати вини за катастрофу серед кремлівських злочинців і їхньої дурійки у здійснюванню ідеї російської світової імперії, вони шукають козла відпущення серед місцевих працівників, серед яких бракує, мовляв, технічної експертизи. Борис Єлтіцин, комуніст з Москви, заявив у Західній Німеччині, що експлозія в реакторі сталася в наслідок «суб'єктивної помилки». Знову ж заступник прем'єра Б. Щербина намагався звалити відповідальність за аварію на місцевих працівників, які, мовляв, не зробили належної оцінки про аварію. Прем'єр Ляшко сказав, що Москву своєчасно не повідомлено про маштабність катастрофи, отже не Москва, а Ляшко несе відповідальність за катастрофу. Адже ж західні спеціалісти від будови ядерних реакторів при кожній зустрічі зі своїми відповідниками у Советському Союзі вказували їм на застарілу їхню технологію у конструкції атомових реакторів і недостатню безпеку існуючих систем у випадку аварії. Уже від довшого часу реактори на Заході будуються так, щоб їхні резервні охоронні системи автоматично вмикалися і запобігали будь-якій аварії. Безпека життя людини передує усім іншим міркуванням.

До *найкримінальнішого акту кремлівської верхівки* слід віднести той факт, що евакуацію смертельно zagrożених жителів Чорнобиллю і близьких пунктів поселення заряджено щойно два дні після ядерного вибуху. Щобільше, деякі місця замешкання були евакуйовані щойно тиждень або й більше після аварії. Адже кожному відомо, що чим ближче до місця радіації, тим більша небез-

пека для людини. Затаюючи серйозність загрози для людського життя, Москва стала свідомим убивником десятків тисяч людей, — тих, що безпосередньо зазнали радіації і тих, що у спадщинність одержать ефект радіаційної отруї. Увесь світ відчув до Москви глибоке обурення і весь світ засудив московську поведінку як поведінку масового злочинця, убивника народів. Все людство затримовилося апокаліпсою ядерної катастрофи і водночас з великим здивуванням гляділо на те, як у телебаченнях молодь на наказ комуністичної партії танцювала на майданах і вулицях Києва, відзначаючи першого травня. Все це відбувалося в зоні посиленої радіації. Скільки учасників того видовища заплатять за це своїм життям?!

Небезпека ще більшої катастрофи існує далі. Справа в тому, що хоч Москва наказала угробити і забетонувати розбитий реактор, проте ядро реактора може прогріти наскрізь і зруйнувати бетонну підлогу, на якій спочиває руїна реактора. Радіоактивність тоді затруїла б підземний шар води, що мало б катастрофічні наслідки величезної масштабності. Можливість постання «китайського синдрому» таки збільшилась, бо большевицький дипломат звернувся до західнонімецького знавця з питанням, як запобігти «розжарено-стоплену масу (уранового пального) від наскрізного спалення», отже спопеління бетонної підлоги в будинку реактора і додаткового бетонного підкріплення, яке будеється, за повідомленнями, під існуючим уже фундаментом розбитого реактора.

Роблячи заключення про наслідки ядерної катастрофи для українського народу і в менших вимірах для народів оподалік від України, можна, на базі міркувань і дослідних знань багатьох західних спеціалістів, зробити наступні ствердження:

У перших годинах ядерної аварії в Чорнобилі рознеслась кількість багатьох радіоактивних ізотопів, включно з ізотопами плутонію, піврозпад якого триває 24.000 років. Наявність плутонію свідчить про те, що реактор зазнав часткового стоплення (уранового палива і графіту). Ця катастрофа належить до найбільшої ядерної аварії у світі. Значна частина північної Київщини затруєна на десятки років. Це отруєння землі і води створює довготривалу проблему для України.

Намагання Москви затаїти аварію нанесло українському народові і частині людства величезні страждання і фізичні шкоди. Радіація затруїла біосферу, а опади радіоактивних уламків засіяли землю такими ізотопами, як стронцій, цезій, йодина, курій, криптон, барій і інші. Ці ізотопи засвоюються з ґрунту рослинами і разом з рослинною їжею потрапляють в організм людини і тварини. Відкладаючись у кістках і інших органах організму, ці ізото-

пи, в наслідок випромінювання радіоактивної енергії, порушують перебіг життєвих процесів і спричиняють променисті хвороби.

Радіація руйнує кістковий мозок та спричиняє наростання пістряка в мозку, щитовидній залозі, статевих органах, нирках, печінці, грудях тощо. Діти і молодь особливо податливі на діяння радіації.

Вид на частину учасників протестного віча в Гайд парку в неділю, 11-го травня, 1986 р. Співає хор «Гомін» з Манчестеру пісню «Зажурилась Україна».

Вільний світ і східноєвропейські народи були заскочені і затривожені кримінальною поведінкою московських тиранів щодо ядерної аварії і її промовчування. Світ знову переконався, що Москві не можна довіряти. Це матиме далекоглядні наслідки. Кожний житель світу — свідомо чи несвідомо — ототожнює затаєння Москвою атомової аварії, як підступний атентат на його життя.

Економіка імперії знаходилась уже в кризовому положенні до ядерної катастрофи. Вона тепер ще більш поглибилася. На жаль,

весь тягар кризи нестимуть колоніальні народи імперії. Імперська скарбниця змушена тепер продавати сотки тонн золота, щоб купити додаткове зерно й інших продуктів споживання.

Москва далі тримає Україну під політичною і фізичною бльокадою у сфері інформації про радіацію і заборони західнім кореспондентам побувати в Києві. Навіть на поїздовій станції у Москві, що називається «Київ», зграя кагебістів забороняла західнім кореспондентам розмовляти з киянами, які прибули поїздом з дітьми, шукаючи схоронища від ядерної небезпеки.

Значна частина західноєвропейських і північноамериканських засобів масової інформації початково мішали політично-географічні поняття «Росія», «Україна», «головний зерновий район» такого-то народу та прикметникові окреслення цих понять. Усвідомивши логічні суперечності в мішанні й ототожнюванні цих понять, даліше інформування про місце і країну атомової катастрофи роблено за правильною політичною термінологією.

Вільний світ робить старання і домагання, щоб Москва негайно дала дозвіл знавцям атомової індустрії відбути поїздку до місця катастрофи і там наочно побачити та простудіювати важливі питання, що стосуються даної аварії. Справді Москва запропонувала деяким західним амбасадорам відбути поїздку до Києва і там їм дещо показати і наговорити, але уряди відповідних держав відхилили цю пропозицію і домагаються щоб замість амбасадорів їхні спеціалісти відбули оглядини місця катастрофи. З цього виходить, що Кремль хоче щось важливого від вільного світу заховати і притайти. Це лише посилює недовір'я до Москви і большевицької пропаганди. Політичні й економічні наслідки цієї катастрофи для Москви щойно починаються.

*

Перед відданням тієї праці до друку, з Москви повідомили, що роботи над скріпленням бетонової підлоги під розірваним, але даліше палаючим реактором закінчені, та що цю підлогу забезпечено шаром олова, почerez що палаючий даліше реактор уже не пропалиться до підземних шарів води. Але крім Москви та московських чиновників, цього діла ніхто інший не бачив — заввага Редакції «В.Ш».

Поезії

Ніна ТАРАСЮК

ЧОРНИЙ БІЛЬ ЧОРНОБИЛЯ
(Документ часу)Мотто: Де тонко, там і рветься
(Народний вислів)

Розгорілась Богданова
Розрита могила —
Встань, Тарасе, подивися
Що вона зродила. . .

Не гудуть ніякі дзвони
Й півні не співають —
Українські легіони
Землю лиш згрібають. . .

Чи вивозять чорну землю?
А чи людські кості? —
Смерть червона, мов гадюка,
Завітала в гості. . .

Роздимілася заграва
Полум'ям іскристим —
Рознеслася наша слава
Димом понад містом. . .

Озирнулася довкола
І втекла в Європу —
А недоля України
Вариться в окропі. . .

«Світе тихий, краю милий!
Моя Україно!» —
За що тебе підпалили?
Нащо спопелили?

* Слова, взяті в лапки, це слова Т. Шевченка з його поезій — Автор.

Чи пустинею Сагари
Будеш вже стояти? —
Малих діток яничари
Нам вивозять з хати. . .

Ніби щастя їм рятують
І життя бажають —
Споконвічні вражі орди
Край наш спорожняють. . .

«Ой Богданочку, Богдане!
Нерозумний сину!» —
Подивися: твою матір
Неньку-Україну
Покалічену від кпинів
Кладуть в домовину. . .

Виглядає, що назавжди
Кладуть Неньку спати —
Бо хто прийде у Сагару
Воду добувати? . .

Той і сам отам загине
Чи згорить в дорозі —
«А тим часом перевертні»
Вивозять на возі
Все добро із України
В болота карельські —
Українці теж в дорозі:
Віз тягнуть московський! . .

У Чорнобиль завітала
Розрита могила —
Бо у мертвих розірвалась
Терпецькая сила. . .

Може мертві запалили
Атомний реактор? —
Бо не мали більше сили
Над чужими плакати!!!

Може Бог прийшов на землю?
Змилювався може? —
То чому ж не підпалив Він
«Від можа до можа?». . .

Ляхів густо — не підпалиш!
Гасять все рукою —
Україну загасити
Важко вже водою. . .

Розгорілась Україна
Димом у нестях! —
Плаче, стогне солов'їна
Наша рідна мама!!!

«Сини мої на чужині
На чужій роботі» —
Розірвались тонкі пута
На радість сволоті. . .

Була тонко переткана
Там життя основа! —
Видно сльози розтопили
Іржаву підкову. . .

Трісла сталь її залізна
Від тертя земного! —
Чорна правда — вона грізна
Для народу всього. . .

Хто ж засипле нам могилу?
І посадить квіти? —
«Ще не вмерла Україна!»
Лиш хворіють діти!

Юрій БУРЯКІВЕЦЬ

БАЛЯДА ПРО ПОЛІЩУКА

Весною, лугом ідучи,
Я задивлюсь на верболози;
Над ними журавлів ключі
До вирію летять в знемозі.

Чи ще до Придніпрових хат
Навідаються птиці знову?
Скрізь свіжі згарища димлять,
Вкриває заграва діброву.

Лунав в яругах бій колись,
Маліли лави партизанів.
Їм верхом розшумлявся ліс,
Загоював звитяжцям рани.

Дуби і сосни бережуть
Ще голос месника Матвія,
Його Поліссям впала путь,
За волю воскресити мрію.

І хлопці в селах і містах
Пригадують, коли із бою
Прибув він ранений, як птах,
Підстрелений кимсь за Десною.

Руїни хати лісника
Шумлять високою травою;
Шумить, об скелі б'є ріка,
Сплавляють ліс по ній весною.

І сплавщики кладуть вогні,
Вечерю варять на колодах;
З своїм отаманом вони
Пливли не раз по бурних водах.

Люд переказує: прийшов
Той Поліщук із війська літом;
Тоді пролляту, свіжу кров
Вбірало при дорозі жито.

В містечко німці увійшли,
Того Поліщука Матвія

Найстаршим шуцманом взяли,
В них впевнені були надії.

Та довго Поліщук не був
Із ними за столом єдиним,
Лиш зброю з друзями здобув,
В ліси пішов, щоб Україну

Від клятих визволить і в ній
Здобути для народу волю. . .
Його батьків у час лихий
Німота вбила сивочолих.

Зимою, як повсталі геть
Розбіглись в цілій батьківщині,
Матвій, немов серед тенет
Був в диких хащах при долині.

Його в криївці там, де сніг
Покрив людські сліди й звірині,
Немов лиса біля доріг,
Було убито в чорних дниах.

І насміхались хижакі
Над трупом лицаря досхочу,
В мерця стріляли залюбки,
Багнетом штирхали ув очі.

Вже мертвим — клятих ворогів
Той Поліщук лякає й досі;
Тремтять серед багряних днів,
Рушниці наготові носять.

А люди благородний труп
Знайшли його, і домовину
Насипали, щоб жодних згуб
В роках не мала Україна.

Чутки кружляють, що живим
Він з'явиться, люд погукає,
Народній суд вершить над тим,
Хто катом був в Дніпровім краю.

Поліські зашумлять ліси,
Свобода в обріях воскресла!
І сонце в лагідній красі,
Підніме для причалу весла.

1953 рік

Л Е Т

Предчуваючи ніби біду,
Хмари тінню снують через брід;
Небо тихо роняє зізду
Поза ліс, що над річкою спить.

Вгамувалась води бистрина.
Причаїлись на дні карасі;
Оживе на зорі далина,
І засяє у дивній красі.

Стануть птиці у вирій летіть,
Обминувши луги та поля.
Той причинний оглянувши світ,
Закурликають радо здаля.

Хоч світанок іще не воскрес,
Відчуваю: все буде, як слід.
Бо, як скотиться зірка з небес,
То народиться нова світить.

Весна, 1941 рік

Петро КІЗКО

СЕРЦЕ І ГОЛОС

Коли б крикнув я серцем усім
І всією душею своєю, —
У безсмертних ввійшов би я дім,
Тих, що рухають, движуть землею.
Тільки річ полягає у тім,
Що мій голос маліший за серце —
Серцем кидав би тучі і грім,
Голос — серця маленьке відерце.
О, коли б я всім серцем сказав
Те, що голосом хочу сказати —
Ти б, мій друже, із гробу устав
І устала б розстріляна мати.
Де ж мені того голосу взять,
Щоб пориви і радощі, й долі
На найвищі вершини піднять,
Розсікти, спопелити недолю?
Ні, я кинути серцем своїм
Мушу в дріб'язь людську, в гущавину
Й шлях-дорогу прокласти усім,
Хто за щастя ляга в домовину.
Я свій голос помножу встократ,
Хай дорівнює серця могуті.
Щоб, як падає в битві твій брат,
Зміг ти братові смерть відвернути.
Щоб у ніч грозову, вогняну,
Коли люди з дороги зіб'ються,
Міг ти кинуть зорю провідну, —
Хай дороги сонцями заллються!
Коли б крикнув я серцем усім
І всією душею своєю, —
У безсмертних ввійшов би я дім,
Тих, що рухають, движуть землею.

18.5.1965

Наука, дослід

Олег РОМАНИШИН

Дослідчий Інститут «Україніка».

Торонто.

ПОЕЗІЯ ГЕРОЇЧНОГО ЕНТУЗІЯЗМУ
ЗІНОВІЯ КРАСІВСЬКОГО

(Закінчення, 2)

Наскрізь трагічною постаттю являється гетьман Іван Мазепа на тлі своєї доби, на якого історія наклала титанічне завдання розбудувати многогранні основи для остаточного відвойовання української козацької держави. Це довголітнє завдання він мусів сповняти для країни, яку її сусіди — Росія Петра I і Польща — вважали своїми васальними територіями. Це завдання Мазепа мусів сповняти теж і в обличчі внутрішніх інтриг, непорозумінь і конфліктів із своїми сучасниками, які не завжди могли збагнути далекосяжні державницько-політичні інтенції і цілі гетьмана. Кошмарність цієї переломової доби в нашій історії і трагічність постаті гетьмана Івана Мазепа, поет прекрасно схоплює у формі сну-марива, який верзеться гетьманові:

Мазепа снить. . .

.

Ревуть вітри. На лютім видноколі

Неначе хугу хтось в обійми взяв.

«Владико наш! Знайомий хтось до болю. . .

Це Самійлович!» — гетьман простогнав.

.

Втікає люд. . . Бунтують посполиті. . .

Інтриги, зрада в кожному куті. . .

І вороги — як ті вовки неситі. . .

— Нехай! Та я не зіб'юся з путі!

— Я проведу вітчизну через бурі!

Та дзявкнуло залізо на вітрах

І появилася на обрії понурім

Семен Палій закутий в ланцюгах.

...
— Не проведеш! Не тиш себе, Мазепо!
Ти і себе й народ Москві продав.

У серце ніж. Сумління кровоточить.
— Я гнув хребет. . . Запродав. . . Шкіру дер. . .
А де твої, скажи Семене, очі?
Поглянь яка Україна тепер.

Стоять полки. Як ліс густий кіннота.
При бунчуках козацька старшина.
Гетьманський двір. Відчинені ворота
До шкіл, мистецтв, до красного письма.

Ми вже народ! Не згряя гольтіпаків.
Держава буде! Вільна і міцна!
Та зник Палій і тільки вітер плакав
Й курилася у полі сивина.

...
Цар реготав й дивився лютим катом
Пулькатий, грізний наче сатана.

А в руках жорстокого сатрапа
Ячала чайка. Гетьман похолов.

...
(«Мазепа», стор. 105-6)

Чайка в руках московського царя Петра I, це Україна після полтавської трагедії.

Для поета, символом-уособленням сили духу і несплямленої витривалості на каторзі є отаман Петро Кальнишевський. Серед сучасників, Степан Бандера символізує новітню безкомпромісову — хоч нерівну — боротьбу за волю нації (що знаходимо теж і в поезіях на тему УПА як «Спадок», «Повстанець упав» і «Сіроманець»), а Василь Макух — який спалив себе на Хрещатику 7 листопада, 1968 року, на знак протесту проти російської окупації — став символом самопосвяти за національну ідею:

(Царський караул:)

— Указом царя Кальнишевський Петро
Да будет свободен вовеки от ныне.

- — З наказу царя Кальнишевський Петро
Хай буде від нині вільний назавжди.

Козак хвилювання своє поборов
— А що козаки? Бунчуки? Україна?

— Старик, ти в неволе лишился ума,
Неужто дотолє не видаєшь сие,
Что нет Украины.

Ты понял — нема!
Есть край, губернаторство, Малороссия**.

— Що кажеш? нема? А народ? Козаки?
Козацьке завзяття, гармати, мушкети?
— Какой же народ вы, хохлы, чудак!
Все это блажь. Ничего этого нету!***

— Нема? А Панбіг би вас скарав!
(«Кальнишевський», стор. 110-111)

... В двобої нерівнім схрестились шаблі —
Лунатимє слава широко віками!
Розтоптанє серце лежить на землі,
Проколоте сонце штиками.

.....

Висить на покутті кривава сорочка,
Вгинаються плечі святі Саваофа.
«О Господи Боже!» — шепоче мати
Відплати! Відплати! Відплати!
(«Бандера», стор. 112)

Цей вірш поет присвятив своєму братові Евстахію, «що віддав своє життя за українську ідею» в лютому 1946 року в с. Дорогові на Калущині.

.....
Хрещатик гудє і спливає рікою.
Хрещатик вирує. Трибуна реве.
Обпершись на прапор кривавий рукою.

** — Діду, ти в неволі геть зійшов з ума,
Невже ж дотепер ти не знаєш про те,
Що нема України. Розумієш — нема!
Є край, губернаторство, Малоросія.

*** — Який же з вас народ, хахли, чудасії!
Все це дурачі. Нічого такого нема!

«Як тісно! Як душно! Як млосно від фраз.
Неначе за горло стискають руками. . .
Колише юрмою отарний екстаз. . .
У душу плюють і толочать ногами».

Геть темряву ночі!

Хай буде день!

І вибухнув полум'ям в небо пророчим.
Полинула слава на крилах пісень,
По світі летить і громами рокоче.

(«Макух», стор. 113-114)

Не поминув Красівський теж і працівників пера-відступників, і мабуть різних режимових бюрократів, яких по-шевченківськи на-таврував прямо за їхню продажність ворогові і зраду:

О дипломовані раби!
Чого вас мати, борзописці,
Не задушила у колісці?
Не знав би наш народ ганьби.

Якби не ваш брехні покров,
Була би видна кров проллята,
Були б плачі, були б прокляття,
Лунало б нині: Кров за кров!

Росте, колоситься бур'ян!
Хто що посіяв — буде мати.
І прийдесь вам своє пожати,
Самим попасти в свій капкан.
(«Борзописцям», стор. 66-67)

Серед цих «борзописців» поет вимінює двох «радянських» поетів окремими короткими віршами «Іванові Драчеві» і «Дмитрові Павличкові»:

Все обійти і все пізнати.
Все, що купують, все продати.
На філософські вийти манівці
З чужим кривавим прапором в руці.
(«Іванові Драчеві», стор. 116)

Уже помер кривавий Торквемада,
Але живе і не вмирає зрада,
І ті, що все за гроші продають
Ще не померли, ще живуть.
(«Дмитрові Павличкові», стор. 117)

З великим болем оплакав Красівський життєвий шлях Івана Дзюби, якому присвятив вірш як «людині, що відступила, що впа-

ла». Для поета, Дзюба виказався фальшивим месією, який «До правди великої кликав народ», але заломався перед остаточною конфронтацією з ворогом, бо забракло йому одержимости. Залишилося по ньому лиш гірке розчарування:

Месія! Месія! В екстазі гукали
Й кидали коневі під ноги вінки.
Двосічні мечі чоловіки кували,
Молились на нього в надіях жінки.

.

«Куди я дійшов? Неминуча Поразка
Мене доведе до тортурних коліс».
І з ляку «месія» зубами заляскав
І зраду у табір ворожий поніс.

А завтра крізь темряву ночі прозріло
Як тільки ворожий заграв барабан.
І тисячу тисяч сердець заніміло,
І тисячу тисяч відкрилося ран.

(«Притча», стор. 56)

Слід теж згадати, що Красівський поважне число своїх «невольницьких плачів» дедикує відомим сучасним борцям за права української нації, серед яких є Михайло Горинь, Катерина Зарицька, Галина Дидик, Одарка Гусяк, Володимир Горбовий, Левко Лук'яненко, Ярослав Лесів, Іван Дзюба, Йосип Тереля, Дмитро Квецько, Михайло Дяк, Михайло Сорока, Евстахій Красівський, Іван Кандиба. Ця прикмета збірки *Невольницькі плачі* теж вказує на глибокий органічний зв'язок поезії Красівського з підяремною дійсністю і боротьбою в Україні.

Лицар Печального Образу

Третім широким тематичним комплексом *Невольницьких плачів* є тюремна дійсність, яка окружає поета та її вплив на його інтимний світ. Поет з особливою гостротою усвідомляє собі, відчуває і переживає — умово, духово і фізично — свою арештантську долю:

Склепіння нависло, я плазом лежу,
Надії спроквола лягли під багнетом,
Рокований волю свою стережу,
Що в муках конає на ґратах.

(«Моя тріяда», стор. 20)

Я пручаюсь, та виснуть брили холодні —
Це звалився на плечі тягар віків!

.....

Не надія, не віра —

мене тут горне

До студеного лона моя тюрма.

На мою арештантську долю чорну

Лягає і душить тюремна стіна.

(«Домовина», стор. 25)

... Скипілись думки й почуття у мозіль

Й плачуть наче сіллю присипана рана.

(«Неопалима купина», стор. 73)

Зглотились тюремні мої міражі

У чорні й червоні поламані кола,

І рвуться вони у круті вітражі

Крізь темряву ночі на чорні ножі

Й стікають у морок мовчазним болем.

(«Тюремні міражі», стор. 75)

Невідрадна дійсність, в якій знаходиться поет, штовхає його у прототиповий конфлікт, в якому змагається поклик вищого ідеалу і обов'язку із зневірою та з бажанням особистого спокою і щастя:

І знову, й знову —

бути чи не бути?

.....

Та дні мої — немов каміння з праці.

А думка твердить: доки? і куди?

У чужині мої літа пропащі

Оплакують свої затоптані сліди.

.....

Та щось мені несила свою втому

На плечі взяти, встати і піти.

Нуждусь варюсь у почутті гіркому

Діткнутий в серце пальцем суети.

Проклятий світ!

Деруть з народу шкуру

Та все плетуть і обновляють пута,

А я мов клин між «треба» і «не вірю»

Шепочу нишком: бути чи не бути?

(«Гамлет», стор. 53)

Очевидно, що в поета гамлетівське непередрішенство і розпач є хвилиною слабкості, бо він утверджується у своєму переконанні, щоб «бути». З цієї трагічної дилеми поет виринає як хриstopодібна і донкіхотська постать, яка свідомо своїх титанічних завдань і хресної дороги:

... Від горя, сліз і зла темніє небозвід,

Немов мою до краплі випив тому.

А на моїм карку ганебний воловід —

О Господи! Хіба я ессе homo?

(«Карагач», стор. 22)

Мов привид з дитинства — я бачу жест —

Це в лютім засланні старесенька мати

Не з неба, від мене приймає хрест,

— Прости мені, люба, це нове розп'яття!

(«Неопалима купина», стор. 73)

Як уже було згадано, своє відношення до жорстокої дійсності яка його окружає, поет передає через універсальну постать лицаря Сумного Образу — Дон Кіхота, — з яким вповні ідентифікується і перещеплює на український ґрунт.

Постать Дон Кіхота, Санчо Панси та Дульсінеї пов'язані з багатою символікою універсального порядку, як протиставлення між дійсністю і прозою, вірою-зневірою, правдою-неправдою, відвагою-боязкістю, минулим-сучасним, добром-злом, гідністю, честю і ницістю, постання після поразки, відданість ідеалові аж до самопожертви, і т.п. Усі ці прикмети і поняття поет узглядає у своїх віршах, особливо у тих, де він прямо користується сюжетом Дон Кіхота. Сам поет є цим українським лицарем Сумного Образу, який вповні свідомий героїчного минулого і ниці дійсності свого довкілля — цієї життєвої прози підяремної України. Але найважливіше за все є те, що він особистим прикладом бореться за світлу дійсність майбутності своєї країни і людей, за ідеал, за поезію життя — за Дульсінею. Наш Дон Кіхот, які візіонер, бачить цілість, цю вищу дійсність, тоді коли його ниці суперники — ті свої і чужі Санчо Панси, — за словами поета, «В злобі нікчемній гавкали за мною, / Напхавши їдлом душу і живіт»:

Як гірко.

Жаль.

Затопані в пилюзі

Мій ясний меч, мій панцир, мій шолом
І міражі нездійснених ілюзій —
Немов нічого того й не було.

Моя любов!
 Прекрасна Дульцінея!
Полин і мед. . .
 Вітрами замелó
Мої стежки протоптані за нею —
А може того всього й не було?

А Росінант!
 Видзвонюють копита,
Крилата слава лине по слідах,
А десь в степу над ворогом розбитим
Високо в небі в'ється чорний птах.

А Санчо Панса!
 Подвиги!
 Походи!
Я на коні, правиці гордий жест
І розступаються усі народи
І всюди лине: Правда!
 Воля!
 Честь!

Позаду усе. Уже нема ілюзій.
В дурдóмі я. Поволі думка мре,
Мій Росінант як він гибіє в плузі,
А Санчо Панса з мене лаха дре.

Мовляв, невмита дівка Дульцінея,
Мої бої — отари, вітряки. . .
Усе на сміх із примхи Мігуеля,
На глум з його лукавої руки.

І вже лунає регіт по Європі. . .
Не співчуття, не біль, а тільки сміх. . .
Я ж тільки йшов за своїм гороскопом
І не об свій, об ваш спіткнувсь поріг.

Я йшов, а ви тряслися над мошною
Та із задвірків, з-під чужих воріт
В злóbі нікчемній гавкали за мною,
Напхавши їдлом душу і живіт.

Я йшов. Ішов без сумнівів і страху
Лишень би з честю й гідністю дійти,
А ви тягли таких як я на плаху
Й смієтесь з нас до сліз, до хрипоти.

Я йшов! Та де вам ницим зрозуміти
Паде безчасу в подвигах герой
Та смерть його нащадків буде гріти
І не погасне духу аналой.

Я знаю — помрете ви на перині!
Та на поминки зійдеться народ
І у піснях полине в небо сине,
Що жив на світі Божім Дон Кіхот.
(«Дон Кіхот», стор. 54-55)

В іншому місці, поет перестерігає Дон Кіхота — отже і самого себе — щоб не заразився бацилем нищої дійсности, і тим не сплямив свого ідеалу і віри в нього:

... Гідальго, бережись та не подай руки
Сучаснику — сексоту та агенту.

Усіх і все бере під ніж життя,
Жує й жує своїм зубастим ротом,
Усе помре, лиш чисті почуття
На п'єдестал піднімуть Дон Кіхота.
(«Дульцінея», стор. 81)

Дон Кіхот, це мітичний невмирущий лицар, який кожночасно з оптимізмом і вірою в перемогу готовий прийти з допомогою упослідженим, упокореним, невольникам. Ці риси є характеристичні і в нашого поета-Дон Кіхота:

Вивіз

Стелиться стогін невольницьким шляхом,
Стелиться сум закатований страхом,
Пісню невольницьку стогне ясир,
Виє над ними холодний Сибір.

Приспів:

Гей, осідлайте мерщій Росінанта!
Зброю, дружино, подай!

Чуєте! Жалібний клич Оліфанта⁹
Вже переходить в відчай!

(«Багряні сумерки», стор. 48)

Могло б здаватися, що у крицевій поезії Зіновія Красівського немає місця на лірику. А вона є, і то дуже тонкого інтимного сорту, яка віддзеркалює особисту трагедію поета-борця і його родини — дружини і сина, — яким присвячує низку віршів. Ці вірші — особливо, коли вони є писані для його дружини, — є сповнені інтенсивним терпінням, болем любов'ю, ніжністю, тугою, гострим відчуттям розлуки і часу, який безповоротно минає:

Дружино люба, доле сумна,
Моя ти зажуро, сердечний мій болю!
Як рано скінчилася наша весна,
І квіти зів'яли на нашому полі.

(«Дружино люба», стор. 34)

І ще один скорботний рік
Ступив на твій поріг.
Впаде сльоза з твоїх повік
На білий сніг.

.....

Замерзлий явір під вікном
Свою колише тінь,
А ти сидиш і п'єш вино
Гірких терпінь.

.....

А поміж нами дріт, тюрма
І марево хотінь.
Життя нема... Життя нема...
Лиш квола тінь.

(«На новий рік дружині», стор. 37)

Витай, мій смутку, в голубих очах,
В моїм далекому рідному краю!
Шукай, моя кохана, в снах,
Чого в житті немає.

.....

9. Лицар у світі Дон Кіхота — О. Р.

Мені б лишень зідхання пелюсток
Зірвати з уст твоїх єдиних!
Та шлях тернистий до зірок
Проліг у небі синім.

(«Витай, мій смутку!», стор. 41)

Трагічність і щирість лірики Красівського відкривається перед нами у всій повноті щойно тоді, коли ми собі усвідомляємо, що поет належить до тих одержимих, які «все на вітар положили», які задля вищого ідеалу принесли в жертву особисте життя — аж до розлуки з найдорожчою особою:

У неї у зіницях зболена образа
Зіткала прозорий собі силует
І в кожній загостреній розумом фразі
Стримів розрахунку холодний стилет.

— Ти сів і про наших дітей не подумав.
А очі кричали: «Ти нас обікрав!»

.....

(Немов це не я, а вона у в'язниці.
Її, не себе я у жертву приніс.
Немов це дурниці, що повні криниці
Вітчизна в неволі наплакала сліз.)

— Прощай!

Розійшлися дві долі у полі.
Я сперся душею на гострий багнет
Нового нестерпного болю.
У мене на серці намерз ожелед.

(«Тюремне побачення», стор. 43)

Хоч долі поета і його дружини розійшлися але слідами батька
можливо колись піде син:

— Не плач. Твоя доля і сонце твоє
Дійдуть ще, дитино, до свого зеніту.
А в хлопця крізь сльози завзяття б'є
А очі почали вогнями горіти.

—Нема в мене долі!

І сонця нема!

Є батько!

Є ворог!

І є тюрма!

(«Мій хлопча», стор. 35)

Погодившись зі своєю долею борця, і переболівши трагедію втрати дружини (яка не видержавши залишила поета), він, наче знеможений емоційною напругою, звертається до своєї колишньої подруги заспокійливим словом — але завжди свідомий праведності ним обраного шляху:

Усе, як день, оцей, мине —
Нестерпний біль, пекучі сльози,
Можливо, згубиш ти мене
На життєвій крутій дорозі.

.

І ти, кохана, відпічнеш;
Дійшовши в щасті апогею
Мене, можливо, спом'янеш
І скажеш: він не був пігмеем.
(«Можливо», стор. 38)

Своє світобачення і пройдений життєвий шлях, поет оправдує і уточнює в іншому вірші з автобіографічними конотаціями:

Я спини не зігнув.
Нехай відрікся світ,
Злякалилися брати,
Хай зрадила дружина —
Я як людина жив!
Я у бою упав!
Я знав за що загину.
(«Фінал», стор. 59)

Ми уже на початку ствердили, що поет сприймає своє світобачення крізь призму національного поневолення України Росією. Тому свою особисту долю, свій власний життєвий шлях, він вповні ідентифікує із національною долею і недолею свого народу. Для поета, доля і недоля України є всеохоплюючим спільним знаменником, який спричинюється до органічної тематичної єдності збірки *Невольницькі плачі*. Поет сам закріплює цей факт, і недвозначно нам його подає до відома:

Як жити маю я на чужині?
Без роду, без сім'ї і без Вітчизни?
.
О ті німі невольницькі плачі!
.

Тече життя отрутою в пугар,
А я його немов святе причастя
Беру і не клену страшний тягар
«Дай Боже»! — п'ю собі на щастя.

І наче промінь зажеврів в думках:
Страждання, біль, журба, неволя
І ці кайдани на моїх руках —
Це ж українська наша доля.

І плач не мій, а змучених віків,
І сум, і жаль — усе мого народу,
І звук кайданів, посвист батогів,
І в зашморгу задушена свобода.

(«Промінь», стор. 63)

Як гідний речник філософії «героїчного ентузіазму» і оптимізму щодо майбутности своєї країни, поет відкидає всяку зневіру і про-рокує:

Гей, не журися, зелена Діброво¹⁰,
Сум на вершині своїй не гойдай.
Все воскресає на світі наново,
Чом не воскресне порубаний гай?

.....

Вкриються квітом рясним перелоги,
Вітер над ними пісні понесе,
Сяде козак на коня вороного,
Мати рушницю святу принесе.

(«Діброва», стор. 71)

Та знов в далині обізвалися мрії,
Підхопили крила міцні буревії,
У простір далекий пірнуло орля,
На зустріч звитяжцю поплила земля.

І з помахом кожним міцнішали крила,
Зросла відвага, двоїлася сила
І кроком звитяжним наповнився світ,
І славили люди орлиний політ.

(«Перший політ орла», стор. 84)

Святослав Караванський оцінив так Зіновія Красівського і його поезію:

10. Алюзія до України — О. Р.

Можна ув'язнити інодумця. Можна позбавити його свободи, щастя, радощів. Але не можна примусити людську думку думати не так, а так. Людська думка і за ґратами, і в тюрмі живе своїм власним життям, яке підконтрольне лише совісті. У парі з нею думка спостерігає, зважає, порівнює, оцінює і робить висновки.

Саме ця прикмета людської думки і відкривається нам у поета Красівського.

Поет оцінює життя так, як підказує йому совість. І совість велить йому казати правду. . .

Поезія Красівського динамічна. Він звертається до читача, питає, докоряє, засуджує, просить і закликає. . .

Душа поета і плаче, і пророкує, і винує, і закликає.

Хай же цей крик душі, цей плач, ця молитва, це прощання, це звинувачення і цей заклик стане до лав Української Поезії Опору!¹¹

Від себе ще додамо, що поезія Зіновія Красівського стоїть на найвищих щаблях мужнього громадянського патосу, і тим самим по змісті і формі влилася в могутнє шевченківське русло.

Завваження літературознавця мгр Аріядни Стебельської:

1) «Сама поезія Красівського вимагає певних виправок у ритмі, з яких деякі, є, можливо, наслідком друкарських помилок. Тому що він не вживає верлібру, а пише визначеним метричним розміром, краще було б вдержати тут послідовність.

2) Добре було б дати дещо більше особистої opinii автора (цієї) розвідки, виправдати точніше позитивну оцінку поета, його життя і творчості. Така. . . opinia потрібна на самому початку розвідки, щоби впровадити читача в проблематику представлену далі.

3) Якщо автор розвідки не погоджується із деякими тезами поета, це ще цілком не применшує вартості поета в цілості. Але, очевидно, може. . . розбіжності в поглядах нема. На мою думку, Красівський не досить наголошує роллю Мазепи в державнім будівництві України а представляє його як «постать трагічну», що мусіла вислужництвом годити Москві. Знак рівняння між Мазепою і Савою Чалим є надто разучий.

Навпаки, постать Кальнишевського на мою думку більш трагіч-

11. Святослав Караванський, «Передмова», *Невольницькі плачі*, стор. 7-8.

на, бо він заборонив козакам взяти в руки зброю і згинуть з честю, а наказав скласти зброю і рятувати життя. Перевага розсудку над чуттям і почуттям честі перекреслила героїзм цього фіналу Січі. Кальнишевський мученик, але не герой, на мою думку. (Донцов теж так думає).

На стор. 11 (розвідки) вичислені наші предки без зрізничковання. Краще було б їх розділити за їхніми ідеологіями і вчинками. Бандера і Макух можуть стояти поруч, але не Наливайко чи навіть Гонта (або тим більше Гонта, бо він дорого заплатив за свої помилки) і Сава Чалий. Це протилежні символи. (Шевченківські «два Івани», а той небезпечний ворогам був «як той Гонта»). («Великий льох»).

4) Як це автор розвідки слушно замітив, у поезії Красівського помітний ідеологічний вплив поезії Шевченка; з'являються теж «шевченківські» поетичні образи. До поміченого ще можна додати зацитований уривок поезії Красівського на стор. 4: «Страшно відсидіти вік у тюрмі. . .». Це є безумовно нав'язне поезією Шевченка, майже перифраза думок із «Минають дні. . .»:

Страшно впасти у кайдани,
Умірає в неволі,
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі,
.

Цитата подана на стор. 9 «І доки тим мукам стогоном заходитися?». . . подекуди перегукується із висловами Лесі Українки із «І ти колись боролась мов Ізраїль. . .» («Чи довго ще, о Господи, чи довго. . .»), також із образами червоних морських хвиль, що вийшли з берегів, в тій же поезії. Образ свячених ножів — безумовно шевченківський».

(Усі наведені завваження походять з листа мгр Аріядни Стебельської до автора цієї розвідки — за які автор щиро вдячний)

Петро ОДАРЧЕНКО

НАЗИВАННЯ ПО БАТЬКОВІ

Деякі українські емігранти помилково вважають, що називання людей по батькові — це московський звичай.

Наприклад, Іван М. Чинченко безпідставно твердить, що звичай іменувати людей по батькові виник на Україні після переяславської угоди 1654 року, що цей звичай принесли москалі на Україну і що Кочубей «почав впроваджувати той московський звичай» на Україні.

Всі ці твердження не відповідають дійсності. Факти історичної дійсності стверджують, що на Україні звичай називати людей по батькові існував ще тоді, коли ні Москви, ні московської держави не існувало й на світі.

Вперше форма *по батькові* вживається в списку руських послів 945 року. У «Київському літописі» 1111-1200 рр. читаємо: *Володимир Давидович, Святослав Олгович, Ізяслав Давидович*.

А ось «Галицько-Волинський літопис» 1201-1292 рр. Читаємо: *Роман Ростиславич, Святослав Всеволодович*. А ось славетне «Слово о полку Ігоревім» 1187 р. Читаємо: *Ігор Святославич, Володимир Ігоревич, Роман Святославич, Данило Романович* і багато інших подібних імен. В часи Київської Держави й пізніше називали по батькові тільки князів та інших представників вищої кляси. Звичайних, простих людей, називали тільки по імені. Прізвища з'явилися значно пізніше, ніж величання по батькові.

А ось кілька прикладів із старовинних українських грамот: Львів, 1368: князь *Юрій Глібович Белзький*. Перемишль, 1366: *Петро Іванович*. Луциця, 1388: *Павел Петрович*.

А ось приклади вживання по батькові з архіву княжат Сангушків: Берестя, 1446: «Я, князь *Юрій Василевич Жаславський*». Острог, 1443: Князь *Василій Федорович Острозький*. Луцьк, 1487: *Костянтин Іванович Острозький*. Вільна, 1499: *Костянтина Івановича Острозького*.

В актах Литовської метрики читаємо: Луцьк, 1495: пан *Немера Богданович*. 1498: *Богдан Остафьевич Полоцький*.

Документи XVI століття показують, що український звичай звертатися до людей по батькові поширюється й на інші верстви

суспільства, головно, на людей, які належали до шляхти, до багатих купців, до багатих землевласників. Ось кілька прикладів: Грамота 1505 року: *Трохим Семенович* на прізвище Курвеля. Опис володінь магната 1555 р.: *Олександр Федорович* Чарторийський. Грамота 1585 р.: *Костянтин Костянтинович* Острозький. Скарга 1594 р. (Луцьк): *Іван Гордійович* Микуласький.

Під впливом української мови форму по батькові з українським суфіксом -ИЧ прийняли московські царі. Але в інших випадках москалі вживали форму по батькові із суфіксами -ОВ, -ЕВ, або -ИН. Наприклад, у листі Богдана Хмельницького, посланому патріархові Никонові, згадуються українські послы *Герасим Яцькович* та *Павло Обрамович*. Але в документі московського походження ці послы названі — відповідно до московської мови — *Герасим Яковлев* і *Павел Аврамов*.

Варті уваги ще й такі факти. В українському документі Богдана Хмельницького згадується український посол *Самійло Богданович*. У московському документі цього українського посла називають *Самойло Богданов*. 1652 року український полковник Іван Нечипорович видав охоронний лист людям із Ніжина. У цьому українському документі згадується *Корній Ананевич*. Але в московському документі цього українця назвали «*Корнюшка, Ананьин сын*». В українському документі Богдана Хмельницького згадується полковник *Онтон Жданович*. У московському документі цього полковника назвали *Онтон Жданов*.

Отже, українські форми по батькові на -ИЧ у мові московських «приказів» перероблялися на форми з суфіксом -ОВ, -ЕВ, або -ИН.

Ще кілька прикладів із листів і універсалів Богдана Хмельницького: 1652 р.: *Самійла Богдановича* Зарудного. 1654 р.: Ігумен *Феодосій Василевич* Софонович. 1655, 15 червня: Пан *Павло Якович* Хмельницький (полковник київський). 1657 р.: *Павло Іванович* Тетеря.

З українських документів XVII століття варті уваги універсал гетьмана Івана Мазепи з 14-го жовтня 1696 року «Бобирю на володіння селом Данилівкою». У цьому універсалі гетьмана Івана Мазепи читаємо: «*пан Данило Федорович* Бобирь».

В українському документі XVIII століття «Опис маєтку І. Журавки» з 1779 року читаємо: «володіння *Івана Тимофійовича* Журавки».

Під впливом української мови цар Петро I запозичив форму по батькові на -ИЧ. 1697 року цар Петро дозволив князеві Долгорукому називатися «*Юрій Федорович* Долгорукий». Цариця Катери-

на дозволила вживати форму по батькові на -ИЧ тільки особам, що займали високі державні посади (перші п'ять ступенів). Чиновників від шостого до восьмого ступеня дозволено називати по батькові з суфіксами -ОВ, -ЕВ. А всім іншим людям наказано називатися тільки по імені, без величання по батькові.

Стародавній український звичай величати людей по батькові (з українським суфіксом -ИЧ) у давні часи стосувався лише осіб, що належали до вищих верств суспільства. Пізніше цей звичай поширився на всіх українців.

Сучасники Т. Г. Шевченка у своїх листах, писаних українською мовою, звертаються до Шевченка, величаючи його по батькові: *«Тарасе Григоровичу!»*. Так величали Шевченка П. О. Куліш, Марко Вовчок, Я. Кухаренко, А. Козачковський, Г. Квітка-Основ'яненко, О. В. Марковський, Ф. Лебединців, Ф. Ткаченко та інші.

Т. Г. Шевченко так само у своїх листах писав: *«Кланяюсь Карлові Івановичу»*. *«Пані Мар'є Василівно»*, *«Любий мій Василю Васильовичу»*. *«Сиджу у Михайла Семеновича Щепкіна»*, і т. д.

У листах І. Нечуя-Левицького читаємо: *Борисе Дмитровичу, Олександро Михайлівно* і т. д. У Панаса Мирного: *Михайле Михайловичу, Маріє Костянтинівно, Григорію Олексійовичу* і т. д. Михайло Коцюбинський писав: *Т. Г. Шевченко, Маріє Миколаївно, дорогий Володимире Михайловичу* (лист до Гнатюка), і т. д.

Іван Франко писав: *Ольга Петрівна, Михайло Петрович*, і т. д. Михайло Павлик у листі до М. Драгоманова пише: *Людмила Михайлівна*. Олена Пчілка в листах називає дружину Івана Франка *Ольга Федорівна*, і т. д. Леся Українка у своїх численних листах до Лисенка, Грушевського, Стешенка та інших, всюди вживає форми по батькові: *Михайле Сергійовичу, Іван Матвійович, Микола Віталійович, Ольга Антонівно* тощо.

Видатний філолог А. Ю. Кримський пише: *Сергію Олександровичу, Олександрє Яковичу*, і т. д. М. С. Грушевський пише: *Олександр Іванович* Кандиба. С. О. Єфремов пише: *Микола Федорович* Сумцов тощо. Н. Полонська-Василенко у своїй «Історії України» подає сотні прізвищ з формою по батькові: *Дмитро Іванович* Багалій, *Катерина Михайлівна* Грушевська і т. д. О. Оглобин у своїх працях «Гетьман Іван Мазепа та його доба», «Люди Старої України» та ін., всюди вживає форми по батькові: *Іван Іванович* Іскра, *Григорій Іванович* Кологривий і т. д. В. Міяковський у кн. «Недруковане й забуте» (УВАН, 1984 р.) також всюди вживає форми по батькові: *Борис Олексійович* Навроцький, *Дмитро Іванович* Дорошенко і т. д. С. В. Петлюра у своїх листах і статтях пише: *«Шановний Вячеславе Костянтиновичу»*, *«ВШ*

Андрію Миколайовичу» і т. д. І. І. Огієнко (митрополит Іларіон) завжди вживає форми по батькові: *Лариса Петрівна* Косач, *Микола Григорович* Хвильовий і т. д. В. К. Винниченко у своєму «Щоденнику» називає людей по батькові: *Сергій Степанович*, *Микита Юхимович* і т. д. М. К. Зеров у своїх листах писав: *Борисе Дмитровичу*, *Василу Кириловичу* тощо. М. Драй-Хмара у своїй праці про Лесю Українку писав: *Лариса Петрівна*, *Ольга Петрівна*, і т. д.

Славетний український композитор М. В. Лисенко завжди писав: *Леоніде Івановичу*, *Ольга Федорівна* (Франко) тощо.

Видатні поети і письменники П. Г. Тичина, М. Бажан, М. Рильський, Борис Антоненко-Давидович завжди вживали форми по батькові: *Тарас Григорович* Шевченко, *Панас Якович* Рудченко, *Михайло Петрович* Старицький і т. д.

Літературознавець Юрій Бойко величає людей по батькові: *Петро Іванович* Рулін, *Петро Петрович* Филипович і т. д. Літературознавець Г. О. Костюк також всюди називає людей по батькові: *Марія Сільвестрівна*, *Улас Олексійович* (Самчук) тощо. Літературознавець І. М. Кошелівець у своїх працях, листах, а зокрема в своїй кн. «Розмова в дорозі до себе» («Сучасність», 1985) так само називає людей по батькові: *Йосип Йосипович* (Гірняк), *Микола Неонович* (Петровський), *Володимир Михайлович* (Кубійович) і т. д. Видатний мовознавець О. В. Шевельов в усній мові, в листах і в наукових працях називає людей по батькові: *Олена Борисівна* Курило, *Всеволод Михайлович* Ганцов і т. д. Літературознавець Ю. А. Лавріненко в кн. «Чорна пурга» («Сучасність», 1985) та в інших працях пише: *Кость Степанович* Буревій, *Павло Григорович* Тичина тощо. Філологи, науковці й письменники В. К. Чапленко, П. К. Ковалів, В. К. Барка, О. Й. Зуевський, Яр Славутич, Д. Кислиця, І. В. Качуровський, М. К. Орест, В. Гайдарівський, В. М. Кубійович, Д. В. Нитченко, Докія Гуменна та інші називають людей по імені й по батькові.

Видатний діяч українського Руху Опору В. Чорновіл у своїй книзі «Лихо з розуму» називає борців проти російського шовінізму по імені й по батькові: *Ігор Андрійович* Гель, *Богдан Миколайович* Горинь (обидва вони народилися на Львівщині), *Опанас Іванович* Заливаха, *Валентин Якович* Мороз та ін.

Загальноновживаний у США «Правописний словник» Г. Голоскевича подає до чоловічих і жіночих імен всі форми «по батькові»: *Костянтинів*, *Костянтинівна*, *Кузьмович*, *Кузьмівна* тощо.

Отже, називання по батькові запроваджено на Україні не «чужими чинниками». Цей звичай існує з часів Київської держави.

Цей звичай не москалі принесли нам, а, навпаки, москалі запозичили цей звичай від українців.

Тарас Григорович Шевченко називав своїх друзів по імені й по батькові («Любий мій *Василію Васильовичу!*») і друзі називали його *Тарасом Григоровичем*. І ми на знак щирої пошани будемо величати його по імені й по батькові: «*Тарас Григорович*».

Всі українські культурні діячі й усі інші українці на всіх просторах нашої України і поза її межами називають людей не тільки по імені, а й по батькові. І буде цей національний український звичай тривати доти, доки існуватиме український народ.

Безбатченками ми не були й не будемо! І на знак пошани величаємо й Вас, вельмишановний *Іване Микитовичу*, пр імені й по батькові.

Головні джерела:

1. Київський літопис (1111-1200).
 2. Галицько-Волинський літопис (1201-1292).
 3. Слово о полку Ігоревім (1187).
 4. Словник староукраїнської мови XIV-XV стол. Київська Академія Наук. I том, 630 стор.; II том, 592 стор. 1977-1978.
 5. Документи Богдана Хмельницького. Упорядники І. Крип'якевич та І. Бутич. К. 1961, 740 стор.
 6. В. Розов. Українські грамоти. XIV стол. і перша половина XV стол. К. 1928.
 7. Ю. К. Редько. Сучасні українські прізвища. К. 1966.
 8. В. К. Чичагов. Из истории русских имен, отчеств и фамилий. М. 1959.
 9. Ю. К. Редько. Довідник українських прізвищ. К. 1969.
 10. Jacob P. Hursky. The Origin of Patronymic Surnames in Ukrainian. "The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States". Vol. VIII, 1960. Number 1-2 (25-26). Pp. 169-190.
-

Богдан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

ІСТОРИЧНИЙ АТЛАС УКРАЇНИ

(Перше англomовне видання)

Павло Магочі. Україна — історичний атлас. Картограф — Джефрей Й. Меттью. Видання Юніверситі Пресс. Торонто — Боффало — Лондон, Канада. 1985. Стор. 50, в тому 25 історичних карт України.

Атлас, виданий при фінансовій допомозі Петра Яцика, при співпраці Катедри Українських Студій Торонтонського Університету, бажає відмітити початок другого тисячоліття християнства в Україні-Русі у формі картографічного огляду трьохтисячліття української історії.

Атлас виданий естетично, має 25 кольорових карт і стільки ж, до кожної із них, сторінок пояснень. Автор на вступі обговорює переємність і зміни назв України і українського народу, починаючи від назви Русь, Руська земля, русин, що згодом, наприкінці XVI століття, появляється назва Україна, спершу тільки на східних землях України, витискаючи згодом назву Русь і русин із її західних територій. Під впливом московської імперської політики виринає нова назва — «Малоросія» і «малороси», яка не видержала історичного іспиту, бо відроджена українська державність після Першої світової війни прийняла термін Україна, українець і український. Дальше автор вияснює, чому він на усіх картах історичних українських земель лишає контури адміністративних кордонів сучасної УССР і для XIX та XX століть (від 17-ої до 25-ої карти) вносить рівночасно кордони етнографічної території України, що усталізувалися після колонізації степової зони України, Подоння і Кубані. Етнографічних кордонів України попередніх століть не подає чи то з відсутности достовірних у науці джерел, а чи з інших причин, про які не говорить.

Автор пристосовується до міжнародних наукових норм уживати назовництво в ділянці фізичної і політичної географії на етнографічних українських територіях, що увійшли в склад Польської і Чехо-Словацької держав, згідно гідронімів і топонімів польської чи чеської мови. Подібну методу він стосує до українських земель, які увійшли у склад Білоруської ССР та Російської СФСР. Топонімічні і гідронімічні назви в українському звучанні залишає автор виключно для території, охопленої кордонами УССР, що ста-

новить лише дві третини землі, що її називаємо Україною. На карті Українських земель Кубійовича і Жуковського, залучений до англомовної «Енциклопедії України», терени Лемківщини, Посяння, Холмщини і Підляшшя мають подвійне назовництво, більшим друком в українському звучанні і в дужках під українським у польському. Подібно автори потрактували терени включені в БССР та РСФСР.

Найконсеквентніше щодо виключно українського назовництва віднесли автори «Історичного атласу України», І. Тесля і Є. Тютко, виданого українською мовою, які вживали назовництво тільки в українському звучанні для усієї етнографічної території, без огляду на сучасний стан державного їх приділення. Ця метода повинна бути примінена і в англомовних історичних атласах України тим більше, що історичні атласи говорять про історію України, показують міста й області, що не мають ніякого відношення своїми назвами до сучасної Польщі, Білорусі, чи Московщини. Зате Дорогичин, Берестя, Холм і Перемишль, мусять звучати, як їх знає історія, а не як чужомовні деформації назв, що дезінформують читача в історичній правді.

Автор книги «Україна — історичний атлас», всугерований практикою англомовних видань атласів, залишає декілька назв, як «Дніпр», «Київ» і «Одеса» у московському звучанні, щоб, мовляв, найважливіші назви, до яких англомовний читач привик, не дезорієнтовували його. Всі інші назви міст і рік автор залишає на території так, як вони звучать в українській мові.

Магочі правильно вписує автохтонну територію слов'ян, згідно із такими дослідниками як Нідерле і Лер Славінський, що потверджує гідронімія і топонімія їх первісних поселень, і правильно показує напрями слов'янської колонізації на південь, північ і схід, відзначаючи їх тільки стрілками напряду і не змальовуючи нових територій як слов'янських, бо в різних часах вони, ті території, були окуповані слов'янами чи їхнє населення — автохтони тими ж слов'янами асимільовані, культурно і мовно славізовані. Тому напис на карті автохтонних слов'янських земель, датований 250-800 р. по народженні Христа, займає надто обширний час, щоб вдоволити читача нашої історії. Читач хоче бачити карту розміщення не лише первісної території слов'ян, але також вже історичної території, описаної грецькими хроніками, щодо теренів славин (склавінів) і антів. Дуже правильно автор подає появу готів на території України, що прибули в її степову зону Причорномор'я перемаршом через слов'янські землі, але не творили імперії на всіх теренах слов'ян, як подають тенденційно деякі автори англомовних видань, як «Ді Таймс Атлас оф Ворлд Гістори» (Торон-

то, Вид. Фіцгенри і Байтсайд), а також в «Ді Пінгвін Атлас оф Медівал Гістори» (Колін МкЕведі, 1961 — чотирнадцять видань), що кожна разовий наїзд кочовиків, їхній перемарш через степову Україну, або часове її поселення у Причорномор'ї, відмічують незгідно з історичними даними на карті всієї України, а то й Польщі чи навіть Німеччини, як великих імперій не лише готів, але й гунів, хазарів, мадярів та й ханату татарської Золотої орди. У всіх тих «імперіях» слов'яни і наші предки вимазані не лише з історії, але й з землі, або перенесені на північ над Волгу навіть у тих часах, коли туди слов'яни не доходили і не турбували автохтонних угро-фінів, ані балтів.

Треба при цьому сказати, що навіть найкращий і чи не одиницький українською мовою виданий атлас історії України Теслі і Тютюка на 29 стор. вмістив карту ч. 7 під назвою «Хозарська держава» — з написом на мапі «Хозарський каганат», пересуваючи хозар із теренів їхньої держави над Волгою і Доном та між Озівським і Каспійським морями аж на Правобережжя України до Дністра. Платили чи не платили князі літописних вятичів і сіверян хозарам данину, факт цей не значить, що хозари жили на землях України і мали там свою адміністрацію-державу (археологія хозарських поселень над Дніпром не знайшла, тільки від Дону починаючи — датується салтівська культура).

Пересування держав і народів, малювання їхніх кордонів в атласах англомовних видань, особливо до часів ранньої історії, що потребує часто конфронтації з археологією, антропологією та етнографією і не менше з історією культур, буває зовсім довільним та без жодних основних студій. Згаданий «Ді Таймс Атлас Світової Історії» на сотній сторінці має тему «Експансія християнства в 600-1.500», а на наступній сторінці мапу Європи. На сході Європи лише Київ і Чернігів включені поруч Московщини і частини білоруських земель до християнського світу. Решта України — Правобережжя аж до Карпат залишено, як і Литву, у темряві поганства, а навіть Тиверську землю, що як і Перемиська прийняла християнство не пізніше Києва. На стор. 111-ій автори названого атласу помістили на території України-Руси напис — «Кієван Рашя» і ця назва «Рашя», під впливом московської наукової дезінформації, повторяється всюди і майже в кожному виданні англомовного світу. І тому треба з приємністю відмітити, що атлас Магочого «Україна — історичний атлас» впровадив правдиву назву московської держави до реформи Петра Першого, як вона й називалася — Московія. Отже, все пов'язане з поняттям Русь, Київська Русь, Руська земля, автоматично в'яжеться з Україною, а не з Московщиною. Росія — термін для Московщини — появляється в атласі Магочого щойно зі століттям, коли таку назву

присвоїв Московщині цар Петро Перший. Отже, термін Росія — Раша в атлясі Магочого до кінця XVII стол. не існує.

Атляси на Заході перевидаються, як і інші видання, по кілька разів, а то й по кільканадцять разів. Порожнеча щодо атлясів української історії — і не лише історії, але й культури, етнографії, економії, мови, антропології та археології не лише англійською, але й українською мовою — дуже потрібні. Мало хто уявляє собі, який існує голод в науці на справжній непофальшований образ України. І тому, напевно, перший атлас України матиме чергові видання. Вони повинні бути поширені, а в деяких випадках доповнені і виправлені.

Саме тому, бажаючи успіхів у праці автора, дозволимо собі зробити деякі зауваження до його цілої праці. Щодо терміну «Україна», чи появи цього терміну, хочемо пригадати авторові, про що він напевно знає, що вперше віднотований цей термін чи назва нашої землі поруч назви «Русь» або «Руська земля» в Київському літописі, у зв'язку з подіями в 1189 році. А що подана дата вміщується в період існування Київської Русі, тоді не буде конфлікту з науковою об'єктивністю, коли підемо за Грушевським і писатимемо назву «Київська Русь-Україна» до періоду, якому така назва належить.

Ми не погоджуємося з автором, що назви міст і провінцій української етнографічної території, що входять тепер у склад Польської, Чехо-Словацької держав чи Білоруської ССР та Російської СФСР треба писати за термінологією мови народу даної держави чи республіки, а не мови народу, що живе на тій території, як автохтон, чи жив до примусового виселення, але існує історичний мовний зв'язок у назвах народу автохтона, що треба було б респектувати в ім'я історичної правди.

Приймаючи принцип державної мови і його назовництва, станемо скоро перед вимогою цього принципу з боку советської Москви, що УССР не є державою, а лише союзною республікою, у висліді чого атляси України мали б впровадити гідроніми та топоніми українських земель згідно московської мови, в якій би то мові ті атляси не появлялися. І вже тепер усі атляси московською мовою, що появляються в ССРСР, зовсім ігнорують українське назовництво, послуговуючись виключно московським. За советськими зразками йдуть видання атлясів не лише англійською, німецькою і французькою мовами з московським звучанням назв в Україні, але теж і польські атляси і карти, що тотально ігнорують українське назовництво, як гідронімного так і топонімного характеру, залишаючи під московськими назвами теж польські. Польська наука, як і московська, намагається виелімінувати ук-

раїнський нарід і його мову з карти не лише Європи і світу, але й карти України. Тому нам не вільно підписуватися під присудами смерті «наукових» договорень, що їх узгіднила «наука» наших суцідів-окупантів, а за ними «наука» народів Заходу. Завданням нашої науки добитися об'єктивної правди і придержуватися тих самих засад назовництва щодо України, що їх стосують поляки до Польщі, німці до Німеччини та усі народи до своїх країн. Тому писати “Kiev” замість Київ і “Dnepr” замість Дніпро, не має ніякого виправдання, ані підстави. Для орієнтації чужинців, що до українських назв ще не привикли, можна прийняті назви з московської мови писати сподом під українськими, але тільки у виїмкових випадках, як це зробив проф. Магочі до двох названих і Одеси, що їх подав виключно в московському звучанні.

Око українця-державника може вражати форма кордонів УССР на всіх картах атлясу Магочі, що він зробив, урахувуючи потребу орієнтації для читача, який привик до сучасних кордонів УССР і не все обзнайомлений зі справжніми кордонами України — етнографічними. Це, зрештою, помітне явище, що навіть у підручниках для наших рідних шкіл переважають видання і карти України в адміністраційних кордонах УССР, а рідше в межах етнографічних, що об'єднують цілу Україну.

Позитивним в атлясі проф. Магочі є респект до етнографічних кордонів України, які він поміщує на картах від 17-ої до 25-ої і окремо присвячує карту ч. 2, незалежно від вміщених кордонів СССР, які, як раніше було сказано, використані для льокалізації на карті теренів України для осіб, що привикли до сучасного політичного та адміністраційного поділу Європи.

Етнографічні кордони дуже важливі для усіх тих, що вивчають історію України, її нарід та територію, розуміти історичі явища, що їх трудно вияснити, залишаючи виключно сучасні кордони УССР.

Прикро вражає, що карта (ч. 21) «Українські землі 1914-1919», яка зображає землі Української держави 1917-1919 рр., має поширену дату від 1914 р., коли аж до 1917 р. ті землі мали тоді зовсім інші адміністраційні кордони в межах двох імперій: Австро-Угорщини та Росії. Таке масове визначення карти, що має час тривання Першої світової війни, не покривається з часом і територією Української Держави, яка постала після Першої світової війни і у висліді революції в Росії та в часі розпаду Австро-Угорської держави.

У карті ч. 23, що має назву «Українські землі під час Другої світової війни», показана тільки українська територія як воєнний театр двох імперій: Німеччини і Советського Союзу (Московщи-

ни). Український нарід на цій карті, як дійова сила, не існує. А чей же автор присвятив свій атлас історії України — історії українського народу, а не лише німецького і московського народів та їхніх грабіжницьких боїв на Україні. Біля Львова подана дата «визволення» його большевиками в 1944 році, 27-го липня, але бракує дати 30-го червня 1941 року — Акту проголошення відновлення української державности. Треба було показати якось, згадану автором у тексті пояснень Українську Повстанську Армію, її дії і терени не лише військових операцій, але терени, на яких діяла УГВР, опановані силами УПА. Ці терени та бої на них червоної та польської армій з військами УПА, як і шляхи рейдів і огнищ УПА на Закерзонні, що тривали ще чергових п'ять років після закінчення Другої світової війни, потребують додаткової карти в атласі України.

Якою українська історія для декого була б непопулярною, від неї втекти не можна і чим скоріше українська наука її опрацює, тим краще для її працівників і творців.

Який висновок і наша остаточна оцінка? Незалежно від наших завважень, що ми їх зробили, у цілому «Україна — історичний атлас» проф. Павла Магочі є корисним і позитивним явищем. Навіть у такій формі і з таким змістом, як він вийшов. Він спростовує багато фальшивих суджень про Україну, її нарід та історію. На майбутнє, віримо, що автор на цьому виданні не спиниться, а, врахувавши наші завваження, збільшить кількість карт атласу, знайде більше меценатів української науки, таких, як Петро Яцик, і видасть атлас історії українського народу не на 25-ти картах, а бодай на 100 мапах, щоб знайти місце для всіх визначних подій нашої історії, що їх відмітили не лише археологічні, але, впершу чергу, письмові свідчення.

Сучасна наука, як археологія, так теж історія вміє читати Геродота, але вирізняє добре слов'янських «сколотів»-хліборобів від іранських «скитів»-кочовиків. Історія все глибше поринає у минуле, дякуючи археології. Тому, спираючись на нових дослідів, можна буде говорити про історію України у трьох тисячоліттях, як мріє Петро Яцик.

Василь ЛИТВИН

У 130-РІЧЧЯ НАРОДЖЕННЯ І 70-РІЧЧЯ СМЕРТИ ВЕЛИКОГО КАМЕНЯРА

Минуло в травні ц. р. 70 років від дня смерти, а в серпні 130 років з дня народження Івана Франка, Великого Каменяра, Вічного Революціонера, великого сина українського народу. Народився Іван Франко в убогій галицькій селі Нагуевичах, Дрогобицького повіту. Малим хлопцем заходив часто до кузні свого батька-коваля і тут приглядався до його важкої праці. Тяжкі удари молота западали глибоко в душу молодого Івася. Він бачив тяжке життя українського села, зубожілого, визискуваного жидівськими п'явками та іншими паразитами.

Галичина увійшла в склад Австро-Угорської монархії після третього розбору Польщі, в страшнім занедбанні. Славна польська господарка, тяжка панщина, економічний визиск, брак шкіл, шпиталів, доріг, при тім національний утиск польського шовінізму — ось сумний баянс галицького села тих часів. Прилучення Галичини до Австрії небагато змінило той стан, бо вся адміністрація залишилася далі в польських руках, а відклики до «цісаря-тата» не дуже помагали. Вправді, після Весни народів 1848 року повіяло дещо свіжішим повітрям у ту задушливу атмосферу.

Франко глибоко відчував долю українського народу, бо сам з нього вийшов і був органічно з ним зв'язаний. У своїх оповіданнях і повістях з бориславського циклу, як «Боа Констріктор», «Борислав сміється», описує він страшні умовини праці українських робітників у примітивних копальнях нафти і їх визиск чужими п'явками. То був час робітничих рухів у Західній Європі, що під впливом французької революції і Весни народів почали організуватися до боротьби за свої права. То був час, коли хиталися вже основи старого феодалного ладу і продиралися ясні проміння нового світу — соціальної справедливості і національного визволення.

Франко, видячи важке положення українського народу, захоплювався тим рухом і став одним з перших борців за його права. Вже за студентських часів стає членом Української Радикальної Партії і вдержує тісні зв'язки з Павликом, Драгомановим та ін-

шими визначними українськими політиками тих часів. З бігом часу, переконавшись про шкідливу для українського народу роллю Драгоманова, його москвофільство, зриває з ним і соціалістичним рухом, і переходить на суто національні позиції, особливо в другий період своєї творчості.

Франко боровся проти москвофільства, цієї агентури російського царизму. Москва висилала до Галичини своїх найманців-пятиколонників, які за царські рублі закладали по селах Читальні Качковського, що були розсадником москвофільства. Москва, бачучи, що в Галичині, де під національним оглядом панувала дещо більша свобода, починає пробуджуватися небезпечний для неї національно-визвольний рух, який легко може перекинутися на центральні українські землі, тому старалася паралізувати його акцією москвофільства. Франко гостро виступав проти того назадицького руху, називаючи Москву задрипанкою, яка де тільки ступить, несе із собою смерть і руїну.

Рідко який письменник проявив таку багатогранність в українській літературі, як Франко. Поет, повістяр, драматург, публіцист, літературний критик, перекладач, любитель народного фолкльору, він залюбки збирав перлини народньої усної словесності, політик, науковець — ось баянс його надзвичайно плодючої літературної творчості. Він залюбки черпав із скарбниці народньої творчості, його повісті не абстрактні, не відірвані від життя, а органічно пов'язані з життям його обездоленого народу. В них є і чар кохання, і краса української природи, радощі і горе українського села. Найкращі його повісті — «Захар Беркут», «Перехресні стежки», «Основи суспільности», «Для домашнього вогнища», «Боа Констріктор», «Борислав сміється». Але найсильніший є Франко в поезії. На жаль, він забагато роздрібнив свій великий талант і не досягнув у поезії тих вершин, на які він повинен був дійти.

З більших поем Франка слід відмітити: «Панські жарти», «Іван Вишенський», «Цар і аскет», «Смерть Каїна», «Каменярі», «Мойсей» і багато інших. Кілька збірок його прекрасних поезій — «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Мій Ізмарагд» завершують його літературний дорібок.

Він збагатив українську літературу також перекладами з чужих мов. Варто згадати його чудовий, віршований гексаметром, твір «Ліс Микита», що був перелицьованням Гетового «Рейнеке Фукс». Він радо черпав із скарбниці всесвітньої літератури; чужі скарби перетоплював у горнилі своєї духовості і перещіплював на український ґрунт. Коронаю його літературної творчості є поема

«Мойсей», яку він написав 1905 року. Це є другий період його творчості, коли Франко стояв на вершинах своєї творчості. Пірвавши з соціалістичними доктринами «всесвітнього братерства», Франко перейшов на чисто національні позиції. «Мойсей» — це епопея життя Франка, його боротьби, праці і творчості. Провідною ідеєю «Мойсея» є вічно актуальна проблема народу і проводу.

За свою працю для народу попав у конфлікт з владою і був тричі арештований. По процесі Франка в 1877 р. його проscribeвано, виключено з Просвіти, заборонено йому вступ до Бесіди. Доперва по його смерті оцінено належно цього велетня духа, його ролю і значіння для українського народу. Це є доля великих людей, що їх за життя не доцінюють, доперва по смерті відчують їх брак і втрату.

Найкраща характеристика для Франка — це вічний революціонер, дух, що тіло рве до бою, і каменяря. Сучасник і учень Франка Марко Черемшина сказав про нього, що він є наче велике астральне тіло, що гріє всю Україну, а світить ще далі. Франко живо інтересувався різними ділянками багатогранного життя свого народу, він глибоко аналізував явища життя, стараючись формувати їх по своїй волі, а не сприймати пасивно те, що ласкала доля дасть або принесе завтрашній день. Як борець за права народу, він мусів у першу чергу інтересуватися політичними питаннями. Він багато уваги присвятив справі направи стосунків між українцями і поляками, серед яких мав багато приятелів. По деяким часі переконався, що з польської сторони немає доброї волі в тім напрямі, бо поляки все ще дивляться на ті справи очима Сенкевича і думають, що українці є сотворені тільки на те, щоб служити полякам. Свої погляди висловив у своїх публіцистичних працях, які досьогодні не втратили своєї актуальності.

В статті «Наш погляд на польське питання» Франко доказував історичними фактами, які фатальні наслідки мала для поляків їхня безглузда політика експансії на Схід. Місто того, щоб скерувати свої сили на оборону своїх земель перед німецьким тиском, вони воліли утратити їх на користь німців, а самі лізли на Схід, не маючи на це ні права, ані сили. І тут знайшли собі могилу, в якій закопали своє «моцарство». Ті слова є дуже актуальні ще й сьогодні, бо багато поляків нічого не навчила історія. В сучасній ситуації, місто включитися в спільний фронт усіх народів, поневолених червоним московським окупантом, вони гуртують біля себе маленьких імперіялістів, яким сняться ще західні українські землі з 1939 року (АЦЕН Корбонського в Америці).

Змушений обставинами, Франко працював деякий час в редак-

ції «Львівського Кур'єра», стараючись злагодити антагонізми між двома сусідніми народами. Та врешті події кривавих виборів 1897 р. заставили його пірвати з ілюзіями про українсько-польське братання. В тім часі написав Франко голосну статтю «Поет зради», яка стягнула на нього страшну ненависть поляків. В тій статті скритикував він польського поета Адама Міцкевича за його поему «Конрад Валленрод», в якій Міцкевич підніс зраду на п'єдесталь чесноти.

Серед яких важких матеріяльних обставин доводилося Франкові працювати, свідчать його власні слова в передмові до збірки «Мій Ізмарагд», в якій він пише: «Я писав їх у темній кімнаті, з зажмуреними, болючими очима. Може цей мій фізичний і духовий стан відбився і на фізіономії цієї книжки. В хворобі чоловік потребує, щоб з ним поводитися м'ярко, лагідно, тай сам робиться м'яким, лагідним і толерантним».

На жаль, не судилося йому оглядати плоди своєї праці цілого свого трудящого життя. Умер у 1916 році, саме напередодні великих історичних подій, коли в його улюбленім Львові замаяли синьо-жовті прапори. Відійшов у вічність задивлений у сяйво сходячого сонця волі, як Мойсей на границі обіцяної землі. Але його діло не вмерло. Нове покоління, виховане на його заповідях, пішло «з його духа печаттю у мандрівку століть».

Складаючи салют його Великому Духові, ідім його слідами і працюймо для справи визволення нашого поневоленого народу. Здобуваймо кращу долю «хоч синам, як не собі».

Повісті, спогади

Софія НАУМОВИЧ

ОСТАННІ РОКИ ЛЬВОВА
(1939-1944)

(Продовження, 4)

6. Страсний тиждень

Заки москалі втекли зі Львова, а німці вступили до міста, львов'яни пережили жахливий тиждень. Безладне ліквідування урядів, панічна втеча на урядових автах та реквірованих возах «достойників» з родинами, які намагались захопити з собою якнайбільше награваного краму, збільшувало хаос і паніку серед «советів» та викликали приховану радість львов'ян. На явну радість було завчасно: вулицями сновигали тягарівки з енкаведистами, що стріляли наосліп по мурах і вікнах. Вони ж вдирались до запустілих кам'яниць, витягали наляканих людей з пивниць і сховків. Знайшовши українців, тягли їх до вантажників-тягарівок, б'ючи прикладами крісів по голові та штовхаючи багнетами у плечі, і везли у страшне невідоме. Така ж доля зустрічала й тих, хто наважився вибігти з хати, щоб купити молока дітям. Сіючи жах і смерть, енкаведисти й самі трусилися за своє нужденне життя, і саме через цей страх вони мстилися на українцях. Їхній напад на будинок починався лютим ревом:

— Кто стрелял? Кто здесь стрелял?

І не чекаючи відповіді, з невідступною лайкою, хапали кого попало: чоловіків, жінок, старих і молодих (а зокрема молодих) і забирали їх з собою, вже по дорозі знущаючися з них по-звірячому.

У повітрі нісся сморід пожеж, які єдині розсвітлювали вночі позбавлений світла й води, припичканий і притаений, Львів. Населення сиділо по льохах, уже й не пробує виходити на вулицю, і тільки напружено наслухувало вибухи гранат і бомб. Сусіди передавали собі, крізь віконця пивниць та каналізаційними рурами страшні, неймовірні, одні від одних жахливіші вістки, від яких волосся ставало дубом:

— Забрали Струка з Ревізійного союзу... руки зв'язали дротом і так волікли... били до крові!

— По Геника-Березовського з «Луни» прийшли вночі. Не дали йому відпочити... ще й сорочку на ньому подерли.

— На Косинерській виволікли з пивниці Юрка Шухевича... хворого... з високою гарячкою... непритомного!

— Наш дідуньо вмирає... лікар боїться прийти!

— Дарка не має краплі молока для дитини!
— Жиди тікають разом з москалями!
— Злодії виламали браму на Казимирівській!.. Випустили своїх з «Бригідок»... грабують!

— Сплондрували церкву св. Петра й Павла на Личакові... забрали о. Чемеринського!

— «Бригідки» горять!

Під гору св. Юра мчала велика тягарівка з таким поспіхом, що мало не розбилася об в'їздові ворота. А перед палатою шофер так нагло загальмував, що в колесі, з великим гуком, трісла опона.

— Така твоя мати!.. Растреляю хулігана! — кричав якийсь старший, з «ромбами» на комірі, вискочивши з кабінки. — Ти п'ян, што-лі?

— Нет, не п'ян, но ви самі казали ехатъ во-всю!.. — виправдувався шофер. — У меня запасное есть...

— Ти мне 'січас' приспособ машину, а то я тебя!.. Вихадіте реб'ята! — принаглював вояків, що не квапилися злізати. — Вот стой палац нада трусїть, а всех митрополітоф у потилицу... Раз!

Почувши про «палац», вояки зразу позискакували з тягарівки і з диким вереском почали добиватися до дверей.

— Атрой... мати твоя!

Коли Атанасій відкрив двері, вояки купою ввалилися у передсінок, розглядаючися хижацькими очима. Старший звернувся до о. Ігумена, що зі свічкою в руках сховався вниз:

— Вийти всем кто в палате!

— Митрополит не може зійти, він спаралізований... .

— Да, «паралізован», но стрелять до красних байцоф может?

— Ніхто від нас не стріляв!..

— Ето ми праверім! Вийти всем, січас! — а побачивши, що о. Ігумен повернувся вгору, прокричав йому вслід: — Куда пашол? Вот я тебя навчу!.. — А тоді дав наказ воякам: — Адні делайте трус, а другіе брать їх всех под гвинтовку і ждате на мой приказ!

З усіх кімнат почали виходити священики та цивільні мешканці палати. Їх виводили на подвір'я.

— Стать всем ліцом к стенке, руки вйорх!

Старший кинув новий приказ:

— Не спускатъ їх з ока!

— Есть, не спускатъ... .

Старший з двома солдатами влетів у кімнату Митрополита, по боках якого усталилися о. Ігумен Климентій та о. мітрат Сліпий. Старший почервонів від люті:

— Я дал приказ всем жителям вийти з палаца! — і вихопивши пістолю з-за пояса, крикнув: — Вихаді січас сукини-сини, а то я вас здесь... .

— Вийдіть, прошу, коли пан начальник наказує! — озвався спокійний голос Митрополита. — Без Божої волі мені й волос з голови не впаде!.. — а до старшого, заспокоїливо: — Вони хотіли винести мене з фотелем, щоб виконати ваш наказ... Ви ж казали «всім» вийти з палати?

Цей спокійний, ні трохи не заляканий голос Митрополита та його очі, що гляділи проникливо у зачервонілі від нічних «полювань» московського посіпаки, так здивували старшого, що він не тільки мимохіть опустив руку з пістолем, але вже зовсім іншим тоном промовив:

— Не нада виносить. . . Ідіте самі. . . но поскарей. . .

Обидва священники глянули на Митрополита й діставши від нього знак рукою, вийшли, а Митрополит звернувся до старшого:

— Ви маєте робити обшук у палаті?

— Да. . . Ваші монахи стреляли на мою машину. . . Спортілі колесо. . . А ви мне скажіть по-доброму: где спрятали ружжьо?

— Наше «ружжьо» — це наша віра.

— Еслі не схатіте добровольно. . .

— То зробіте обшук і переконаєтесь самі. Це буде найкраще. . . — і з цими словами Митрополит заглибився у своєму молитовнику. Старший, на диво, вийшов без слова, але його злість і досада виллялися зразу ж таки за дверми, у несамовиту лайку з гострими наказами перетрясти всі закутки святоюрських приміщень і, як тільки знайдеться якась зброя, передати йому. Він вийшов на подвір'я, де під храмовим муром стояли обличчями до стіни, з піднесеними вгору руками, всі мешканці палати і будиноків: священники, монахи, та родини священників з дітьми, як теж принагідні мешканці, що знайшли тимчасовий захист у святоюрській «твердині». На кінці того довгого ряду станули теж й о. Ігумен з о. Ректором.

Старший із садистичним задоволенням упевнився, що обличчя нещасних поблідли, а їхні руки тряслися від довгого напруження. Панувала зловісна мовчанка, бо навіть діти, радше відчуваючи, як розуміючи весь жах ситуації, мовчали, тримаючися за спідниці матерів. Та найбільше врадувало старшого те, що всі вони були вимазані глиною й кров'ю, а чернечі й священничі рясни порізані багнетами. Чистих і пристойно вбраних людей він не міг стерпіти. . . Широко розставивши ноги й піднісши нагана, він викрикував:

— Ви изменнікі! Ви спротивляєтесь советской власті! . . Ви зраднікі! . . І за те ви будьоте разстреляні. . . все! — виголошуючи цю макабричну лайку, він все таки наслухував криків, що лунали з вікон палати, де п'яні солдати сварилися за награвовані предмети, вириваючи їх собі з рук, а рівночасно почувся стукіт якогось важкого предмету, що котився сходами вниз. — Валкуноф! — перервав свою промову, — накажі їм усьо разом забрать сюда! Сволочі, напхалі полние брюки і ще деруться! Давай їх сюда! . . А ви, націоналістическая контрреволюція, с вами дело краткое: пуля в лоб! Стр-о-о-ойсь!

У цій хвилині почувся гуркіт літаків, які раптом з'явилися над головами московських опричників та їхніх жертв. На темному небі почали запалюватися вогники і зразу повітря стрясали вибухи бомб. Солдати з криком попадали на землю, а ці, що ще були в палаті, збігали в паніці по сходах, розсипаючи накрадене добро, загорнене у настільну скатертину. З вулиці пробіг вартовий:

— Наказ майора Клопова: «У цю ж мінуту до казарми, січас!» — Єсть: до машини бегом! — скомандував старший.

Уся зграя кинулася до тягарівки, шофер якої вже запустив мотор. З лайкою і прокльонами дряпаючись у кузов, солдати за кожним вибухом присідали на землю, чи на дно тягарівки. Коли вже всі вмістилися, старший наказав повернути гвинтівки до закам'янілих під муrom людей: — Палі! . . Врагов народу ррраз! — а тоді витягнув із скриньки запальні бомби і, подаючи солдатам, дав новий наказ: — На етот собор і палац! Но паскарей! . . І уежджай, такая твая! . .

За кілька хвилин, разом із гуркотом зниклої машини і сліпими пострілами уночі, що нікого не зачепили, піднялися до неба полум'яні стовпи.

Постаті під муrom заворушилися й опустили руки. Жінки з дітьми стали навколішки і зі щасливим плачем відмовляли молитву. Чоловіки кинулися гасити пожежу. Атанасій виніс драбину, інші усталилися рядом, а монахині винесли відра і поставили їх під крани. Деся знайшовся гумовий вуж для обливання стін, молоді ченці полізли, через копулу, на дах, щоб зірвати дерев'яні риштування. Отець Ігумен наказав винести Митрополита й уставити його з фотелем у дверях передсінку.

Сусіди, побачивши вогонь і почувши від'їзд москалів, прибігли, ховаючися попід мурами, щоб допомогти гасити пожежу. Серед цієї метушні, боротьби зі стихією, і криків та ридань, бо жіночі нерви врешті не витримали страшною напруги, люди побачили при вході до палати єдину спокійну постать Митрополита, що знаком св. Хреста благословив вірних.

— Слава ж Тобі, Господи, що наш Митрополит врятований! Це ласка Божа, що ці нелюди не мали часу доконати свого дикуньського злочину.

Нова допомога свіжими силами гасила пожежу, а жінок та дітей вислано до святоюрських мешкань. Одні одним переказували цілу подію, пояснюючи чудесний рятунок єдиним аргументом:

— Це Митрополитова молитва вдіяла таке чудо! . .

Проте все ще треба було оберігатися, бо як тільки німецькі літаки віддалилися, з міста почулися нові постріли і вибухи бомб. Налякані сусіди повернулися до своїх хат, а мешканці храмових будинків, до решти згасивши пожежу, позамикалися по кімнатах, погасивши світло, і здалися на Божу волю.

Щойно над ранком сьомого дня затихло все. Люди почали виглядати на вулиці крізь щілини вікон, а відважніші підлазили до віконць на дахах, щоб розглянутися по місті. Ніде нікого не було видно. Ні живої душі, ні звуку. Щойно згодом почулися перші радісні оклики:

— Виходьте! Уже немає «товажишуф»! . . Зробили «давай назад!».

Міське шумовиння перше, занюхавши «безкролів'я», вирушило на лави. Вулиця гуляла: розбивала крамниці й склади, витягала цукор, сало, ковбаси, а надівся цигарки й горілку. При чому це все робилося «дружньо», ніхто нікому не докоряв, не боронив, навпаки, ще кликав і допомагав, зокрема жінкам, придбати харчів. . . «Капелюшові панюсі» не соромилися нести «штуками» сувої шовків і оксамитів, а діти тягали все, що

їм у руки попало. Тільки професійні злодії не летіли на «дурничку», вони зайнялися «юведіртрестом».

Знайомі віталися й обіймалися. Незнайомі обмінювалися радісним ствердженням: «Втекли!..» Відкривалися корчми й ресторани, а люди, навіть такі, що ніколи туди не заглядали, випивали по «гальбі» пива. Воно було тепле і перестояне у ці дні, але це нікому не шкодило. Крім вгамування спраги, воно відпружувало нерви і нагадувало «нормальні» часи. Щойно біля полудня почулися, трохи налякані, польські голоси:

— Немци ідом з Грудецкей рогаткі!..

І справді: як тільки прогуркотіли останні советські валки Личаківською вулицею на Винники, з протилежного боку, від Богданівки і Левандівки, повільно, розглядаючися по місті, над'їхали німці. Після брудних і смердючих та, як люди казали, «вошивих» красноармійців, німецькі моторизовані відділи з чистими, поголеними обличчями вояків, у сіро-зелених мундурах «на кант», творили різкий контраст. А коли, замість звертати вбік населення наїжені штики, як це було два роки тому, німці свobodно зупинялись, жартували з дівчатами, чоловіків частували цигарками, а дітей солодощами, то навіть польське населення вітало їх як «визвольників» із того жахиття, яке всі львов'яни щойно пережили. Десь раптом знайшлися у декого квіти й посипалися на пристійних «нордійців».

— Пач, то пшецеж не «Ванькі»!.. Хіба не бендом горсі од москалі?

— Але оні нам Польскен забрالی!

— Так, але то пшежеиємі! Южесьми билі под Австріон і давалі себе раде... Я і так мам немецке назвіско.

— А моя жона з дому Герцог...!

— А муй стари, то еше дзісай муві по-немецку...!

— Цо твуй стари! Ти тилько слухай як наше дзевчента грухайом з тими жолнежами. Оне їх шибко окренцом доокола пальца...!

— Та якось то бендзе! Не гожей, як било з москалями!

— Нех Матка Боска броні от тих лайдакуф! Жеби їх холера забрала!

— І тим разом нема жадней «міліції»...!

— О, тераз жидом бендзе гожей! Зрештом оні поуцекалі разом з «Ваньками».

— Лепей для нас!..

— Але шкода, же немци забйором жидовске майонткі!

— Не буй сен: каменіц, ані фабрик не забйором!¹¹

Українці наче змовилися, з усіх передмість поспішали на Руську вулицю, хоч і не легко було продістатися, бо трамваї не їздили, а все населення було на вулицях. Ніхто не міг всидіти вдома.

На Ринку юрба людей обступила «наших хлопців», засмалених і втом-

11. Гляди, це ж не «Ваньки». Хіба ж не будуть гірші за москалів. Але вони нам Польщу забрали. Так, але це переживемо, ми вже були під Австрією й давали собі раду... Що твій старий, ти тилько слухай як наші дівчата воркують по-німецьки... Якось буде, не гірше як з москалями... Тепер жидам буде гірше, зрештою вони повтікали з Ваньками. Краще для нас. Але шкода, що німці заберуть жидівське майно.

звичайну радість: після тижневої мовчанки, львівська радіостанція знову заговорила та ще й рідною, українською мовою й називалася вона іменем полковника Євгена Коновальця. . . Радіофонічний голос першого українського спікера, Зенона Тарнавського, повідомляв українців міста Львова й околиць, щоб вони ще того самого вечора, 30 червня 1941 року, зібралися у будинку «Просвіти», — Ринок ч. 10, — для вислухання важливого повідомлення. Слідував український славень «Ще не вмерла України!», який зворушував усіх до сліз. Такі короткі повідомлення, напереміну з музикою і співом та повідомленнями з фронту, передавано цілий день, незалежно від вісток німецькою мовою та закликів військової команди до спокою і порядку, хоч ніяких непорядків не було і злодії перестали грабувати. . .

Не зважаючи на заїмпровізованість програми, люди просто впивалися звуками рідної мови й пісні, тож не скидали радієвих слухавок, боячися пропустити якусь важливу вістку чи повідомлення. А що кожна з них кінчалася цими двома солодкими словами «Слава Україні», то й по цілому Львові того дня їх тільки й було чути.

Згодом люди довідалися, що цим сміливцем, який перший заволодів радіовисильнею, був Юліан Савицький, виконавши зразково наказ Організації зі своїми одчайдухами. Директором радіопрограми став Лев Ребет, який виготовляв короткі, ідеологічні «бесіди» та передавав їх для виголошення Тарнавському. Музичною програмою, на прохання керівника, займався Музичний Інститут ім. Лисенка, професори й виконавці якого з радістю зголосилися до праці. Першою співачкою, що виступила цими днями зі сольоспівом українських пісень, була Євгенія Ласовська, яка перед самою війною дістала запрошення від львівського радіо дати речиталь української пісні і мала готовий репертуар. Незабаром зголосився теж тенор української опери Мирослав Старицький, і репертуар Ласовської збагатився солями Старицького та їхніми дуетами з українських опер. Спільні виступи для рідного українського радіо принесли їм і особисте щастя, бо молода пара співаків звінчалися саме цими історичними днями.

7. Німці

Площа св. Юра звичайно затишна й спокійна, раптом перемінилася у воєнний табір. На ній примістилися вояки ДУН, сюди прибували підпілники, сюди, на подвір'я монастиря Сакрекерок, заїздили вантажними автами члени ОУН з Кракова, тут громадилася зброя, яку спонтанно поставила українська міліція збирала з вулиць, туди врешті спішили українці з усього міста і передмість, щоб на власні очі побачити «Україну», про яку почули у радіо, і туди наші гостинні селяни привозили харчі для свого війська. . .

У великій палатній вітальні теж було багато людей. Вони терпеливо чекали своєї черги, бо у бібліотеці, де приймав Митрополит, відбувалася саме авдієнція «Українських купців і промисловців».

— Ми відновили наше товариство, й хотіли б на початках нової діяльності зробити одне добре діло.

— Я не сумніваюся, що українські товариства роблять добрі діла. . .

— Але воно торкається храму св. Юра, і тому ми прийшли. . .

— А чого ж ви бажаєте від св. Юра?

— Ми бажали б, за ласкавим дозволом Ексцеленції, взятися за його відбудову. Направити ці шкоди, що їх заподіяли пожежа і грабунок.

— А при цьому, за порадою наших інженерів, відмалювати весь храм.

Митрополічі очі зволожили. Незже так швидко наші люди отряслися від жакливых переживань, невже, не зважаючи на війну, якій ще немає кінця, вони вже приступають з новими силами до відбудови, до творчості? Та це ж невичерпна, несамовита сила нашого народу, його невмирущість, його здатність перетривати найгірше лихо і не заламатися!

— Дякую вам, мої панове, ви не могли мені зробити більшої приємності. . . І не йдеться тут про відбудову храму, бо й не знаємо, чи далші події на це дозволять. . . Це ж грандіозне діло! . . Але сама ваша постанова, сама думка про те, що вічні цінності треба рятувати, приносить вам честь. Я благословлю ваш почин і дякую з усього серця.

Гості збиралися до виходу, коли увійшов о. Ігумен і сповістив про щось Митрополита.

— Перепусти його поза чергою. . .

І ще на порозі зустрілися статечні громадяни з високою молодого людиною, чие втомлене обличчя і запорошений одяг указували, що прибув здалеку.

— Я прийшов скласти синівський поклін, Ексцеленціє, та просити благословення на важливий чин. Моє прізвище — Ярослав Стецько.

— Вітайте мій сину, я знав о. Семена Стецька, пароха села Кам'янки Великі. . . Хто він для вас?

— Це мій батько. . .

— То можете бути горді за свого батька! Він, разом із о. Вояківським з Богданівки, вислали були в часі мого заслання 1915 р. на Московщину петицію до царя Миколи II, з підписами тридцятьох священиків із Тернопільщини. Усі вони жертвували себе як закладники в заміну за мое звільнення. Цю петицію передав цареві українець, полковник царської армії, особисто. Микола II сильно здивувався, що серед «уніятів» може бути стільки віри і жертвовності. . . Зразу після цього, умови мого заслання покращали, а після звільнення я мав нагоду прочитати оте звернення власними очима. . . З чим приходить до мене син о. Семена?

— Перш за все хочу запевнити Ексцеленцію, що цю саму віру і любов до Князя нашої Церкви, зберігаю й я. Тому й прийшов, щоб запитати про раду і виеднати Митрополіче благословення для чину, який маю обов'язок виконати.

Митрополит відчув, що мова буде про якусь важливу справу, тому й доручив Атанасієві перепросити людей за довшу затримку.

— Я вас слухаю.

— Дозвольте, Ексцеленціє, що почну від нашої сьогоднішньої політичної ситуації на зовнішньому й унутрішньому відтинку. . . Щождо краківських подій. . .

— Знаю, були вже у мене вранці о. д-р Іван Гриньох і ваш командир Роман Шухевич. . . Чи бачили ви львівські тюрми?

— Бачив. . . і бачив страшний біль Романа, який він здавив у собі надлюдським зусиллям і взявся ховати брата Юрка, закатованого на Лонцького, і це ще не кінець його нещастям: він у хаті не застав нікого, крім старенької матері, бо його шістнадцятирічну сестру Наталку, москалі теж забрали за нього. . .

— Говорить тепер, будь ласка, про вашу справу.

— Сьогодні увечорі збираємося проголосити відновлення державності. . . Щодо цього не маємо ніякого договору з німцями. Навпаки: маємо всі підстави думати, що їм це не буде до вподоби. Гітлер іде на Схід як завойовник, а не визволитель. Про Україну він думає тільки як про «лебенсraum» для німців, як про географічне поняття. . . А німці слухняно виконують волю «фюрера» і проти його волі не підуть, хоч і між ними існують мудрі люди. Він зафасцинував їх міражем могутньої Німеччини. . . Наша військова частина у німецькій армії з Романом Шухевичем на чолі — це вислід поміркованої і розумної тенденції серед німецького генералітету, але вона слаба і впливу на «остполітік» не має. Тому наш плян: творити dokonані факти. . .

— Які факти?

— Ексцеленціє, зрілий нарід використовує кожну ситуацію, коли може проявити свою волю до державного життя, без огляду на зовнішню силу та її настанову, чи стане вона партнером, союзником чи окупантом. . .

— І що ви думаєте, яку настанову матимуть німці у нашому випадку?

— Уважаю, що без огляду на будь-які чужі настанови, ми повинні б зробити щось, що проявило б волю нашої нації стати державною і примусило б німців розкрити їхні карти. . . Саме тому збираємося сьогодні у «Просвіті» для проголошення відновлення української державності і створення тимчасового уряду. Одне без одного не йде. . . Робимо це без згоди, без відома й усупереч волі німців. . .

Митрополит мовчки вислухав цей надзвичайний проєкт, споглядаючи крізь вікно у сад якимсь далеким зором, наче йшлося б не про сучасну, але про якусь минулу чи майбутню історичну подію. Врешті промовив:

— Я розумію ваше рішення, і не бачу іншого виходу. . . Якщо ваш задум удасться, українська історія запише його золотими стрічками. . . Якщо ж ні, то ви перші понесете наслідки вашого чину. У вашій ситуації цей шлях єдиний, але, прийнявши його, мусите ризикувати на жертви, бо вони будуть. Та коли така Божя воля, що ваше покоління, уже вдруге — після Карпатської України — піднесло свій голос за волю України, то й на жертви треба йти. Я вбачаю у цьому Божий палець, що наша молодь має такі творчі, державницькі задуми. . . Та й честь України вимагає чину, який ви задумали. . . То ж дійте в ім'я Боже! Я благословлю ваш почин! . .

— Як маю дякувати, Ексцеленціє? Ми радо бачили б Ексцеленцію на Зборах, але бачу. . .

— Ви добре бачите: я прикований до крісла, мій автомобіль забрали большевики, а в інший мені не вигідно всідати. Але я вам вишлю доброго

заступника. Ним буде отець митрат Сліпий. . . Ви мабуть не знаєте, що я висвятив його таємно на єпископа з правом наслідства? Я зробив це ще за большевиків, бо сам старий і немічний, а тепер, у цих апокаліптичних часах, треба молодечої енергії й здоров'я. . .

Великий подив для мудрости і передбачливости Митрополита, відбився на обличчі Ярослава Стецька. Він запевнив Голову Церкви, що створений ним уряд діятиме за християнськими законами та засягатиме постійно його порад.

— Отець митрат дістане від мене повновласть обговорювати з майбутнім урядом усі справи, що торкатимуться взаємин Церкви з Державою. Усю працю в цій ділянці треба буде будувати на християнських традиціях Княжої держави.

Отець митрат саме ввійшов до бібліотеки, коли Я. Стецько прощався з Митрополитом і оглядався за виходом.

— Я вас проведу сюди, — сказав о. митрат Сліпий, вказуючи на рундук, що вів у сад, і перейшовши з ним до воріт, затримався. — Наш Митрополит, як бачите, у курсі всіх справ. Його інформує ваш крайовий провідник Євген Леґенда через нашого священика. Але і проф. Кох, який приїхав до Львова з німецьким військом, передає йому цінні вістки, на жаль, неприхильні нам, з німецького боку.

— Чи Митрополит цікавиться справами нашої Організації?

— Так, але до них не вмішується. Він дуже вдячний підпільникам за допомогу, за прислуги, що врятували не одне життя за большевиків, зокрема священиків. . . Але й дуже уболює над краківськими непорозуміннями. . . Чи знали ви про те, що діялося у нас?

— Останні вістки, які була нам доставила наша «сітка» говорили про те, що «депутат» Кирило Студинський, рятував як міг наших людей, і через те його большевики, втікаючи, забрали з собою. . . Але це ще треба перевірити. . . Тоді, на все добре, до побачення увечорі. . .

Окрилений цими розмовами з Митрополитом Шептицьким та його таємним наступником, митратом і ректором Йосифом Сліпим, Ярослав Стецько відчув приплив нової енергії для здійснення цієї, за словами Митрополита, історичної події, яка мала увечорі здійснитися. Українська Церква благословила її рукою Верховного ієрарха! Це ж надавало задумові Проводу ОУН важливу моральну підтримку. А йому, саме йому, судилося увести цей задум у життя і зафіксувати його в історії! . .

— То ж до діла! — сказав собі, збігаючи вулицею Міцкевича і площею Смольки до ратуші, де мав зустрітися з Романом Шухевичем.

8. Яка краса — відродження країни!

Устаткування ратуші було знищене і розграбоване, не було навіть де присісти, то ж, вийшовши на подвір'я, Я. Стецько присів на дошках і, поцупавши по кишнях клаптики паперу, почав щось швидко записувати. Незабаром надійшов блідий, зі стиснутими щелепами, Роман Шухевич.

— Романе, не буду складати тобі висловів співчуття, бо твій біль — наш біль. . .

— Дякую. Я вже зарядив похорон Юрка, відвіз Маму до родини, а за Наталкою ще розпитуватиму. . . У будинку «Дністра» наші дівчата реєструють усіх в'язнів, що врятувалися з Бригідок чи Замарстинова. . . Може, серед них хтось знатиме щось про Наталку? . . Вона якраз сиділа на Замарстинові. . . А що ти пишеш?

— Та підготовляю хід думок на вечір, бож на опрацювання доповіді немає часу. . . і навіть паперу. . .

Роман розглянувся і, побачивши на стіні якусь афішу, зірвав її і подав Ярославові.

— Ось на цьому й перепису, бо вже скінчив. Я саме вернувся від Митрополита. . . він не тільки ясно бачить ситуацію, але й без вагання погодився на політику «доконаних фактів», ще й дослівно сказав, що «честь України вимагає це зробити»! Він згідний, що треба діяти швидко, не чекати поки німці займуть Київ, бо тоді вони ще більше знахабніють. . .

— О, він розумний! Я сказав йому про таємний наказ для армії, щоб нікого з Галичини не перепускати «поза границю галицького дистрикту». . . Це й визначає якийсь їхній плян поділу України на «дистрикти». . .

— Ага, пригадую, коли я виходив від Митрополита, до палати входив якийсь німець високої ранги. Чи не довідалися вони про наші заміри?

— Неможливо, адже ми щойно приїхали. Але вони нас шпигують. . . То ж не сидімо тут, бо кожної хвилини може трапитися якась «несподіванка». . . Ти маєш точні вказівки і сам знаєш, що маєш робити, зрештою, все залежатиме від твоєї розсудливості. . . Там, у «Просвіті» наші урядують з таким запалом, що серце радується. Наче вже існує наш уряд і парламент. Шкода, що не може бути з вами у таку хвилину, але мушу ж піти до Мами. . . Вона дуже нещасна сьогодні й тепер має мене одного тільки. . .

— Розумію, якось уже справимося самі. . . Та ще й Митрополит пришле Ректора Сліпого для підсилення нашого авторитету. . . На все добре!

— Боже помагай!

У всіх залах «Просвіти» відбувалися якісь наради, зустрічі, розмови, постійно входили і виходили вістові. В одній зі залів проходили вибори до Міської управи. Ними провадив Ярослав Старух і відразу заявив присутнім, що ОУН залишає громадянству вільний вибір посадника. Його завданням буде — якнайшвидше налагодити справність усіх міських заведень: водогону, світла, пересування, газу, каналізації. . . Нарadi проходили швидко, люди самі голосилися до відповідних секторів. На посадника одноголосно вибрали проф. Юрія Полянського.

А тим часом у найбільшій бібліотечній залі почали збиратися люди на Народні збори: представники установ, делегати товариств, партій, шкіл, професій та інших громадських організацій, що існували з-перед двох років, за Польщі. Організатори нараджувалися у сусідній кімнаті про перебіг зборів, дехто ще пробував зупинити «непродуманий» поспіх:

— Чи не краще було б усе таки відкласти на день-два, підготувати все величаво, щоб вийшло врочисто, з великою масою учасників, у великій залі, наприклад, в Оперному театрі? — пропонував Кук, і дехто його підтримав. То ж Ярослав Стецько переказав розмову з Митрополитом і Романом Шухевичем, додавши ще й свій, найпереконливіший аргумент:

— За два-три дні, може, бути запізно!

Це переконало всіх і вони подалися до залі зборів.

Радісне збудження, відчуття історичної хвилини, — проблеск волі для України, — все це не могла пригасити навіть поява жінок у жалобі та заплакані очі багатьох учасників, що не зважаючи на родинну трагедію — помасакрованих рідних у московських тюрмах, — прийшли на заклик українського радіо та розліплених по місті афіш, до «Просвіти» пропагандного 30 червня 1941 року.

Як оте затьмарення сонця перед Ігоревим походом на половців, що відчувало поразку Князям України, так і цей вигляд жалобної громади, навівав смуток. . . Не було вже виявів тієї спонтанної радості, з якою Львів вітав своїх вояків, хай і в німецьких мундурах з «левіками». . . Проте, вимучене дворічною московською окупацією населення Львова вдячне було ОУН, що подумало про організованість суспільства, про охорону населення перед львівськими «батярами» і, врешті, про політичний чин і вияв волі українського народу до власної державності у гігантському зударі двох сил, у якому Україна була предметом торгу або завоювання. Населення було ще надто залякане московським терором, ще діяли отруйні випари атмосфери жаху, скріплені розкриттям масового вандальського душогубства, жертвою якого впали, за німецькими підрахунками, десятки тисяч осіб, зокрема ж квіту нації, — молоді.

І тому появу президії Зборів та кожне слово промовців приймали присутні як чарівний сон, занадто гарний, щоб у нього можна було повірити. Та це не був сон, бо саме увійшли на залю Владика Йосифа Сліпий з двома священиками, та провідні члени ОУН. Це підкріпило людей, які зрозуміли, що переживають небуденну історичну подію, у якій, може, важиться доля України, та що Церква з народом. . .

Ярослав Стецько відкрив збори і залю залягла тиша, яку збільшила ще хвилина мовчанки за найсвіжіші жертви дикунської Москви. Накресливши короткими, урваними мазками тяглість Визвольних Змагань України, промовець перейшов до сучасності:

— Німеччину, яка воює з Москвою, вважатимемо нашим природним союзником. Вона мусить визнати право України на державну незалежність із усіми ознаками її суверенності. Тому творення української армії — наказ хвилини! . . Німецьку армію трактуватимемо як гостей на нашій землі. . . Але Німеччина не зможе перемогти без спільного фронту з уямленими Москвою народами. . . Я прошу вас висловитися у цій справі.

Серед глибокої тиші встав о. митрат Сліпий і, передавши Митрополитове благословення Зборам, заявив:

— Кожний чин, спрямований на добро і славу нашого народу,

Українська Греко-Католицька Церква гаряче підтримує. Наша Церква підтримує теж Українське Державне Правління, яке ваші збори виберуть, бо вона впевнена, що воно діятиме за нашими історичними християнськими традиціями.

Ці слова Ректора Богословської Академії, як висланника Митрополита Шептицького, покрили довгі й вдячні оплески. Вони поклали кінець усім ваганням і сумнівам, здогадам і непевностям, що їх посяяли у людських серцях прикрі, може й перебільшені, «татарські» вістки з Кракова. Та все це було тепер другорядне, і воно зникло, коли ось на очах постає рідна, українська влада, яку благословить Митрополит! . . . Виступ о. митрата був тим солодким бальзамом, що гоїв рани й заспокоював тривогу, та разом з цим додавав надію, якої так прагнули перетомлені люди.

Загальну думку висловили промовці зі залі, між ними й наддніпрянець, який в імені своєї вужчої батьківщини солідаризувався з чином галицької галузі й палко побажав, щоб те саме сталося й у Києві. . . Тоді забрав слово академічний проповідник у сірій шинелі, о. Іван Гриньох:

— Маю шану привітати світлі Збори від Дружин Українських Націоналістів та зокрема від нашого Командира Романа Шухевича, який не міг прийти з відомих, болісних причин. . . Маю доручення запевнити Національні Збори, що українське вояцтво готове на всі жертви для досягнення нашого національного ідеалу, за який наш нарід переніс стільки терпінь. У службі Богові й Україні, наше вояцтво готове до бою з Москвою!

До слова зголосився представник Крайового Проводу ОУН. З'ясувавши підпільну боротьбу під московською окупацією, висловив признання населенню Галичини за всебічну підтримку підпілля. Ні вояцтво, ні члени ОУН не складуть зброї, поки з нашої землі не зникнуть усі окупанти. ОУН стоятиме вірно за проголошену сьогодні державність, і поборюватиме всіх, хто стане їй на шляху. . .

Врешті дійшло до врочистого відчитання «Акту проголошення відновлення Української держави», яке довершив Ярослав Стецько як Голова Національних Зборів. Була точно година 20-та, яку вибивав ратушевий годинник. . .

З першими словами цього історичного документу всі учасники підвелися з місць і вислухали його мовчки, а останні слова вкрили оплесками і співом «Ще не вмерла». . .

Наближалася поліційна година, коли стійковий зголосив президії німецьких гостей: проф. Ганса Коха, мешканця Львова, знайомого багатом українцям, який представив майора фон Айкена. Їх привітав голова Зборів, та, вказуючи на бічні крісла, просив сідати.

— Данке, найн! — відповів проф. Кох німецькою мовою, й обидва німці залишилися стояти перед учасниками зборів. Слово дістав Василь Кук, який прочитав пропозицію Степана Бандери від ОУН, вибрати на Голову тимчасового Державного правління — Ярослава Стецька. Його заступником міг би стати популярний у Львові лікар д-р Степан Панчишин, й вони обидва намітили б решту членів уряду. Національні збори прийняли пропозицію Степана Бандери оплесками, що прозвучали як виклик мовчазним німцям.

Отець митрат нишком:

— Отже німці проти нас!

— Ми це передбачували! — відповів Голова.

Радше відгадуючи, як почувши цю розмову, до слова зголосився Іван Вітушинський, вживши для непростених гостей їхню мову:

— Ми перконані, що Німецька держава знає про відвічне змагання України до волі, тому й напевно привітає сьогоднішнє відновлення її державности. До такого визволення й до розвалу московської тюрми народів змагають, зрештою, всі уярмлені Москвою народи. . .

Проф. Кох уважав відповідним відповісти. Він обережно, але чітко, німецькою мовою, з'ясував, що «німецька держава не може толерувати будь-які нові державні «конструкції» на теренах, здобутих кров'ю її воєнків», а найкраща допомога німцям від українського народу, — це «праця і постачання для війська», а не «політика». Тому він вимагає «розв'язати збори».

По залі понісся гул незадоволення й образи, у дверях показалися стійкові, й Кох раптом перейшов на українську мову. Він думає, що не всі його «як слід зрозуміли», тож повторив сказане у чемнійшій формі, пом'якшуючи гострі німецькі вислови, призначені для Айкена, і пропускаючи вимогу розв'язання зборів.

— Продовжуємо Народні збори! — проголосив щойно обраний Голова Державного правління і, не відповідаючи Кохові, звернувся до залі. — Дякую за високе довір'я і честь, якими ви мене наділили. Твердо заявляю, що вашого довір'я не заведу. Я свідомий того, які важкі труднощі, які чорні хмари збираються знову над нашою країною. . . Але я вірю у тверду волю українського народу постояти за своє власне державне життя! Тому, від імени Національних Зборів пропоную вислати палкий привіт українській нації та висловити палкий подив для її мужности і героїзму! Пропоную теж передати, через о. митрата Сліпого, наш сердешний привіт і подяку за благословення — Митрополитові Андрееві Шептицькому, та запевнити його й обидві єрархії наших Церков, що наша боротьба і державне будівництво вестимуться в ім'я Бога.

Повстанням з місць і відспіванням «Не пора» Національні збори схвалили обидва привіти, а голова дав ще кілька розпоряджень:

— Наші перші заходи: упорядкувати адміністрацію, налагодити господарство, шкільництво і культурні установи, та перш за все: добре zorganizувати міліцію для громадського порядку як зав'язок прийдешньої армії. — А тому, що німці далі мовчали, додав: — З Німеччиною бажаємо воєнного союзу. Це необхідне для перемоги над московськими загарбниками, бо нам над усе важливе добро і щастя Української Самостійної Соборної Держави. . .

Національні збори закінчилися, і з огляду на поліційну годину люди спішно розходилися. До президіального стола підійшов проф. Кох і нахилився до Ярослава Стецька:

— Перестерігаю вас: ви граєтеся з вогнем! . .

— Так же само грається з вогнем Німеччина! Та ще й маючи досвід із Першої світової війни та з Наполеонських часів. . .

— Тут не місце на політичні дискусії, але я бажав би поговорити з вами на ці теми. . .

— Будь ласка, заходьте, я завжди буду в канцелярії Правління.

Після відходу німців, зразу ж відбулося перше засідання Уряду, бо на зборах були всі намічені члени кабінету. Заприсяжено голову Міської ради проф. Юрія Полянського, наміченого на голову Обласного правління д-ра Олександра Марітчача. Мгр Лев Ребет поспішив до радіостанції з текстом «Акту 30-го червня», і ще цього самого вечора та наступного дня населення всієї Західньої України довідалося про відновлення української Державности — нового історичного чину українського народу.

Вітальня митрополичої палати знову заповнилася чільними представниками громадянства. Обидва голови — міста й області, — разом із головою Правління обговорювали з Митрополитом учорашню подію, нічого перед ним не закриваючи:

— Над нами зависла небезпека нової окупації. . . Учорашні відвідини Коха з Айкеном заповідають тверду й безоглядну політику Гітлера на Сході.

— До того ж у цілковитій суперечності зі здоровим глуздом! — мовив Митрополит. — Я ж їм усе це вчора з'ясував, і вони не могли заперечити моїй аргументації, але щож? У них від віків заведений сліпий послух провідникам. . . До речі: придалася б і нам така дисципліна! . . Але коли ми вже сказали «а», то мусимо послідовно сказати і «б», не зважаючи на небезпеку і не замикаючи очей на можливу розплату наших вчорашніх «приятелів». До речі, добре сталося, що головою правління став випробуваний у тюрмах політик, бо він перший стане жертвою розплати й не заломиться. . . Кох дрібна шишка, він проти своїх не піде, хоч, як зукраїнізований німець, співчуває нам. . . Пробуватимемо говорити з вищими від нього, може знайдеться серед їхніх генералів хтось, якщо не зі симпатіями до України, то бодай зі здоровим глуздом. . .

— Я повністю згідний, Ексцеленціє, з таким наświetленням ситуації, і тому, всупереч Коховій пересторозі «не гратися з вогнем», візьмуся скликати передпарламент України. . . Та спершу треба чимскоріше урухомити всі державні інституції. Не залишимо ні одного видатного діяча, ні будь-якого середовища, а Вас, Ексцеленціє, просимо стати нашим почесним головою і призначити делегатів від Церкви. . . Іменем правління заявляю, що не змагаємо до монопартійного володіння. . .

— І добре робите! Вороги вигубили нам занадто багато інтелігенції, щоб можна було когось відкидати. Усіх треба притягнути, усіх захопити нашим будівництвом. . .

— З радістю застосую цю пораду, Ексцеленціє! Саме тому я прийшов із великим проханням: дуже придавсяб нам Ваш пастирський лист, у якому були б викладені для населення моральні основи державного життя, побудовані на народніх традиціях. . . Я просив би виготовити його

якнайшвидше, щоб ми могли передати його через радіо, поки воно ще в наших руках. . . Інших засобів інформації поки-що не маємо. . .

— Добре. Ми відразу візьмемося за нього з о. Ректором. Але, підож-дять! Чи ви звернулися з подібним проханням до православного Владики?

— Про те має подбати наш волинський крайовий провідник. Він саме поїхав на Волинь з нашим проханням. . .

— Ну, тоді з Богом!

За декілька годин о. д-р Іван Гриньох приніс готове послання до радіо-станції, де чекали його директор Юрій Савицький та спікер Зенон Тар-навський. Разом з усім населенням України, працівники українських ін-ституцій прослухали це релігійно-національне послання «До Укра-їнського Народу. Пастирський лист Митрополита Андрея». Його було «Дано у Львові, при Архиєрейському храмі св. Юра — 1.VII.1941 року», — за підписом «+ Андрей, Митрополит».

Як найкращої музики слухали люди ці ясні й прості слова послання першого громадянина новітньої Української держави і Князя Українсь-кої Церкви. Воно викликало велике піднесення духа і запал до творчої праці та готовість на все, щоб тільки здійснити віковічні мрії.

З дня на день, з години на годину організувалося нове життя: творили-ся установи, відкривалися школи, банки, кооперативи, поставали театр і преса, ніхто не сидів у хаті, ніхто не відтягався від роботи, кожний зна-ходив собі улюблене зайняття, застосовував свою професію, своє знання.

Навіть несвідомий національно елемент відчув вагу хвилини. Робітники стали за верстати, урядовці віднайшли свої бюрка, налаждалася пошта і залізниця, урухомлено газівню й електрівню. «Дозорці» самотужки виві-шували на бальконах килими з гербами й емблемами України, швачки шили прапори і транспаранти, трамваярі замаїли синьо-жовтими пра-порчиками свої трамваї. На вулицях Львова тріумфально залунала українська мова. . .

Ще живіше відгукнулися селянські маси. На конях, підводах, роверах, вантажниках, запряжених кіньми заливали вони міста й містечка Гали-чини і Волині різнокольоровою і розспіваною юрбою, що чекала тільки якогось наказу, знаку, щоб іти в бій, гнати москалів зі Східної України, помститися за два роки знущань і терору. За час свого 800-річного існу-вання, Львів не бачив ще такого здвигу «козаків», за війнятком, може, свята «Українська молодь Христові» 1932 р. Люди прибували з найдаль-ших сіл до галицької столиці, щоб на власні очі переконатися, що «Україна повстала». . .

(Продовження буде)

Огляди, рецензії

Євген РЕН

СПОГАДИ КАТОРЖНИКА

Михайло Ступка — «До берегів Атлантийського океану» (Том Другий). Спогади, Асторія — 1985 — Нью-Йорк, 359 сторінок, у твердій мистецькій оправі. Світлини документів і посвідок.

Це спомини каторжника табору в Бухенвальді (Німеччина), і політичного в'язня, який відбув 30 місяців концентраку. Спомини мають документальну вартість тому, що автор подає там досить велике число українських кадетників з того табору (в книжці подано ще 134-ох осіб на стор. 111-114). Що діялося в тому «концентраку», то це важко зрозуміти тим, які цього самі не пережили. Яка нелюдська злоба й катування людей тільки за те, що народилися в іншій країні, чи мали іншу національність чи релігію.

При вході до табору грає музика!!! (стор. 14). Якщо хтось впаде тоді з перевтоми, перемерзнення чи невиспання — стріляють. До фізичних мук доходять часто ще й психічні, які може видумати лише людська зловна фантазія.

Добре подано цікавий примір фізичного нищення людей (стор. 110). До праці в тунелях вислано з того табору 700 людей. По короткім часі вертає з тієї праці вже лише 69 живих. В марші до табору знову гине по 50 км. ще так багато, що доходить на місце лише 47 нещасних. Тих кидають «купатись» в гарячу воду, з чого виходить вже лише 28 ще живих людей.

Не журиться команда табору, що не буде постачання нових сил, бо число показують «нумери» на одежах, що доходить до 200,000.

Прямі страхіття є в описі «Останнього маршу» при кінці війни, що триває 42 дні. Це без харчів і відпочинків. Зголоднілі люди виривають всячину з корінням і так рятуються від голодової смерті. Населення виносить харчі і воду, щоб рятувати тих нещасних, та ескорта виливає воду в болото (стор. 134).

Серед тієї звірчості ескорти знайшлася і одна людина, що передає для перев'язання рани кадетникові свою перев'язку, а в лікарні кацету хочуть ампутувати авторові ноги і також один лікар спротивляється цьому.

Прикро згадує дію деяких «урядників» в наших установах і т.п. зразу по війні. Входить автор до однієї кімнати нашої допомогової установи і дістає «привітання»: «А за чим ти прийшов сюди?» На прохання знову

відповідь: «Таких, як ти, тут приходиться денно сотнями волоцюг!» Тоді автор зриває свої бандажі, показує і: «То хто ж з нас являється волоцюгою?» (стор. 216). Це також важко зрозуміти, що тоді така людина переживає від такого «директора».

Годиться ще додати, що свою працю присвячує автор героям, які боролися і віддали життя за вільну Україну. З наболілого переживання пише також: «Нехай жевріє вічна ганьба й сором в народі за яничар, дезертирів і т.п.!» Цікавий це документ та велика праця автора.

Теодор МАЦЬКІВ

ТРИ ЦІКАВІ КНИЖКИ

Д-р Володимир Пасіка написав три дуже цікаві книжки, які появились в Торонті заходом Канадського Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ), а саме: *«Думки і тіло»* (1976, НТШ, т. XVII), *«У крутежі шалу»* (1979, НТШ, т. XX), та *«Тіяра продана. Рефлексії і конклюдії»* (1983, НТШ, т. XXVIII). У своїх працях автор дуже приступно описав свої переживання у бурхливих роках Другої світової війни, висловив свої цікаві спостереження і критичні погляди на життя з релігійного, політично-економічного та медичного аспекту в сучасному світі.

Як сказано, автором цих прецікавих і хвилюючих книжок є д-р В. Пасіка. Автор уродився 1-го червня, 1909 р., в с. Остальці н. Тернополя, де закінчив гімназію в 1929 р. Після іспиту зрілості, чи пак «матури», виїхав на медичні студії до Грацу (Австрія), де в 1936 році одержав диплом доктора медичних наук. Вибух німецько-совєтської війни застав його у Львові. З пригодами д-р Пасіка дібрався до дому в Тернополі. Вдома довідався, що за ним розпитувався представник НКВД, отже треба було на якийсь час «зникнути з очей». Вміжчасі прийшло мобілізаційне повідомлення і д-р Пасіка вирішив, що ліпше піти до війська, ніж бути арештованим. Від того часу «воєнні події змушували мене мандрувати», — пише д-р Пасіка, «з Тернополя через Київ, Харків, Кузбас (недалеко китайської границі), Томськ, Новосибірськ, Семипалатинськ, Барнаул, Алма-Ата, до Панфіловки в Кіргізії, а звідти Варшава, Отвоцьк, Криниця, Нова Гута-Краків; Канада, США і знов Канада».

На основі польсько-совєтського договору з 1941 р., д-р Пасіка, як колишній громадянин, хоч був змобілізований як лікар Червоної Армії, був перенесений до польського війська, з якого був звільнений в 1951 р. По звільненні з війська, д-р Пасіка працював у психіатричних шпиталях в околиці Варшави, звідти переїхав до Кракова, щоб посвятитися лікуванню психоневроз у Криниці, а опісля у Новій Гуті біля Кракова. Сподіваючись найти кращі можливості праці над психоневрозами, д-р Пасіка виїхав до Канади, де, на жаль, мусів розчаруватися, бо цих можливостей не знайшов. Ця коротка біографія говорить сама за себе, але повернім до його, як я сказав, цікавих і хвилюючих книжок.

У своїй першій праці *«Думки і тіло»*, д-р Пасіка займається проблемою недуг-психоневроз. «Психоневрози, — пише автор, — це недуги, безпосередньою причиною яких є ідея, поняття, яке людина створила собі на підставі своїх переживань; вони забарвлені страхом-емоцією і звичайно відносяться до її власної особи. Це поняття та ідея є конкретно й об'єктивно дійсністю. Постає вона на підставі дійсних даних, на підставі фактів, які сам хворий докладно аналізує.

Тестами цієї аналізи є досвід хворого, сума його переживань від наймолодших літ. Трудно знайти дві людські істоти, які мали б такі самі переживання. Цим пояснюється факт, що під впливом того самого чинника постають різні картини хвороби. . . Хворий на психоневрозу подібний на творця наукової теорії, який бачить факти зі своєю теорією, але часом незгідно із суттю цих фактів. Спільне для психоневроз мистецтва й науки є ще й те, що на психоневрози звичайно хворіють люди здібні і схильні до вражень та до роздумувань, люди інтелегентні. . . Симптоми психоневроз часто органічні: воміти, розвільнення, високе тиснення крові, хвороби серця, кровоносних судин, нирок. Болі можуть виступати в кожному органі, в кожній частині тіла» (стор. 12-13).

Д-р Пасіка подає у 22-ох розділах, які можна uważати за самостійні наукові статті на медичні теми, приклади лікування недужих на психоневрозу. Причини психоневроз, як це автор з'ясував у главі *«Імпотенція»* (стор. 75-79), не впливають з якихось фізичних недомогань організму, але мають часто психічний підклад. Книжку *«Думки і тіло»* читається легко, з приємністю та користю, бо з прикладів можна багато навчитися.

Не менш цікавою книжкою д-ра Пасіки є його спомини п.н. *«У крутежці шалу»*. Книжка складається з двох частин: *«Мандрівка на схід»* та *«Між Європою й Азією»*. У своїх споминах д-р Пасіка менше звертає увагу на географічну зовнішність країн, в яких доводилося йому перебувати, за те він звертає свою увагу на людей, на їх психіку, на розмови, які він провадив на різні теми: релігійні, соціальні, політичні, літературні, культурні. Як лікар, автор мав нагоду і можливість чути думки «з низу», а не «з гори». Його спостереження є цінним джерелом для кращого пізнання народів ССРСР та советської системи. «Наприклад, кіргізи, — пише д-р Пасіка, — є дуже солідарні. Кіргіз на кіргіза доносити не буде, але вони мають почуття пошанування законности і злочинів не затаюють» (стор. 240). Яка є солідарність поміж кіргізами, нехай послужить дрібний випадок, який д-р Пасіка, як член Комісії соціального забезпечення, мав нагоду заобсервувати. А саме, одна кіргізка взяла помилково «справку», що була призначена для когось іншого, що мав бути висланий до Семипалатинська в Сибірі. Прийшовши до дому, вона дала прочитати своїм дітям, які, не розібравшись добре в чому справа, побігли до сусідів, а ті до інших сусідів. Так зібралася ціла громада, яка пішла до місцевого міліціонера шукати помочі. На чолі з тим міліціонером всі пішли до хати д-ра Пасіки, чому він цю кіргізку висилає на Сибір. Д-р Пасіка, уважно прочитавши «справку», вияснив справу і всі спокійно пішли домів. По суті речі, це була маловажна справа, але яка солідарність: за одного ціла громада (стор. 234-5). До речі, обов'язком партійного кіргіза попередити іншого кіргіза, коли йому щось загрожує, — зазначає д-р Пасіка (стор. 217). У цій книжці є так багато цікавих епізодів, що трудно їх усіх тут цитувати.

Третя з черги книжка — «Тіяра продана» — це глибока аналіза кризи людства так з духового, як із матеріального аспекту. Назва її походить з того факту, що папа Павло VI казав продати тіяру, цебто корону-символ папської влади, яка була понад владою королів і цісарів, і гроші роздати для бідних. Окрім цього, папа у своєму тестаменті казав себе похоронити у звичайній домовині, як звичайну людину. Д-р Пасіка пише з цієї події: «... Продано тіяру не з тої причини, що бракувало грошей. Віддати гроші на бідних! .. Це ж демонстрація! Це ж маніфестація! Революція! Деградація володарів... Чи ж папа Павло VI тим способом не дає вислову своєму переконанню, до якого дійшов на підставі студій минулого і теперішнього людства, що форма зовнішнього блиску і шлях, яким ішли володарі, помилкові, що основою розв'язки проблем людства є сама людина — звичайна, проста людина, її проблеми щоденного життя?» (стор. 37-38).

У своїй праці д-р Пасіка описав конгломерат подій, між якими заходить різниця так відносно часу, як і простору. Різниця в часі і просторі і суттєва єдність цих подій свідчить, що у діях людства, у всіх епохах діє спільний чинник — Божа Всевидючість.

Мимо жорстокостей і злочинів не перестає діяти почуття пізнати правду — теотропізм, якого відгомін проявляється як сумління — голос Бога в душі людини-індивіда. Друга світова війна зі страхіттями таких розмірів, яких не знає історія. Ця війна зруйнувала світ не тільки матеріально, але виявила страшний духовий стан людини, доказала, що людина, відкинувши Бога, це найбільш жорстока, кровожадна і найгіршіша потвора. Не даром писав Достоевський, що коли нема Бога, то все можна.

У своїй праці д-р Пасіка старається аналізувати кризу сучасної людини, яка є запаморочена технічними досягненнями. Ця криза — це криза релігії, криза виховання, зріст злочинності; це криза ідей, домінування фальшивих «наукових» теорій. Розв'язка проблем сучасної людини можлива тільки під одною умовою: звільнити людину з неволі деструктивних ідей. Шлях до звільнення з цієї неволі веде до шукання правди, а через неї до Бога. Цитуючи теперішнього папу Івана Павла II, автор пише, що «шлях до Бога веде зі самого нутра людини і з нутра сотворіння — кожного і всіх, з аналізу всесвіту» (стор. 206-7).

* * *

Д-р Пасіка завдав собі багато труда, щоб написати ці праці, які без сумніву напевно заслуговують на признання та увагу під літературним і науковим аспектом, зокрема коли іде мова на медичні теми. Книжки читаються дуже легко, автор написав їх так, як він події і людей бачив, даючи при цьому вдумливу аналізу цих подій і психіку людей.

Книжки по дуже приступній ціні можна замовляти, пишучи на адресу:

Dr. W. Pasika
252 Evelyn Avenue
Toronto, Ont. M6P 2Z9,
Canada.